Victor Papilian
Lacrima

(lipsă “Amintiri din teatru”)

CUPRINS:

DIN VOLUME
SUFLETUL LUI FAUST
OBSESIE
TRĂDARE
GROAZĂ
OCHIUL CU DOUĂ PUPILE
PEDEAPSĂ
FEMEIA DIN ÎNTUNERIC

DIN PERIODICE
MOARTEA LUI TEODOSIE RUNCANU
GELOZIE?
CIUDATA ÎNTÂMPLARE
FĂRĂ TITLU

DIN MANUSCRISE
DEMONUL

NUVELE FANTASTICE

DIN VOLUME

SUFLETUL LUI FAUST[1]

Când Faust ajunse la limanul pribegiei lui hotărâte, îşi încredinţă sufletul, potrivit învoielii, lui Mefisto. Şi

1 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

Mefisto, aducându-l în locaşul luminos al judecăţii din urmă, îi zise:

— Prietene, o viaţă întreagă, ascultând de porunci mai presus de voia mea, ţi-am îndreptat paşii şi ţi-am înarmat mâna! Spre a feri trupul tău de loviturile duşmane cu piele de hienă te-am învestmântat şi ca să înfrunţi durerile vieţii, ţi-am lucrat din topaz şi rădăcină de mandragoră, amulete întinse pe streang de spânzurat. Şi astfel înstărit, te-am purtat prin toate coclaurile, unde învelită în mizeria şi durerea unora se găseşte fericirea celorlalţi! N-a fost ascunzătoare cât de dosită, n-a fost tufiş cât de mic, n-a fost cuib cât de ferit, pe care tu să nu-l scormoneşti cu vârful spadei, sau cu ascuţitul condeiului, sorbind setos stropul de fericire ascuns ţie. Apoi în fugă ameţitoare, pe fum de santal, aloes, mosc şi pucioasă te-am ridicat în plinul luminii astrale, să cunoşti casele cerului şi puterea celor şapte planete şi, din nou pe pământ, te-am ajutat să găseşti principiul „ternarului" ascuns în unitate, să descifrezi elementele triunghiului, pentaclului şi hexagramei, să captezi puterea „fermenţilor" din aur, mercur şi argint şi să găseşti misterul adevărului „cel adevărat, fără minciună şi prea adevărat". Şi ca să se facă întru totul voia lui Dumnezeu, tu cu aur ai încercat sufletele plăpânde ale fecioarelor lipsite de vicleşug, şi cu braţul crucii drept topor, tu ai lovit în trupurile celor răstigniţi pe cruce. Dar în ceasul acesta, puterea mea s-a topit cum se topeşte plumbul virtuţii la scânteia ispitei, cum dispare pustiul anahoretului la zâmbetul de fată. Ne găsim la răscrucea din urmă!... Priveşte!... La dreapta e raiul, la stânga iadul, iar dincolo de graniţele lor începe nefiinţa!... Şi acum alege!...

Sufletul lui Faust avea răspunsul întocmit.

— Când învoiala-i dată, alegerea-i uşoară!...

— Nu, – glăsui Mefisto – aici la pragul judecăţii orice învoială cade... Eşti dezlegat, dar grăbeşte-te... La a doua cântare a cocoşului, eu voi pleca şi tu rămâi fără ajutorul meu din urmă!

Sufletul lui Faust se prinse într-un fior cu totul nou.

În viaţă cunoscuse, ce-i drept, toată gama senzaţiilor, care alcătuiesc fiorul, de la larga vibranţă a cupei cu otravă până la tremurul subţire al miresmei şi al culorii, încercase cu înfrigurare răspunsul dătător de bucurie şi de decepţiune al alambicului, simţise uşurinţa şi greutatea gestului de a străpunge inima duşmanului şi gustase cu luxură şi cu remuşcări pofta aceeaşi şi totdeauna nouă al unui alt trup de fecioară. Dar în faţa judecăţii celei mari şi lipsit de sprijinul diavolului, el se simţi pierdut.

Mefisto îl îndemnă:

— Timpul trece şi tu întârzii...

— Mi-e frică, şopti Faust.

Diavolul râse cu mulţumire...

— E drept! Judecata de apoi e înfricoşătoare... Şi e înfricoşătoare căci pentru întâia oară sufletul are poruncă să aleagă singur. Judecata de apoi e judecata pe care sufletul şi-o face sieşi!... Acum nimic nu e silnic, decât îndemnul de a alege. Şi fiindcă doar conştiinţa liberată de poverile vieţii croieşte singură cale sufletului, cumpăneşte greu pasul pe care-l vei face...

Faust se rugă cu umilinţă:

— Stăpâne, un ultim ajutor! Când sufletul mi-e în aşa impas, la tine alerg şi pentru cea din urmă oară! Lămureşte-mi măcar prin pilde, dacă nu poţi altcum, calea aleasă de ceilalţi!...

— Ca să-nţelegi răspunsul meu, cunoaşte mai întâi puterea ultimelor locaşuri. Viaţa adevărată, pentru care traiul tău de până acum a fost doar o pregătire, abia aci începe! Raiul şi cu iadul sunt produsul sufletului omenesc. Substanţa lor e cugetarea şi conştiinţa fiecăruia le i-e puterea. În rai e viaţă veşnică, în iad la o mie de clipe sufletul capătă, pentru o clipă, o nouă întruchipare pământească!... Şi acum ascultă!... Raiul e locaşul perfecţiunii! În el totul e cunoscut şi fiece element e preţuit prin măsură şi analiză. Razele soarelui sunt numărate, lumina nopţii e o formulă matematică, pământul e cântărit cu frânturi de miligram, iar firmamentul preschimbat în morişti de energie. În rai, parfumul unei

flori e o necuviinţă şi sunetul de harfă o batjocură!... Acolo se găseşte palatul de cleştar, de gheaţă şi de fildeş, unde raţiunea tronează între statuile îngâmfării, ale amorului propriu şi ale neputinţei!... Căci în rai totul se cunoaşte, dar nimic nu se poate! Acolo e bătrâneţe, prin tinereţe neschimbată şi moarte prin viaţă veşnică! Tu suflete zbuciumat, te vei împietri în cunoaştere deplină şi aşa vei rămâne la infinit!...

În schimb, în împărăţia mea, legată cu pământul într-un sistem continuu, totul e mărginit... fericirea prin durere, ştiinţa prin neştiinţă şi tinereţea prin moarte, căci la o mie de clipe, una pe pământ o trăieşti! Dar din focul acestei mărginiri se călesc podoabele cele mai preţuite ale omenirii: milă din necunoaştere, iubirea din durere şi resemnarea din moarte!

— Aş vrea să ştiu mai mult, stăpâne! Răspunsul nu-i întreg!

— Prietene, – reluă Mefisto – ascultă atunci mai departe... În rai sunt sufletele oamenilor mândri, care întreaga lor viaţă au însetat după mărire! Acolo se găsesc nesăţioşii, care pentru un strop de glorie înfig spada în trupurile celorlalţi şi nenorociţii, săraci cu duhul, care pentru sminteala unui nume, nu pregetă nici la ei însăşi. În rai trăiesc spre veşnică pedeapsă, cavalerii perfecţiunii şi stegarii batjocurii, neputincioşii otrăviţi de propria lor neputinţă, martirii roşi de bucuria celorlalţi şi uscaţii indignaţi de căldura lacrimilor; apoi vermănoşii cerşetori ai laudelor, cuminţii ce se flagelează în lume, mironosiţii cu gândul ca pumnalul, pustnicii purtaţi de făţărnicie şi învăţaţii, ce storc o minte seacă şi un suflet de venin. Raiul e popasul cel din urmă la care sosesc judecătorii siguri pe judecata lor şi criminalii tari pe crima înfăptuită, bogaţii nemilostivi, care au aruncat câinilor fărâmele ospeţelor şi săracii neputincioşi să cunoască durerea ascunsă sub purpură şi vizon. Aci sorb amarul voluptăţilor superbe, amantele perverse ce-au slujit minciuna, otrava şi batjocura şi fecioarele cuminţi, care, doar pentru pomenirea cinstei lor, au ţinut de veghe candela curăţeniei

lor!... Raiul e locaşul oamenilor cu conştiinţa tare! Crezând că viaţa doar lor le-a fost hărăzită, ei s-aruncă cu lăcomie în valul nemişcat al cunoaşterii depline, vrând să ştie cât de mare le-a fost rostul în trebile pământului şi dacă suferinţa celorlalţi a fost la nivelul urii lor! Cruntă e pedeapsa unei atari sminteli!... În schimb în iad sunt sufletele oamenilor simpli; aci se găseşte sufletul vameşului pocăit şi al văduvei milostive, sufletul femeilor păcătoase, omorâte cu pietre şi al fecioarelor, nebune, cărora pentru o nebunie li s-a stins candela curăţeniei. Aci sosesc fiii rătăciţi spre a-şi găsi părinţii şi amanţii despărţiţi, spre a se iubi în voie. În iad gândesc, spre bucuria altora, sufletele cuminţilor cu remuşcări pentru cuminţenia lor, rătăcesc misticii, pentru care raţiunea pură a fost o povară şi aşteptată, spre reîntruchipare, sufletele păcătoşilor sublimi, care au putut ierta de şaptezeci de ori câte şapte. Iadul e locaşul oamenilor cu conştiinţa slabă! Mare e bucuria pregătirii lor!...

— Dar locaşul nefiinţei? Nimeni nu l-a ales?

— Ba da! Dar de când s-a pomenit lumea numai două suflete au îndrăznit să-i treacă pragul... Cel dintâi a fost sufletul unui om care şi-a omorât fratele, pentru că fumul sacrificiului său nu se îndrepta la cer! Era un om bun şi totuşi şi-a omorât, pentru un necaz, fratele. Cel de-al doilea, a fost sufletul unui om care cu o sărutare şi-a trădat prietenul! Şi el era un om bun şi totuşi şi-a trădat, din pricina unei femei, prietenul!

— Şi pentru ce numai ei doi şi-au ales locaşul nefiinţei?

— Pentru că au fost singurii oameni cu conştiinţa întreagă...

În clipa aceea începu să se audă un zgomot prelung şi sălbatic... atât de prelung încât părea intrat în infinit şi atât de sălbatic, ca şi cum ar fi fost rupt din ţipetele a mii de cetăţi scufundate deodată, în toiul orgiilor şi al voluptăţilor supreme, un zgomot care depăşind jocul închipuirii omeneşti, înspăimânta chiar sufletul scos din marginile simţurilor. Apoi alcătuirea lui începu să se

lămurească!... Urlete ca de oameni, cărora li se smulg încheieturile, ţipete ca de femei, cărora li se spintecă copiii, scrâşniri de dinţi ca la chinuiţii cu gura ferecată, tânguiri şi vaiete de fiinţe ce trag să moară, apoi nesfârşitele chipuri ale batjocurii, urii şi deznădejdii: hohote, râsete, plânsete, blesteme, plesnete... soseau desluşit una câte una şi toate în tocmeala aceluiaşi zgomot prelung, îngrozitor şi sălbatic, ca şi cum marea ar fi înnebunit deodată şi ar fi urlat prin fiecare val.

Un fum gros, cu miros de pucioasă îl înconjura din toate părţile, iar prin pâsla lui se putea vedea fiece stea preschimbată în rug aprins. Faust se sperie în faţa momentului viu al durerii. Diavolul îl linişti:

— Începe judecata! S-a dat drumul zăgazurilor ce înconjoară pământul! Nu te speria! Vaietele şi scrâşnirea dinţilor nu vin din iad, ci de pe pământ! Ascultă-le bine, căci ele sunt mărturiile şi dovezile liberii tale judecăţi! Ascultă-le bine, căci atâta vreme cât ai trăit acolo, nu le-ai putut auzi!

— Faust prinse a asculta. Dar prin potopul de dureri, el începu să audă, la început încet, apoi tot mai desluşit cuvintele unei rugăciuni, care se înălţau liniştit, candid şi senin ca un cântec de orgă într-un templu asediat.

Cugetul lui Faust fu străbătut de fiorul nebuniei:

— Cine îndrăzneşte, cine mai poate acum să se roage!

— Rugăciunea vine din iad, răspunse diavolul. E un nebun, care altădată a fost ţintuit pe cruce. Acum la fiecare judecată, El imploră clipele să treacă, vrând să meargă mai repede pe pământ spre a fi din nou crucificat.

Vaietele urmau tot mai multe, tot mai grele.

Faust se înfurie.

— Dar raiul? Ce face raiul? Ce zice el la auzul acestor dureri?

Diavolul zâmbi:

— El stă nemişcat, împietrit în perfecţiune!

Tocmai atunci cocoşul cântă pentru cea dintâia oară.

La această vestire, sufletul lui Faust se lumină de cea

mai mare bucurie simţită cândva, bucuria liberei judecăţi... El strigă cu putere:

— Sunt al tău, stăpâne! Desfăşoară mantia gândurilor tale, căci pe ea vreau să pogor în iad...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

SUFLETUL LUI FAUST

Apărută în *Universul literar,* XLIII, nr. 6, 6 februarie 1927, p. 83-84. Semnată *Sylvius Rolando.*

Inclusă în volumul *Sufletul lui Faust,* desemne de Catul Bogdan, Cluj, Editura „Ardealul", 1928, p. 5-15.

La apariţia acestui volum de nuvele, al doilea după *Generalul Frangulea* din 1925, Perpessicius făcea o serie de remarci întemeiate asupra calităţii artistice a materialului, dar stăruia şi asupra unor neîmpliniri, între care vorbea de o „oarecare artificialitate a povestirii, a liniei, care se vădeşte de multe ori rigidă, arbitrară, [ce] te îndeamnă să vezi că d-l Victor Papilian a cedat uneori meditaţiei şi sugestiei literaturii subiectelor sale. Aşa, de pildă, în povestirea liminară *Sufletul lui Faust,* în care Faust ajuns la termenul pactului său cu Mefisto, alege iadul cu suferinţele şi cu durerile în locul raiului (fără a spune că de vreme ce în iad erau bunii şi în rai, răii, totul se reduce la o schimbare de termeni, al cărei arbitrar aruncă oarecare confuzie în povestire)". Şi mai departe: „acţiunea se tulbură, iar alteori se anihilează din pricina intenţiilor preconcepute pe care le urmăreşte autorul" *(Menţiuni critice,* II, Bucureşti, Editura Fundaţiilor, 1934, p. 310).

Un alt comentator de literatură fantastică, Sergiu Pavel Dan, numea cartea o „culegere de apologuri feerice" din care răzbate, peste tot, „umanismul epicureu". Ei mai scrie: „Antinomia paradis-infern, pe care e axată cartea, se rezolvă, tranşant, în favoarea tărâmului din urmă, autorul simţindu-se solidar – în spiritul mitului faustic – nu cu raiul

«nemişcat, împietrit în perfecţiune», ci cu iadul suferinţei, speranţei exasperate, îndoielii şi nebuniei sublime [...]. Această seducţie a iadului – în care (culmea ereziei!) este situat chiar şi Iisus – constituie, se pare, mobilul suprem al fantasticului (esenţial frenetic) la Victor Papilian, Extrem de elocventă este morala povestirii *Din minunile celor mai presus de fire.* În paradisul unei mănăstiri, la porunca egumenului, sunt zugrăvite pe doi pereţi opuşi – ca o simbolică înfruntare dintre bine şi rău – icoana Maicii Domnului şi chipul diavolului, „blestematul ucigător de suflete". În prezenţa călugărului, una din cele două picturi săvârşeşte minunea de a salva odoarele mănăstirii din mâna prădalnică a unor tâlhari. Autoarea blagoslovitei fapte nu este însă icoana...

Refacem, aşadar, cunoştinţa cu eternul *daimonion* romantic, ingenium negreşit mai relevant, în împrejurarea de faţă, decât formula paradoxurilor ştiinţifice ori decât apologia oratorismului hieratic" (Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească,* Bucureşti, Minerva, 1975, p. 209-210).

OBSESIE[2]

Pretutindeni, în curte, în vestiare, apoi de-a lungul scărilor, din pivniţă şi până-n pod, biblioteca Universităţii se găsea în plină forfoteală. Începutul anului şcolar strică liniştea în edificiul sumbru şi tăcut, unde se merge în vârful picioarelor şi se vorbeşte muţeşte, prin semne. Nu se respectă niciun ordin, nu se lua în serios nicio dispoziţiune. În faţa secretariatului stăruia îmbulzeala balicilor, adică a studenţilor începători, după permise. Retraşi la bufet, cei mai în vârstă, cu oarecare dispreţ şi indulgenţă faţă de această masă indiscretă şi gălăgioasă, fumau, beau cafele şi discutau politică. În grădină, pe bănci, prin firidele vestiarelor sau la câte un colţ de scară, se alegeau discret simpatiile, din mulţime.

Edificiul cu uşile date în lături, cu ferestrele larg deschise şi storurile ridicate, parcă trăgea aer curat

2 Vezi Nota bibliographică de la sfârșitul acestei nuvele.

pentru anul întreg. Soarele dimineţii, din belşug căzut, curăţa praful de pe ornamentele de stuc. Mirosul uscat de hârţoage şi file vechi dispăruse. Pretutindeni, în sumbra clădire, răzbea viaţa.

*

Mihai Golgot se opri în curtea bibliotecii căutându-şi prietenul printre grupurile de studenţi. Avea întâlnire cu el aci. Căci se ştia prins de sfiiciune, parcă n-ar fi fost un copil de ţăran, şi încă moţ pe deasupra, de îndată ce intra într-o lume necunoscută. Era vechi acest cusur. Îşi dăduse seama de el în ziua când, îmbrăcat moţeşte, cu cioarecii albi strânşi pe picior şi surtuc cenuşiu de dimie, intrase în clasa întâia a liceului din Brad. Şi atunci, mai rău ca azi, nu cunoştea pe nimeni. Cel puţin acum îi stă într-ajutor Petrişor Todea, moţ ca şi dânsul, şi tot din Baia de Criş, cu un an mai în vârstă, prin urmare mai iscusit, mai purtat prin lume preţ de un an. Mihai simţi cum roşeşte din obraz şi până în ochi, de i se întunecă privirea. Parcă din toate părţile îl pândeau numai chipuri duşmane. Repede, fără să mai ia seama la nimic, urcă scările, intră în vestibul şi văzând aglomeraţia de la uşa secretariatului, o luă la întâmplare de cealaltă parte, până ce se izbi într-o uşă ferecată. Acum se dumiri. Se găsea de fapt, pe coridorul cel mare, care înconjura ca un semicerc sala de lectură, în care răspundeau vestiarele şi din care porneau şi scoborau scările către celelalte etaje.

Mihai se linişti. De aci putea observa întreaga mişcare a masei şi eventual să-şi găsească prietenul. Vedea mulţimea studenţilor grămădită la uşa secretariatului, funcţionarii grăbiţi alergând în toate părţile şi pe oamenii de serviciu purtând pe braţe ori la subţioară, pachete de cărţi sau chiar în spate, saci plini, ca salahorii.

O dată cu liniştea îi reveni şi încrederea în sine. La urma-urmei şi el era student ca toţi ceilalţi. Făcu un pas, parcă să se îndrepte către mulţime, apoi se răzgândi. Dintr-un moment,într-altul putea veni Todea, şi dacă nu-l

găsea? Mai bine era aci. Şi ca să-i treacă timpul începu să privească pe pereţi, unde se găseau înşirate tablouri, stampe şi diferite gravuri. Mihai le cunoştea pe toate din cărţile de istorie. Domnitorul Carol salutând, la Calafat, prima ghiulea turcească... gravură însoţită de celebra inscripţie: „Asta-i muzica ce-mi place". Apoi, memorandiştii înainte de a intra în închisoare, pe urmă trei portrete aşezate fără nicio noimă: al lui Şaguna, Eminescu şi al bătrânului Ion Brătianu.

„Ce amestec nefiresc..." îşi zise el şi trecu mai departe.

Kiseleff, domnitorul Cuza şi Simion Bărnuţiu, iar la urmă o stampă cu transportarea lui Horia şi Cloşca, prin Abrud, după ce fuseseră prinşi.

„Şi pe asta o cunosc din liceu..."

Totuşi rămase cu privirea fixată acolo. Stampa era colorată şi culorile exagerau parcă naivitatea desemnului. Soldaţii păreau de lemn, atât erau de ţepeni; calul comandantului avea gâtul lung ca de cămilă, iar preotul Crişănuţ Hangiul, ieşit întru întimpinarea eroilor, plat şi fără nicio perspectivă, ca pe o zugrăveală bisericească.

Mihai trecu mai departe. Alte portrete privitoare la răscoala românilor din 1784: *Prinderea lui Horia*, *Horia la împăratul Iosif*, *Horia şi Cloşca în închisoarea din Alba-Iulia* şi, în fine, uciderea eroilor.

Nimic nou. Toate îi erau cunoscute şi totuşi, parcă azi le descoperea. Poate fiindcă desemnele erau mai detaliate, mai evidente decât în cărţile de istorie. Se desluşea bine eşafodul, leşul lui Cloşca despicat în două, capul într-un par şi trupul aruncat în lături, apoi doi călugări iezuiţi, privind curioşi răstignirea lui Horia.

„Oare răstignire să fi fost?"

Mihai îşi strânse ochii, ca să vadă mai bine, apropiindu-se de tablou. Trupul lui Horia era gol şi legat de roată, cu picioarele depărtate şi mânile întinse. Da. Răstignire mai grozavă decât cea de pe cruce, a Domnului Iisus Hristos!

— Bine că te găsesc...

Vocea prietenului îi tremură în ceafă ca o zbârnâitură. Todea căzuse la timp nepotrivit.

— Ce?... Priveşti la vechiturile astea?

Şi luându-l de braţ:

— Hai, să-ţi iei permisul.

*

Pentru Mihai, ora de curs se scurgea anevoie, deşi profesorul era plin de vervă şi punea pasiune şi convingere în cele ce spunea. O turburare nelămurită, un fel de agitaţie a fibrelor musculare însoţită de fiori şi înţepături, simţea în tot trupul. Îl ţinea în prinsoare masa studenţilor, îl pedepsea cursul profesorului ca o osândă. Ar fi vrut să fie departe, să nu mai audă vorba frumoasă, să se simtă din nou liber, zburdalnic şi voios, din nou copilul lui Iosif Golgot, sfătul bisericii din Baia de Criş.

— Secolul XVIII, secolul despotismului, luminat, se îndeobşte tot atât de ponegrit de istoricii superficiali, cât şi de făţarnicii democraţi. Mişcarea intelectuală, pornită din Franţa cu fiziocraţii şi enciclopediştii, a stimulat gândirea Europei întregi...

Mihai nu mai putea urmări cursul. Dureri vagi îl încercau prin piept şi pântece, capul îi era greu că trebuia să şi-l sprijine în podul palmelor, şi din intimitatea ţesuturilor simţea valuri de căldură urcând până-n ochi. Parcă ar fi vrut să plângă. Îl chema înapoi, spre casă, un dor puternic. Prea se simţea între străini. Aceeaşi durere ca şi acum opt ani când tatăl său plecase de la gazdă, lăsându-l singur. Dar pe acea vreme era copil, acum – ce Dumnezeu! — a ajuns om în toată firea.

— Secolul, care a dat pe Kant în filosofie şi pe Goethe în literatură, nu poate fi judecat cu uşurinţă... auzi el vocea profesorului şi se hotărî să fie atent.

— Există o sensibilitate, care depăşeşte individualul interesând colectivul. Aprecierea sensibilităţii unei epoce se face numai prin intermediul oamenilor iluştri, Kant şi Goethe de pildă...

Profesorul termină aci lecţia, băgă notele în buzunarul hainei şi plecă. Mihai aşteptă ca sala de curs să se golească şi apoi singur scoborî scările Universităţii. Aceeaşi turburare neliniştită îi tremura în suflet şi în trup. Se simţea trist, dar nu putea preciza nici pricina, nici felul tristeţii Căci mai mult decât dorul de casă, îl măcina parcă dragostea pentru tatăl său, pentru sufletul lui de om simplu şi necăjit. Fusese nedrept cu bietul om, nu-l iubise îndeajuns. Şi nedrept fusese faţă de tot ţinutul lui moţesc, preţuindu-l, ca la carte, după avuţie, când suflet era şi bradul pădurii şi piatra munţilor, şi floarea pajiştilor. Se trezi în faţa bibliotecii. Până la ora 5 mai avea două ore. Să intre să răsfoiască câteva reviste. Dar în loc să urce sus, în sala revistelor, se opri pe coridor la colecţia de stampe din timpul Revoluţiei lui Horia, Cloşca şi Crişan. De două ori le mai cercetase, dar acum parcă se lămurea. El crescuse pe locurile însemnate pe acele stampe, cunoştea muntele Drăgoaia unde fuseseră prinşi eroii, iar în Abrud avea rude la care petrecea în fiecare an o parte din vacanţă. Călcase poate pe urmele paşilor lor, se odihnise poate pe aceleaşi trunchiuri de pom... şi totuşi îi uitase. Mai mult. Primise hrana din acelaşi pământ şi suflu de viaţă din aceeaşi largă respiraţie a munţilor. Şi totuşi îi nesocotise. Şi iată că prin ajutorul acestor modeste tablouri îi regăsea. De bună seamă n-o fi ăsta chipul lui Horia. Chipul lui, ca şi chipul lui Iisus, nu se poate prinde în linii şi culori.

— Doreşte domnul student o copie?

Mihai se întrerupse din visare.

— Mă prezint Hárástossy Bella, fost profesor... actualmente zincograful bibliotecii Universităţii.

Profesorul, deşi purta un halat negru până în pământ, se vedea a fi un om foarte puternic. Numai după chip. Căci avea un chip fioros, poate din cauza ochilor saşii, a nasului foarte cârn, poate din cauza feţei atât de negre şi lucii, care se continua una cu chelia capului peste o frunte bombată ca o cocoaşă. Mustaţa-i rară, se cobora peste colţul buzelor până-n bărbie. Şi era lat în pomete şi lat în fălci. Şi totuşi, aşa hâd, nu te îndepărta, ci dimpotrivă

parcă te prindea în cleştele ochilor.

— Dacă domnul student doreşte o copie...

— Da... făcu Mihai indicând uciderea lui Horia.

— Foarte ieftin... Mâne după-masă, la ora 4, e gata. Atelierul meu e jos, în subsol, lângă locuinţa portarului.

Se îndepărtă puţin, apoi se întoarse.

— Deşi am fost profesor, nu mă ruşinez de meseria mea. Găsesc în ea mai multă artă decât în cea de a învăţa carte o clasă de nespălaţi. Să vedeţi ce lucrare vă dau mine, căci sunt omul detaliilor... Pe mine...

Mihai rămase privind în urma lui. Parcă râdea Hárástossy spunând: eu sunt omul detaliilor... Dar la saşii, mai ales când sunt fioroşi ca Hárástossy, nu poţi şti nimic din ce le vorbeşte sufletul. Dintr-o dată se simţi însă schimbat, era liniştit, vesel chiar. Faptul că va avea la el stampa îi schimbase faţa sufletului. Parcă îi lipsise până atunci.

„O voi purta la mine ca pe o icoană...”

Şi în acelaşi timp se simţi, prins de duioşie pentru tatăl său. Da, fusese nedrept, nu-l iubise îndeajuns... nici pe el, nici pe părintele Puşcaş, din îndemnul şi ajutorul căruia se găsea acum la înaltă învăţătură. Le va scrie chiar acum acasă, de tot. De lecţia profesorului, de întâmplarea cu stampele de pe păreţii bibliotecii şi de urâtul Hárástossy Bella...

*

Pe Bella Hárástossy îl găsi în atelier lucrând la copia stampei.

— Te-ai grăbit, domnule student. A fost vorba la 4 după-amiază şi acum e numai 11 dimineaţă...

— Adevărat... dar întâmplător, trecând pe aici...

Mihai nu voia să spună adevărul. O ciudată nelinişte, o nerăbdare nefirească îl îndemnau să intre cât mai degrabă în posesia stampei.

— Ia loc. Tocmai retuşez originalul. Dacă vrei să-l vezi...

Băiatul primi invitaţia. Se aşează într-un fotoliu lângă meşter şi începu să privească omul, care, cu un ochean de ceasornicar la ochi, migălea.

— Ţi-am spus... eu sunt omul amănuntelor.

Şi se trase puţin înapoi ca să privească tabloul întreg.

— Uite cum i-au frânt fluierele picioarelor...

Studentul încercă o tresărire în pumni şi coate, dar totdeodată se simţi greu, mai imobilizat în jilţul său.

— Pe urmă, îi vor frânge genunchii, coapsele, mânile...

Vorbă lui era la hotar între batjocură şi cinste. Nu se putea şti ce voia...

— Privind tabloul trebuie să simţi că se frâng oasele, altfel n-ai nicio bucurie...

Mihai asculta prostit. Ar fi trebuit să intervină, să provoace, să se lămurească. Vorbea la întâmplare sau în pilda lui?

— Căci lumea nu ştie precis... şi mă prind că şi dumneata – deşi student – nu ştii în ce constă moartea pe roată.

Aplecat pe lucrul său, cu ocheanul la ochi, el migălea cu vârful pensulei subţiate ca un ac, amănunt cu amănunt. Extraordinară îndemânare la o mână atât de bolovănoasă, cu degetele lungi şi osoase încheiate în colţuri tari ca de piatră.

— Mai întâi o paranteză... Această pedeapsă nu se aplică decât hoţilor de drumul mare.

— Nu-i adevărat... se repezi Mihai.

Omul îşi întrerupse lucrul, scoase ocheanul şi fixă pe student, ca un şarpe ce hipnotizează un porumbel.

— Ba-i adevărat... Eu am fost profesor de istorie şi am rămas istoric, chiar dacă împrejurările m-au scoborât în acest subsol.

Îşi repuse la loc lupa şi se întoarse la lucrul său. Mihai răsuflă liniştit, ca şi când i s-ar fi luat din piept o ţeavă de puşcă.

— Şi cum îţi spun, pedeapsa se aplica numai hoţilor de drumul mare. Aminteşte-ţi că domnea un aristocrat

înţelept ca Iosif al II-lea... gândeşte-te că Viena simţea prin Haydn şi Mozart... Nu ştiu dacă eşti amator de muzică...

— Nu.

— Păcat... făcu Hárástossy. Mozart e cel mai fin muzicant. Eu, cum am o clipă răgaz, învârtesc şurubul de la radio. Mozart nu lipseşte niciodată din programul lumii.

Îşi întrerupse vorba şi cu un semn îl chemă spre lucrul său.

— Priveşte, i se văd oasele genunchiului...

Mihai se simţea în mânile acestui monstru, care îşi bătea joc de el cum voia.

— Dacă Haydn, continuă Hárástossy a exprimat pacea, înţelepciunea şi seninătatea, Mozart, în schimb, a exprimat tot ceea ce sufletul omenesc are mai frumos: gingăşia, excesul de sensibilitate...

Şi, sfătuitor:

— Caută şi ascultă pe Mozart.

Pe student nu-l interesau deloc consideraţiunile estetice ale fostului profesor. Se simţea prizonierul lui şi era revoltat de propria sa neputinţă.

Devenind didact, Hárástossy reveni la modelul său:

— Hoţul era adus în faţa mulţimii, ca pe stampa noastră... Era un spectacol foarte căutat pe vremuri şi mă tem că şi azi...

Se întrerupse, schimbând vorba.

— Pe Mozart îl cunoşti mai cu seamă din *Cvintetul în sol minor* sau din *Concertul pentru violină şi piano...*

Apoi revenind la jocul său de a frânge şi de a amesteca cele două poveşti:

— Hoţul era fixat bine mai întâi pe o cruce...

Studentul se ridică. Simţi o durere surdă sub coaste, cât o clipire de pleoape, şi un sentiment de neobişnuită bucurie, ce-i cuprinse sufletul, departe, înapoi în timp.

— Cunoşti poate vorba lui Iosif al II-lea... El compara compoziţiile lui Mozart cu tabacherele de aur lucrate la Paris... iar pe cele ale lui Haydn, cu cele produse de fabricile engleze...

Mihai se îndreptă spre uşă. Mintea îi era tot turbure.

Auzea, însă câte ceva din spusele lui Hárástossy, dar sufletul îi era din ce în ce mai departe, parcă pe vălul unei dulci ameţeli.

— Pe cruce, se sfărâmau hoţului cu drugul, bucăţică cu bucăţică: picioarele, mânile, pieptul... şi pe urmă, muribund, îl legau pe o roată de car, cu mânile şi picioarele frânte atârnând, să-şi ispăşească pedeapsa. Uite, ca aici...

Studentul ajunsese la uşă clătinându-se. Răul din trupul său se mărea, îl încercau sudori reci pe la tâmple şi ameţeala sta gata să-l doboare. Îşi da seama că e slab, altfel n-ar fi trebuit să permită ca într-o instituţie românească, să fie batjocorit el şi neamul lui.

— După-masă, copia e gata... făcu Hárástossy amabil.

Mihai deschise cu greutate uşa.

— Să nu uiţi să studiezi pe Mozart...

Urcă seara tot mai greu. În vestibul erau mulţi studenţi, dar parcă din mândrie, n-ar fi vrut să se cunoască răul din el. De aceea îşi adună toate puterile şi cu mare sforţare ajunse în stradă. O luă încet pe lângă un grilaj, dar abia făcu vreo zece paşi că o durere, ca o frigare, îl străpunse sub coastele drepte până-n şale şi se prăbuşi pe trotuar. Un trecător îi sări în ajutor. Chemă o trăsură şi-l transportă acasă. Gazda trimise numaidecât după Todea. Prietenul veni cu un medic. Ca prin vis Mihai auzi:

— Apendicită... operaţie imediată.

*

Până să intre în sala de operaţie, Mihai fu calm.

— Numai tatei să nu-i trimiţi vorbă... se rugă el de Todea. Ar fi în stare să pornească în miezul nopţii...

O nouă schimonoseală a feţei îi curmă vorba.

— Te doare tare?

— Parcă mi-ar zdrobi oasele cu un drug de fier...

— Curaj... După operaţie durerea încetează ca şi când ţi-ar fi luat-o cu mâna.

— Numai pe tata să nu-l sperii...

Şi apoi ca într-o confidenţă:

— M-am purtat rău cu el...

— Nu-i adevărat...

— Ba aşa-i... L-am uitat, şi de-abia azi mi-am adus aminte de dânsul, când durerea mi-a încercat, nu sufletul, ci trupul...

Uşa se deschise şi o soră intră cu brancardul.

— Să nu-l chemi pe tata, dar să-i spui că cel din urmă gând la el a fost...

*

După ce îl puseră pe masa de operaţie şi îi legară mâinile şi picioarele cu brăţări de curea, o cumplită deznădejde îi moleşi sufletul.

— Ca pe roată... îşi zise el.

Pentru întâia dată în viaţa lui se simţi în puterea şi la discreţia altor voinţe. Încercă o senzaţie nouă: aceea a trupului gol strâns în sine, concentrat în muşchi şi nervi, nu revărsat în afară, ca la scaldă bunăoară. Înţelegea acum prin propria-i suferinţă, grozăvia pedepsei corporale. Ea va să adune lăuntric tot ceea ce e risipit, pentru ca trupul să devină numai carne, piele şi oase, şi ca astfel pielea să devină mai simţitoare, muşchii mai zvârcoliţi şi oasele mai potrivite frângerii.

— Respiră liniştit şi n-avea nicio teamă... îl încurajă profesorul, apropiindu-se de el. Cum zici că te cheamă?

— Golgot... Mihai Golgot...

— Golgot... Ciudat nume... De unde eşti?

— Din Munţii Apuseni...

Mihai începu să respire sub masca de narcoză. Vru să-şi reia gândirea.

— Mihai Golgot?... Ciudat nume... atât îşi putu spune, căci gândurile începură să i se amestece. Apoi un val se desprinse din mintea sa, ca lumina soarelui din creţurile unei ape. Poate gândirea, poate întreg sufletul său.

— Mă cheamă Golgot, ca pe tata, pe bunicul, şi pe tot neamul meu din moşi-strămoşi...

Şi o dată cu amintirea, mintea îi plutea până în negurile pădurilor şi scorburilor peşterilor, de unde în cadenţă cu pasul cascadelor, o fi purces primul haiduc, cu numele de Golgot.

— Ei au suferit, s-au răzvrătit, iar unul sau doi din ei au fost prinşi să pătimească pentru toţi...

O durere profundă înăbuşită într-un suspin, îi întrerupse visarea. Când îşi reveni văzu pe părintele Puşcaş aşteptând. Semăna cu Ion Crişănuţ. Hagiul, ieşit întru întâmpinarea lui Horia, ca pe stampa cunoscută, cu cârja în mână, potcapul în cap, nemişcat şi totuşi grăind. Din partea opusă se vedea ceata grănicerilor ducând condamnaţii la eşafod.

Mihai simţi un nou suspin înăbuşit. Ar fi vrut să ţipe, să alerge, să smulgă de pe fruntea celui ferecat în lanţuri cununa de nuiele şi apoi să-l îmbrăţişeze. Căci cel ferecat era tatăl său...

— Tată, lasă-mă pe mine în locul tău...

Dar îi împiedica mulţimea. Nu putea da nici înainte, nici înapoi, ca în sala de curs. Şi iată acum l-au dezbrăcat şi l-au pus pe cruce...

Mihai urlă cu vocea stinsă, ca un înecat; se zbate, se smuceşte, căci pe podiul eşafodului a apărut Hárástossy cu drugul de fier în loc de vârf de pensulă.

— Tată... tată, te vor frânge pe roată...

Dar vocea îi sună în gol, ca la un om fără beregată. Atunci închide ochii, să nu mai vadă. Aude gâfâielile opintite ale lui Hárástossy, loviturile drugului în fluierile picioarelor şi spargerea în ţăndări a oaselor...

*

S-a trezit sub blânda privire. Erau de faţă şi părintele Puşcaş şi tatăl său. Cu ochii buimăciţi de somn i-a putut totuşi recunoaşte.

— Tată...

— Stai liniştit...

— Tată, vino-ncoa...

Şi încercă să-şi tragă mâna de sub pătură.

— Stai liniştit.

— Vreau să-ţi pipăi oasele frânte pe roată...

— Visezi încă... Mai bine dormi.

Atunci abia Mihai şi-a amintit că fusese operat.

— Tată, tu eşti?

— Da.

— Cât am suferit...

— Acum a trecut... a fost un vis urât.

Băiatul închise şi deschise ochii de mai multe ori, însăilând privirea roată când prin suflet, când în afară de suflet, prin lume.

— N-a fost vis, tată... căci visul dispare o dată cu deşteptarea... iar mie grozav mi-a rămas tipărit în privire. Hárástossy ar putea scoate cópii din ochii mei.

— Linişteşte~te... Hárástossy nici nu există.

Băiatul tăcu. Zadarnic strângea pleoapele, zadarnic îşi răsturna mintea, în întuneric grozăvia scobora o dată cu gândul şi se fărâmiţa o dată cu privirea, ca să se împrăştie în tot trupul, până în sânge şi-n oase. Şi deodată un clocot fierbinte, adunat de un torent de lavă, îl izbi în creştetul capului.

— Tată, scoate-mă de la carte...

Aci interveni şi părintele Puşcaş:

— Las'... despre asta om vorbi mai târziu.

Dar băiatul era hotărât.

— Scoateţi-mă de la carte şi duceţi-mă la teologie, sau la militărie...

— Avem timp destul...

— Nu, tată... Pe moţ, de l-ai rupt din munţii lui, va să-l faci preot sau militar...

— Bun... Aşa om face.

Mihai căzu zdrobit în sine de sforţarea făcută. O pace duioasă i se lăsă în suflet. Tată-său era viu, sănătos, şi alături de dânsul veghea asupra-i vorba bună a părintelui Puşcaş. Zbuciumarea i se rezolva într-o durere blândă, şi mustrătoare.

— Părinte Puşcaş, Dumnezeu m-a pedepsit fiindcă mi-

am uitat de datoriile mele...

— Taci acum...

— Nu, părinte... Lasă-mă să mă mărturisesc. Mi-am uitat de tata, mi-am uitat de neamul nostru însemnat, pentru pomenire, de Dumnezeu, cu numele ăsta de Golgot... şi mi-am uitat de mucenicii ţinutului meu, de Horia, Cloşca şi Crişan... Cărţile mi-au făcut acest rău. A trebuit să văd pe tata răstignit pe roată ca să mă fac una cu trupul şi sufletul lor...

Spovedania îi dase puteri noi.

— Şi voi i-aţi uitat, tată...

— Nu, făcu părintele Puşcaş... că Dumnezeu are grijă să-i amintească de câte ori omul slab şi păcătos îşi uită de datorie. Fiecare în felul şi la rândul său... Căci mucenicia, ca şi darul Domnului nostru Iisus Hristos, în toate felurile se poate arăta. O privelişte, o bucurie, un cântec sau chiar numai o vorbă sunt adeseori de ajuns. Dar toţi ne-am împărtăşit din sufletul şi trupul lor...

Băiatul tăcu puţin, parcă să mediteze mai adânc.

— Grozavă suferinţă...

— Binecuvântată suferinţă... Tu nu înţelegi că e aceeaşi ca şi a Mântuitorului... răstignirea!

— Aşa e, părinte... făcu Mihai, luminat. Acum nu mai regret boala, suferinţa...

— Linişteşte-te, copile...

— M-am liniştit, tată... Dar făgăduiţi-mi că mă luaţi de la carte. Nu vreau să ştiu de Kant şi de Mozart... Moţul, de l-ai scos din munţi, va să devină preot sau militar...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

«OBSESIE»

Publicată în *Gândirea,* XVII, nr. 3, 1938, p. 122-129.

Inclusă în volumul *De dincolo de râu (Nuvele ardeleneşti),* Bucureşti, Tipografia ziarului *Universul,* 1938, p. 33-47 (colecţia „Universul literar”).

Continuându-şi seria de „nuvele ardeleneşti” şi în volumul *Vecinul,* apărut în acelaşi an, 1938, Victor Papilian încerca să surprindă chipuri, momente şi situaţii din noua provincie în care se integrase atât de organic, încât se socotea „scriitor transilvănean”. Recenzându-i acest volum, Romulus Demetrescu observa: „Oricum ar fi, volumul acesta arată aceleaşi preocupări ale autorului pentru problemele vieţii omeneşti în genere. Fiecare nuvelă înfăţişează în privinţa aceasta o fâşie de viaţă umană. Nuvela titulară, cea mai interesantă, prin tema ei bine realizată, ne arată tragedia săteanului Artemie Grozavul care-şi căsătorise faţă după un sas bogat din acelaşi sat cu el. [...] Tot aşa de interesantă pentru problematica ideologică ce susţine povestirea este ultima piesă din acest volum, *Se dezmorţesc sufletele.* Autorul se adaptează cu mare destoinicie graiului, ardelenesc pe care trebuie să-l ascultăm din glasul oamenilor pe care ni-i înfăţişează, uneori asimilând chiar unele defecte din el. „Privitor la nuvela *Obsesie* e de părere că e mai degrabă o „schiţă psihologică” (*Pagini literare,* VI, 1939, nr. 1-2, p. 64).

La rândul său, Septimiu Bucur observa: „Obsesie analizează un caz psihologic în care tema dezrădăcinării şi a inadaptabilităţii apare ca un motiv intim legat de complexul subconştient al existenţei lui Mihai Golgot, fiul de moţ căruia înstrăinarea de sat îi prilejuieşte cea mai profundă dramă lăuntrică” (*Victor Papilian, „De dincolo de râu”,* în *Gândirea,* XVIII, 1939, nr. 3, p. 162).

O bună părere despre calităţile artistice ale nuvelei are şi Olimpiu Boitoş care scrie: „Aceeaşi concepţie se desprinde şi din *Obsesie,* care prin forţa şi unitatea ei, se înşiră printre cele mai bune nuvele ale d-lui Papilian. Nuvela se intitulează *Obsesie* şi acest titlu voieşte să fie o explicaţie ştiinţifică a cazului relatat. Dar nici relatarea şi nici deznodământul întâmplării nu rămân în cadrul pe care ştiinţa îl explică total. De fapt «simţirea» sau, mai bine zis, credinţa, ne dă explicaţia ultimă” (Olimpiu Boitoş, *Victor*

Papilian – nuvelistul, în *Familia,* VII, 1940, nr. 5-6, p. 92).

Comentând aceeaşi nuvelă cu ocazia reeditării operei lui V. Papilian în volumul *Ceartă olteneascâ,* Titus Bălaşa stăruie şi asupra nuvelei în cauză, remarcând: „În *Obsesie,* ideea dezrădăcinării şi sentimentul vinovăţiei pentru părăsirea celor de acasă nu este mai mult decât un pretext. Se analizează stările psihice succesive ale tânărului moţ, de la contemplarea litografiei, cu tragerea pe roată a lui Horia, până la retrăirea chinului acestuia, în delir, pe masa de operaţie (Prefaţă la *Ceartă olteneascâ,* Craiova, Scrisul Românesc, 1973, p. XXII).

TRĂDARE[3]

I

— Nu-i o părere... Doar mă cunoşti... Sunt un om sănătos, perfect sănătos, stăpân pe simţire şi fără bâlbâieli în judecată. M-am născut totdeauna să fiu un spirit logic, condus de raţiune şi nu de sentiment... Incapabil de exaltare, patimă sau rea-credinţă, nu confecţionez realitatea după interesul meu imediat; pot face parte dreaptă adevărului, din îmbulzeala falselor mărturii ale închipuirii, şi mă tem ca de moarte să anticipez o bănuială, necum o acuză neîntemeiată... Deci calm, sigur de mine şi fără nicio ezitare, îţi declar: nevastă-mea mă înşală...

— Imposibil...

— Mă înşală şi m-a înşelat...

Prietenul meu, cu toată grozăvia spuselor, îşi păstra nesmintită ţinuta. Profesiunea (era judecător) îl obişnuise cu stăpânirea de sine. Totuşi, în expresia severă a feţei, în atitudinea semeaţă a corpului, ca şi în mişcarea sobră a gestului, se vedea acea tensiune nervoasă, caracteristică luptei.

— Patru ani de când am descoperit mişelia... patru ani de când sorb otrava zi de zi şi clipă de clipă... patru ani de când simt pierind fiecare părticică a sufletului meu....

3 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

lipsuri ce, cu mare cheltuială de energie, le acopăr... Şi încă aş fi destul de filosof, să-mi ascund nefericirea, dacă trădarea, ei n-ar izbi ca o palmă, chiar peste privirile opace ale celui mai mărginit cetăţean.

— Cum asta?

— Copiii... Amândoi copiii nu sunt ai mei... Sunt copii din flori, produşi ai adulterului... copiii celuilalt...

— Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!...

Fu din parte-mi o izbucnire precipitată, dar sinceră. Imaginea femeii ofensate îmi dezlănţuise toate forţele sufletului întru apărarea ei.

— E o bănuială fără niciun temei, o josnică învinuire... cea mai josnică învinuire cu putinţă...

Revolta mea era legitimată. Deşi atât de frumoasă, nevasta prietenului meu era deasupra oricărui prepus. Avea frumuseţea rece şi concentrată a statuilor, acea frumuseţe sustrasă privirilor impure şi inaccesibilă clevetelor şi vorbelor. Nimeni de altfel, în oraşul nostru cu atâta limbuţie înzestrat, nu îndrăznea s-o bănuiască. Nu era din parte-mi un act de curtenie şi nici faptă de avocat al unei cauze dubioase, ci răspundeam unei porniri de cinste sufletească.

— Şi totuşi, mă-nşală!

— Cu cine? explodai.

Prietenul scăpă o mişcare neaşteptată. Falca de jos, cu dinţii dezgoliţi, prinse în margine subţire buza de sus parcă s-o taie până la sânge. Rânjea răutăcios.

— Cu cine? repetai, ameninţător. Te rog răspunde...

Şi imediat îmi revenii. Dinţii, adânc înfipţi, în buză, continuau să-mi vorbească muteşte. Ce făceam? Atâta pasiune din parte-mi putea fi suspectă.

— Amantul ei nu locuieşte aici... răspunse el potolit.

— Dar unde?

— În Brazilia...

L-am privit năuc.

— Dragă, nu-nţeleg nimic...

El îmi opri vorba cu un gest, se ridică de la birou şi controlă, pe rând, mai întâi salonul, apoi dormitorul, cele

două odăi vecine.

— Mi s-a părut c-aud zgomot... făcu el, întorcându-se la loc. Vezi, iau toate precauţiunile necesare, căci n-aş vrea s-o jignesc defel. Mă obligă la atari menajamente acel spirit filosofic de indulgenţă, care îmi arată că un strict determinism îi conduce pasul vinovat... o adevărată fatalitate, aş putea spune, care, îngrămădind piedici după piedici îndatoririlor ei de soţie, o mână să se realizeze spiritual... De bună seamă conştiinţa frumuseţii i-a dat primul impuls, acea frumuseţe care nu se satisface decât prin spirit, care impune o continuă înnobilare a instinctelor şi simţurilor, până ce raporturile de forţă, suflet-materie, se inversează, aşa că fenomenul spiritual în loc să fie o traducere, o expresiune a materiei, ca la noi toţi, îşi capătă o autonomie integrală şi devine generator de fenomene materiale.

Începusem să fiu neliniştit. Era pe înserate. În pofida siguranţei lui geometrice care rezolva totul raţional şi logic, ceva nelămurit şi mohorât simţeam în juru-mi. Prin fereastra deschisă, întunericul prindea a pogorî în val lent şi imaterial ca cenuşa unui suflet incinerat. Din mireasma uscată a stratului de flori, răscolită de stropitoare, transpira un duh deşert de viaţă, un duh de descompunere uscată a ţărnei ce se prăfuieşte. În depărtare, o trăsură. Zgomotul roţilor pe caldarâm venea parcă dintr-altă lume, dintr-o lume despărţită de a noastră prin linişte şi întuneric.

— Cred că eşti convins de perfecta funcţionare a aparatului meu cerebral... altcum, ar fi inutil să purcedem la drum.

Aprobai cu un gest, care necesită o sforţare.

— Pe amantul soţiei mele îl cheamă Leandro Correa d'Aliveiro... Acum patru ani era ataşat militar al Portugaliei în Bucureşti... azi e mare proprietar în Brazilia...

— Leandro Correa d'Aliveiro? Ataşat militar portughez? Nu-l cunosc... pe aici n-a venit niciodată...

— De bună seamă... Şi eu însumi o singură dată l-am întâlnit...

— O singură dată?...

— Da. La balul Crucii Roşii din Bucureşti.

— O! Atunci, o aventură fără primejdie... făcui eu râzând, bucuros de a fi descoperit partea slabă a aventurii. Flirt, capriciu...

— Ascultă-mă, fără să mă întrerupi. Urmăreşte strâns succesiunea evenimentelor şi cinstit, te rog, să tragi concluziunea obligatoare.

Felul său de a vorbi mă indispunea. Cu pauze la sfârşitul frazelor şi despicături între cuvinte, el cântărea ideea ca pe un pepene, cu amândouă mâinile şi cerceta parcă atunci proprietatea cuvintelor cât şi legitimitatea expresiei. Exasperant!... Şi totul prea clar, prea transparent. S-ar fi cuvenit oarecare ezitare, o estompare, care să contureze vag bănuiala, o voalare a vocii... Dar el, nu! Deformaţia profesională îl cucerise definitiv omenescului. Prezumţia siguranţei se desprindea parcă şi din ecourile vocii.

— Întâmplător, mă găseam la acel bal... Nevestei mele nu-i place dansul... *Et pour cause...* Temperament rece, egoistă în adevărata accepţie a cuvântului... o avară a însuşirilor sufleteşti... refuzând să dea... refuzând să primească... ea dispreţuieşte dansul, îl dispreţuieşte fără făţărnicie, fără snobism, dintr-o artistocratică tendinţă... care nu ştiu dacă i-a afânat sau i-a tocit simţurile. Îl dispreţuieşte tocmai pentru acea apropiere trupească şi intimitate sufletească, în care ea percepe jignitoarea intenţie de posedare...

În timp ce vorbea, eu, cu închipuirea, verificam portretul femeii. Aşa era! În înălţarea liniilor şi formelor, ea absorbea parcă spaţiul din jur şi totodată îl fixa în planuri abrupte, curbe vânjoase şi drepte solide, sugerând la fiece nouă atitudine imobilitatea statuilor de zeiţe. Şi totuşi culorile îi erau vii, culorile vieţii: părul roşu ca ciuperca otrăvită, luminile ochilor verzi, schimbătoare ca tremurul plopilor în umbră şi carnea bogată în sânge, sub pielea subţire a buzelor. Orgoliul pesemne o fură lumii, ca să o dăruiască sieşi în întregime.

— Lumină, muzică, frenezie... continuă el. Balul realizase acea atmosferă triumfală şi uluitoare, care învăluie mintea şi irită simţurile... Dar eu nu luam seama... Cu un coleg, discutam ultima mişcare în magistratură. Discutam liniştit... cu obiectivitate, în pasul disciplinat al meseriei, fără să simt că un nou duh mă pătrunsese, şi sub a lui putere, tot sufletul îmi era un ghem tremurător de ţepi, ghimpi şi gheare prinzătoare... Protecţie, persecuţie, legalitate... Într-un cuvânt, critica, după şablon, a avansărilor... Constatăm nedreptăţi şi consacrăm merite... Când deodată observ că vorba-mi rămâne suspendată în aer... Suportul de gândire al convorbirii prietenului meu îl îndreptase aiurea... Întorc privirea după privirea lui... şi ce văd?...

— Ce-ai putut vedea?...

— Ceea ce nimeni nu poate cunoaşte, afară de bărbatul înşelat... Nevastă-mea mă trăda...

— Veşnica şi banala imputare a romanţioşilor geloşi... Gândul, intenţia... Să fim serioşi. Jocul gândurilor şi al imaginilor, cine-l poate stăpâni?... După acest sistem, nu mai există femeie cinstită. Ce spun, femeie?... Nu mai exista om cinstit...

— Am prins clipa în întregime... Era rotundă, ca universul... şi fugară, de durata unei scântei...

— Ei vezi?... Eşti obosit... Altcum, n-ai preface clipa în univers...

— Întreg balul părea un roi... şi în mijloc, ei doi... contopiţi...

— Contopiţi?... E un fel de a vorbi...

— Contopiţi... Ca hidrogenul şi clorul, în acidul clorhidric... valenţă cu valenţă... Ca sufletul de om cu sufletul de cal, în trupul centaurului...

— Ia seama... Ce Dumnezeu!... Mă ghionteşti c-o formulă chimică şi mă sprijini în fumul unui mit...

El continuă cu tot seriosul:

— Nimeni nu cunoaşte chipul inşilor în clipa unică a amorului fecund... Trupul întreg e 0 oribilă schimă... Se vânzoleşte viaţa să scape din cătuşele materiei... Multe din

însuşirile omeneşti, atât de recent dobândite, dispar... Alte tipare, diferite de cele anatomice, ies la iveală... Poţi desluşi atunci, pe răbojul trupului, toate etapele evoluţiunii.. de la sclipirea fosforescentă a atomului şi până la umbra ce premerge o formă nouă...

Vorbea încet, căznit, în transă de ghicitor, la luptă pentru dobândirea unor adevăruri căzute de aiurea, cu valurile propriei gândiri. Ochii săi mici de miop dispăruseră în orbite înapoia a două pământufuri de întunerec. Un val de umbră îi modela faţa. Nu ştiu... se afunda în noapte, sau se pierdea în însuşi visul său? Dar sigur eram că un duh sumbru îl izola de mine. Şi asta, tocmai, nu voiam... să-l scap din prizele realului.

— Nu pot pricepe, făcui eu răstit. Vorbeşte pe înţeles.

Glasul lui continua să se depărteze,

— Părea un tânăr *cowboy,* cu faţa rasă şi părul în plete negre, fâlfâitoare ca o coamă. Corpul său era o armonie de linii şi proporţii. Muşchii bine conturaţi, pasul elastic. Pe sub frac i se bănuia îndoitura şalelor, lungă şi flexibilă. Avea aceea ţinută nobilă, suplă, îndrăzneaţă şi fugoasă, cu care Dumnezeu a înzestrat fiinţa cea mai perfectă: calul. Privindu-l, fără să vreau mă gândeam la caii din frizele Partenonului... şi am înţeles pentru ce Pegas, părintele Centaurilor, a fost iubit de o pământeană... Atât era de reală iluzia amăgitoare, că nu m-aş fi mirat să-i văd linia spatelui ondulând într-o elegantă curbă către crupă şi picioare, cu musculatura strânsă nervos ca pe resorturi, alungindu-se cu graţie, spre a se termina în copite... Era o înlănţuire de trupuri, perfectă... Nevastă-mea este o amazoană desăvârşită...

— Păreri, jocuri de imagini.. Bănuieli de creier obosit... care de bună seamă au încetat, dansul odată sfârşit...

El păru că se trezeşte.

— Dansul odată sfârşit... Imediat! Ascultă... imediat mi-am luat nevasta acasă... Nu mă silesc a-ţi mărturisi... de teamă... Inutil însă...

— Portughezul a îndrăznit?

— Şi portughezul a plecat în aceeaşi noapte, de-a dreptul în Brazilia... Informaţiunile mele sunt precise.

— Atunci?

— Aci e toată drama întâmplării, pe care nimeni, nimeni, afară de tine, n-ar putea-o pricepe...

— Îţi mulţumesc de încredere...

— Eşti singurul om care, ridicându-te deasupra contingenţelor materiei, acorzi primatul cuvenit spiritului...

— Bineînţeles, în limitele bunului-simţ...

— Era un om frumos portughezul... înalt, zvelt, faţa ovală, fruntea largă şi bombată, pielea brună cu reflexe argintii, ochii negri, codaţi, foarte vii. Era un om frumos, deşi avea nasul puţin turtit, cu nările în vânt, buze groase şi proeminente, iar pe umărul obrazului stâng, o pată roşie cât o monedă de douăzeci de lei...

— Detaliu fără importanţă.

— Ba nu!.... Nu... Căci după aceste semne de identitate puteam să-l recunosc oricând...

— Atunci, l-ai mai văzut?...

El clătină capul.

— De patru ani îl aştept, îl caut, îl urmăresc... şi nu pot da de el...

— Vezi? Toată povestea ta cade în baltă...

Prietenul meu, într-un gest dezesperat îşi prinse între mâini tâmplele, parcă să-şi strivească ţeasta capului.

— Nici tu nu mă înţelegi...

Era atâta deznădejde în explozia lui, încât mă hotărâi să nu-l mai contrazic.

— Mă urmărea, stăruitor chipul omului frumos, cu pată roşie pe umărul obrazului şi totuşi, printr-o sforţare a voinţei, reuşii să-mi stăpânesc muncile bănuielii. Au venit apoi împrejurări de viaţă nouă... mutarea mea aci, sarcina nevestei mele, când...

— Când?...

— S-a născut copilul...

Dădui din umeri:

— Ei, şi?

El se trase din nou în umbră. Vocea-i deveni şi mai şoptită. Sforţarea toată a mărturisirii se irosea dincolo de grai.

— Apropiindu-mă de leagăn, să-mi văd odrasla, am rămas încremenit... Mă aşteptam să găsesc o masă amorfă de carne roşie, cu ochii bulbucaţi şi nasul cârn, căreia boneta şi scutecul să-i dea o aproximaţie umană. Şi când colo… aflai un chip bine definit, îngeresc... Brun, cu reflexe argintii, părul negru, ochii mari, codaţi, foarte vii, nasul turtit, cu nările în vânt, buzele groase şi proeminente… şi o pată roşie pe umărul obrazului stâng...

Făcu *o* pauză, parcă să-mi dea timp de reflecţiune şi apoi scoase capul către mine.

— Ai înţeles?

Eram indispus. Utiliza o coincidenţă, dar o coincidenţă plictisitoare, căci, într-adevăr, copiii prietenului meu nu-i semănau. Amândoi erau bruni, cu reflexe argintii, aveau părul negru, nasul turtit, cu nările în vânt, după expresia lui, şi amândoi aveau, pe umărul stâng al obrazului, semnul de identitate al celuilalt.

— Aceasta se cheamă trădare, continuă el. O unire care nu utilizează forma trivială a adulterului... O concepţie, în care spiritul celuilalt foloseşte drept simbol trapul tău... Un act de iubire integrală… Iubirea!... Iată marea, iată unică putere!...

Făcu o pauză, să-mi mai dea puţin răgaz. Devenise din nou omul rece şi cumpănit de la începutul convorbirii noastre. Totuşi, o nuanţă de amărăciune îi adumbrea vecea.

— Fără sens îmi apar toate consideraţiunile filosofice asupra iubirii... Dorinţă, frumuseţe, ideal.., interesul speţei, interesul individului... concept biologic, moral, estetic... Nimic.., nimic nu explică iubirea! Iubirea, prietene, depăşeşte individul, speţa, regnul. Ea răscoleşte cosmosul în întregime... Iubirea sfărâmă legea gravităţii, a spaţiului şi a timpului… şi în opintelile ei mişcă pe axul său însuşi cerul…

II

Tresării speriat.

Era târziu, când soneria telefonului zbârnâi. Zbârnâi prelung, dureros, ciocănind mărunt, molecular parcă, fiecare tentacul întins din sufletu-mi desfăşurat, ca un imens ochi, în noapte...

La aparat, el.

— Vino imediat...

Am înţeles. Era în criză. De data asta, mă hotărâi să procedez energic, tăios chiar; să curm o stare de agitaţie care, organizându-se, îl putea duce – fără îndoială – la nebunie. Dezertasem de la a mea datorie de adevărat prieten. Sprijin ar fi fost să-i fiu şi prag solid, pe care el să-şi întemeieze reacţiunea împotriva răului cotropitor. Şi când colo, prosteşte, eu mă lăsasem sedus de farmecul fantasticului şi, întrucâtva, chiar de plăcerea cumetriei.

De-i întâlneam copiii mână-n mână, mergând spre grădina publică, privirea mi se agăţa fără voie de pata roşie, care, mai mult decât părul negru, pielea brună cu reflexe argintii, dovedea puterea ascendenţei celuilalt. De-i vedeam femeia, aceeaşi josnică pornire. Îi spionam colţul gurii, tremurul nărilor şi pata pupilelor, parcă să descopăr, în umbrele dosite, rămăşiţele păcatului... Şi, în răstimp de el nu mă interesam, deşi înţelegeam cât se cheltuieşte de mult spre a-şi menţine ţinuta într-o demnă aparenţă. Azi eram însă hotărât! Aveam să termin cu uşurinţa mea mai întâi şi apoi, cu tot seriosul, să mă devotez vindecării lui.

Mă aştepta în capul scării, sub marchiza de sticlă, ca sub o apărătoare împotriva cerului prea înstelat, cu sufletul destrămat în nemărginire, împietrit parcă în lumina calcară a nopţii.

— Am sosit. Pentru ce m-ai chemat?

Nemişcat, îmi răspunse:

— Vreau să-ţi fac dovada spuselor mele.

— Foarte bine... făcui eu brutal, zgâlţâindu-l de braţ. Dovada!... Fiindcă-ţi mărturisesc, nu mai sunt dispus să acord credit bâiguielilor unui suflet bănuitor şi cu atât mai

puţin unui joc al fanteziei. Dovada!... Vreau o dovadă peremptorie... o dovadă care să cadă sub judecata sigură a simţurilor mele treze, şi nu una lucrată în laboratorul vrăjit al metafizicii, poeziei sau ocultismului...

— Mai întâi te rog să mă ierţi că te-am deranjat la această oră. Era însă de lipsă...

— Nu-i nimic. Probele...

— Le vei avea.

— Ce sunt? Scrisori, pagini de jurnal intim... sau pur şi simplu o mărturisire?

El deschise uşa, intră în hol, făcu lumină. Apoi mă chemă.

— Vino înăuntru. Aci putem vorbi în toată siguranţa... Copiii dorm în odaie la ei. Servitorii sunt departe, în subsol... iar nevastă-mea visează în grădină...

Crezui că iar vrea să alunece pe alături.

— Dovezile... A fost vorba de dovezi...

— Aşteaptă puţin... Mă duc să ţi le aduc...

Şi părăsi odaia.

Odată singur, începui a fi neliniştit. Primind probele, căzusem parcă din nou în greşeală. Dacă, împotriva credulităţii lui, adulterul exista de fapt... şi toată romantica lui poveste, ca şi toate acele consideraţiuni filosofice, nu era decât produsul unui suflet jignit, în deznădejdea apărării? Altcum trebuia să procedez, mai învăluit, mai delicat... Iar dacă adulterul nu exista, cu atât mai mult nu aveam să insist, căci ce probe ar fi putut să mă convingă de temeinicia unei absurdităţi? Sau poate prietenul meu trăia clipa ce premerge nebunia?... Şi deodată, gândul nebuniei căpătă chip aievea, ca într-o oglindă, căci în faţa mea se găsea el, fără să-mi fi dat seama când şi cum intrase, palid, desfăcut la faţă, cu ochii rătăciţi... Putred părea în lumina alburie a becurilor electrice, în fiecare mână cu câte o glastră.

— Probele... bâiguii eu.

El puse o floare pe masă şi cu cealaltă veni spre mine.

— Ai aci o mandragoră... plantă cu puteri

miraculoase, ce poartă în măruntaiele ei însuşirile plastice ale tinei originare, capabilă fiind – Paracelse o susţinea – să nască un homunculus... Ocultiştii o socotesc – şi nu fără oarecare dreptate – ca un fel de cordon ombilical, ce leagă pe om de pământ... Înţelege pentru ce mi-a fost de lipsă... Ea e planta cea mai umană, care trăieşte lângă om, care suferă şi iubeşte alături, şi prin el... Ea descoperă crimele ca şi comorile ascunse.

— Păreri... păreri... păreri...

— Păreri?... Atunci priveşte...

Şi-mi întinse glastra. Clopoţeii resfiraţi ai plantei se repeziră în mine parcă să mă înşface, ca nişte ventuze. Instinctiv, schiţai un gest de apărare.

— Curaj! Priveşte floarea...

Îndemnul lui aducea a ironie. Ce Dumnezeu, mă temeam? Mă lăsam pradă proastelor superstiţii?

Delicat, prinsei corola ca pe o aripă de fluture. Floarea albă-verzuie, presărată cu un praf umed, răspândea, parcă filtrat prin mirosul amărui al otrăvii, un parfum apropiat de esenţa umană. Deodată privirea-mi căzu ţintă înăuntru clopoţelului floral. Pe una din petale, jos de tot, ascunsă privirilor, tremura o pată roşie, nu mai mare decât o gămălie de ac, ca şi cum ar fi fost colorată de sânge.

Speriat, ridicai privirea. El asta aştepta.

— Ce zici?

Şi faţă de nedumerirea mea, continuă.

— Toate florile, dar absolut toate... te rog examinează-le... poartă semnul lui... E mandragora, planta iubirii şi a fecundităţii, plantă infailibilă, care mărturiseşte...

— Asta nu dovedeşte nimic. Ce ştim noi din capriciile naturii... Cu atari mijloace forţate, o pată la întâmplare găsită pe frunzele unei flori, orice acord e posibil între subiectul ipotezei şi predicatul experimentului...

El mă lăsă să sfârşesc şi, fără o altă vorbă, părăsi din nou camera. Eu continuai pentru mine:

— Demonstraţia lui nu satisface cerinţele spiritului

critic. Un fenomen natural trebuie numaidecât trecut prin mulele gândirii... altfel, interpretarea lui o ia razna prin domeniul deşert de orice înţeles, al ocultismului...

Şi totuşi, acest exces de justificare mă indispunea. Ar fi trebuit să termin tăios. Dar n-aveam curajul... Şi nu-l aveam fiindcă-mi lipsea convingerea! Îndoiala se furişase prin fisurile judecăţii. Logica se defectase, o simţeam lăbărţată. Adevărul copleşeşte mintea, ca oceanul privirea, făcând-o să se îndoiască de a ei virtute. Una este conduita omului în existenţa sa obişnuită, când sancţiunea imediată a certitudinii adevereşte fiece faptă sau fiece vorbă, şi altă atitudinea în faţa necunoscutului imens, când îndoiala stăruie ca o crampă în pofida raţiunii şi a bunului-simţ.

Deci, nu m-am mirat când l-am văzut intrând, tot atât de misterios, tot atât de preocupat, cu o cuşcă în mână, un coşuleţ în cealaltă. Lăsă cuşca jos şi-mi întinse coşuleţul.

— Iată, aci, în acest cuib, sunt cinci pisoi nou-născuţi... Examinează-i...

Cunoşteam acum sistemul demonstraţiei lui.

— Ţi-am arătat puterea biruitoare a iubirii asupra pământului, stăpânul vieţii, şi asupra plantei, duşmana de regn a animalului... Priveşte-o realizată acum în animal, de deasupra vrerii ereditare a speţei...

Într-adevăr, fiecare pisoi avea, deasupra botului şi înaintea urechii, mica pată roşie, fatidică...

— Sufletul ei – îmi explică el – s-a proiectat în spaţiu, străbate tăria pietrelor, umple porii nisipului, vibrează printre fibrele fiinţelor, ca să primească îmbrăţişarea cosmică a iubitului... Tot ce trăieşte în preajma ei ia parte la această iubire... Iată aci doi şoricei...

Şi ridică de jos cuşca.

— Priveşte-i bine... Sunt albi imaculaţi... Îi vei lua cu tine... Ei îţi vor adeveri spusele mele... Sunt albi imaculaţi... şi totuşi puii lor vor avea pată roşie a aceluia... o vor avea, fiindcă au trăit şi s-au iubit laolaltă cu ei doi... Căci, încă o dată, nicio putere din univers nu se poate opune iubirii... Iubirea răscoleşte, sfarmă şi preschimbă... Iubirea poate transforma legea fixă în minune şi din trupul

omului să scoată un înger sau un monstru... Şi acum vino...

Mă minunam singur de puterea sa. Cu ce fapt de vrajă mă îmbrobodise acest posedat al unei absurde credinţe, de mă lăsam purtat, surd la puterea gândirii şi mut la îndemnul vrerii, prin prăpăstioasele meleaguri ale nălucirii? Unde erau planurile mele de răzvrătită nobleţă? Dar mecanismul precis al spiritului critic şi aptitudinea forte de a prinde atributul caracteristic din numeroasele însuşiri ale unui fapt concret?...

Îl urmam supus prin salonul cu perdelele trase, rece şi sinistru, în care scaunele, înfăşate în saci de pânză albă, apăreau ca blocuri de piatră într-un atelier de monumente funerarii. Păşeam parcă la pândă, fără zgomot, în vârful picioarelor, cotind strâns pe dâra de umbră lăsată în urmă-i. Când să ridice storul de la uşa balconului, i-am surprins privirea. Era de nerecunoscut! Ochii săi mici de miop, galbeni, spălăciţi, străluceau acum parcă în cristale aglomerate, de pirită. Începui să mă strâng în mine, simţind cum se zbârcesc muşchii, se clatină oasele din încheieturi şi clănţăne dinţii, când, deodată, o pană de abur albicios, coborâtă pe uşa balconului parcă din Calea Laptelui, îmi desfăşură sufletul ca pe-o eşarfă în vânt.

— Priveşte... îmi arătă el cerul.

Ne găseam în balcon. O teroare delicioasă punea în tremur nisipul fin al emoţiei. Bolta grea de stele, ca un năvod plin, tras din apele nopţii, părea că se strânge în jurul nostru. Clinchet de nestemate, umbre metafizice, coşmar, poezie...

— Urcă-ţi privirea pe dunga vaporoasă a Căii Lactee... De la orizont în sus, iată Sagitarul, fugărit de Capricorn, cu arcul întins în Scorpion, zdrobind sub copitele calului coroana australă... Mai încolo, Şarpele, împrăştiindu-şi veninul până-n inima Hidrei... Şi, în fine, deasupra lui, superbul Centaur... amantul planetei noastre, cel ce de dragul pământului îşi reneagă originea celestă.

Vorba lui, caldă şi convingătoare, vivifia şi umaniza constelaţiile, aruncând suflet şi carne peste scheletele de diamante ale bolţii... Făpturi mitologice, zei, zeiţe... apoi

chipuri fantastice de fiinţe necunoscute păreau că vor porni la a lui chemare, răscolind până-n alte ceruri praful nebuloaselor siderale.

— Centaurul – continuă el – n-are ce căuta aici... Constelaţie australă, locul său e dincolo, în celălalt emisfer... Privindu-l amănunţit vei înţelege însă ce putere l-a ajutat să răstoarne bolta pe osia ei... Iată-i trupul pintenog de cal, cu stele la copite şi stela la glezne... Urmează linia frântă a şalelor, ca s-ajungi la cap... Acum, cercetează-i bine chipul...

Vocea-i se opri brusc, şi o dată cu ea şi bătăile în pieptul meu, căci pe câmpul argintat, conturat în chip de om, o stea apăruse, o stea mată, rotundă şi nefiresc de roşie, ca o pată de sânge.

— Şi acum coboară-ţi privirea... comandă el.

Jos în grădină, pe o bancă, visa ea, cu ochii spre cer... şi freamătul gândurilor ei folosea parcă irizările apei ţâşnitoare în havuz şi murmurul înaripat al zefirului, prin boschete.

— Acum să vezi minune... îmi şopti bărbatul.

Începui să fiu îngrijat. Treaz eram, fără îndoială, dar ochii mei căpătaseră însuşiri noi, cu putere de a descoperi chipul tâlcurilor ascunse. Nu se vedea decât bustul femeii, înfăşurat în eşarfă albă. Capul îi intrase în lumina siderală, iar restul trupului părea reţinut în umbra pământului. Şi cum priveam atent, această umbră începu să capete contur, să se înalţe şi apoi să se mişte îmbuiestrat. ...Eşarfa albă se vedea mereu înainte, deschizând drum prin întuneric. Era amazoana ce pornea pe calul ei favorit în bătaia nopţii, sau o nouă făptură născută de dragul luminii de sus?... N-am putut şti! Un lucru sigur însă am văzut... Scăpărau scântei sub copitele ferecate ale calului!...

III

Întors acasă, după o lipsă de câteva luni, servitoarea, gura mahalalei, mă întâmpină la intrare gâfâind, cu sufletul la buze.

— Ştiţi... Doamna... nevasta prietenului dumneavoastră... e pe moarte...

Apoi şoptit, în timp ce-mi lua baliza şi pardesiul:

— A făcut... Doamne fereşte!... un copil, jumătate om, jumătate cal... Bine că s-a prăpădit uriciunea! A speriat-o, pesemne, când era grea, un călăreţ zbanghiu sau caii de la dric.

O privii aiurit şi deodată, fără să-mi dau seama, rupsei un răspuns absurd în aparenţă, dar logic în realitate:

— Şoriceii... şoriceii. Am lăsat la plecare o pereche...

Femeia se trase puţin înapoi.

— Sunt bine. S-au înmulţit nevoie mare. Nu ştiu ce să mă fac cu ei...

— Adu-i încoa!... ţipai eu. Adă-i numaidecât!...

În vorba-mi era atâta neobişnuită agitaţie, încât femeia bănui pesemne că durerea îmi zdruncinase ordinea judecăţii.

— Mai repede... mai repede...

Într-adevăr nebunia mă pândea parcă dinafară, să-mi prindă sufletul. Şi nu voiam să cedez. Era în joc liniştea şi sănătatea mea. Abia intră femeia ţinând în mână cuşca de animale, că mă şi repezii pe uşă afară. Nu vedeam înainte decât capete albe, cu pete roşii înaintea urechii.

Pe el îl găsii de vorbă cu dricarul.

— Ah, prietene, ce nenorocire!...

El concedie omul şi începu să-mi povestească. Se căznea să pară trist, dar un colţ al gurii, răsucit ca un sfârc de mustaţă, îl făcea să rânjească.

— Spiritul care concepe poate şi ucide...

Nu-şi putu termina demonstraţia, căci servitoarea intră cu o carte de vizită în mână. Crezui că încep condoleanţele. El îşi puse ochelarii, citi, ordonă să primească pe vizitator şi apoi îmi întinse biletul. Am rămas încremenit. Pe cartea de vizită sta scris: Leandro Correa d'Aliveiro...

— A venit să-şi vadă iubita moartă... rânji el.

Nu ştiu cum am avut intuiţia deznodământului când a

intrat străinul şi cum i-am deviat mâna, încât glonţul din revolver să treacă peste capul prietenului meu, în oglindă. Nu mi-a rămas în minte decât pata roşie din obraz, oglinda în ţăndări şi ameninţarea:

— Ticălosule, ţi-ai ucis nevasta şi acum vrei să-ţi ucizi şi copiii!...

.....
.....

.....
.....

A doua zi, dimineaţa, servitoarea îmi aduse vestea:

— Rău l-a smintit pe prietenul dumneavoastră nenorocirea!

Sleit de emoţie. Întrebai doar cu privirea. Ea îmi explică:

— Şi-a înstrăinat copiii... A venit un domn din America... I-a luat, şi acum îi duce departe, peste mări şi ţări...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

TRĂDARE

Apărută în *Gând românesc,* I, nr. 3-4, 1933, p. 121-133.

Inclusă în volumul *Vecinul.* Nuvele, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1938, p. 67-83.

Reluată în volumul *Ceartă olteneasc*ă. Nuvele, schiţe, povestiri, ediţie îngrijită, prefaţată şi adnotată de Titus Bălaşa, Craiova, Scrisul Românesc, 1973, p. 36-50.

Nuvela e socotită de cei mai mulţi dintre comentatorii prozatorului drept una dintre cele mai izbutite creaţii ale sale. Într-un comentariu din *Pagini literare* (nr. 1-2/1939), Romulus Demetrescu scria: „*Trădare* e o nuvelă psihologică fantastică în care ni se

prezintă oarecum clinic un caz de gelozie într-un cadru de întâmplări miraculoase aproape mitice". După ce reproduce conţinutul nuvelei, el conchide: „Aceasta-i povestea aşa de interesantă, de neaşteptată şi totuşi mai însemnată decât prin aceste însuşiri, prin înţelesul ce se dă într-însa puterii miraculoase a iubirii, ideea de bază pe care se sprijină în chip determinat, cu înlănţuirile-i ingenioase, toată schelăria anecdotică a nuvelei. Deşi greu de rezumat, pentru a pierde cât mai puţin din această însuşire a povestirii, am căutat să dăm aici o întindere mai mare acesteia, în interesul fixării episoadelor. Cred că *Trădare* este una din nuvelele remarcabile ale volumului de faţă" (Romulus Demetrescu, *Însemnări critice,* ediţie îngrijită de Nae Antonescu şi Dimitrie Danciu, Cluj-Napoca, Dacia, 1979, p. 273).

Cu ocazia apariţiei nuvelei în volum, cronicarul *Universului literar,* C. Fântâneru, scria privitor la aceeaşi nuvelă: „*Trădare* ne face să ne gândim la Poe. Uităm printre rânduri că autorul este un modern, pe care îl interesează într-adevăr acea energie fantastică a spiritului, capabilă să însufleţească şi să modeleze materialitatea, ba chiar să mute constelaţia Centaurului de pe aria ei cerească! Un modernist vede aici magie, misticism. Mai pluteşte însă în scrisul nervos şi peremptoriu o frumuseţe stranie, o lumină extraordinară a cerului, care purifică, schimbă la faţă şi îndeamnă spre alte tărâmuri. D. Papilian are puterea de a surpa credinţe şi de a sădi altele în loc. Insuflă dragoste, dor şi o imensă nelinişte, o scoatere din echilibru şi o aşezare parcă la răspântia tuturor vânturilor" (Constantin Fântâneru, *Victor Papilian, „Vecinul",* în *Universul literar,* XLVII, nr. 14, 21 mai 1938, p. 2).

GROAZĂ[4]

Sunt un om tare. Fără laudă, nici prezumţie, fac această mărturisire. Medic prin vocaţie şi nu din întâmplare, ateu ireductibil, îmi conduc judecata fără nicio ezitare sentimentală, fără nicio cotitură poetică, ci practic,

4 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

potrivit metodei fără greş a experimentului, între observaţia justă şi gândirea logică. Moral, nu recunosc altă autoritate decât cea a codului penal iar în viaţa mea sufletească nu simt deloc lipsa cunoscutelor articole de marfă curentă: imperativ categoric, bine suveran, justiţie imanentă. Puterea raţiunii!... Atât. Şi încă: să fie condiţionată de mecanica unui creier sănătos. Potrivit acestui crez de cinste, dus până la cruzime, mărturisesc deschis că sunt un om mediocru şi că prietenul meu, Horovanu, a fost un om de geniu.

Geniu şi mediocritate! E un fel de a vorbi. La urma-urmei, geniul este o valoare estetică şi creaţiunea un aranjament estetic al unui mobilier comun. Iar Horovanu, fără ajutorul meu, ar fi fost inexistent cu tot geniul său, fiind complet inabil. Şi experienţele, care ne-au dat celebritatea în strânsul cerc al savanţilor adevăraţi, trebuiau realizate aievea, altcum rămâneau ca ipoteze decorative mobilizând fantezia geniului. Or, Horovanu la lucru era pur şi simplu ridicul. De pildă, îi scăpa broasca din mână; la operaţie, sau la necropsie, degetele lui lungi şi fine tremurau şi se împleticeau între măruntaiele animalului. Pipetarea, o veşnică ameninţare să nu se ardă cu substanţă caustică; iar cântărirea substanţelor la balanţa de precizie, un chin cu rezultatul totdeauna greşit. În schimb eu sunt înzestrat cu o perfectă abilitate naturală. Inteligenţa mea pare localizată în vârful degetelor. Am aici mai mult decât o sensibilitate: o intuiţie. Pulpa degetelor găseşte singură drumul nou, şi pe cel potrivit, ca să-mi ajung scopul. Toate comunicările asupra reînvierii animalelor sacrificate experimental, apărute sub firma de colaborare Horovanu-Crăciunaş, au fost la fel lucrate: eu cu partea practică, de la sacrificarea animalului şi până la reînvierea lui; el, cu partea critică şi conceptuală. Dar gândirea lui – aici siguranţa mea logică se poticneşte – avea ceva miraculos, o pricepere profetică, putând duce judecata nu în chip obişnuit, din gând în gând şi din consecinţă în consecinţă, ci dintr-o dată, printr-o intuiţie directă, aspirând adevărul parcă din alt plan al

vieţii. Dacă n-aş fi ateu şi materialist, aş crede că un dar divin îl inspira, sau că o putinţă specială de a comunica Dumnezeirii poseda sufletul său. Dar aşa... Sufletul? Sunt sigur: sufletul nu există!...

Şi totuşi...

*

Teoria lui Horovanu era o prostie. Lui însă, în calitate de geniu, i se trecea. Evoluţiunea, spunea el, trebuie privită nu numai în trecut, ca o zestre inevitabilă primită în moştenire, ci mai cu seamă în viitor, ca un bun dobândit personal. Diferenţierea speciilor depinde, în primul rând, de puterea de captare a unui element de natură spirituală, şi acest elan, combinat cu materialul spiritual dobândit, produce deosebirile dintre specii. Mai cu seamă omul... Ajuns în stadiul de faţă, menirea lui e să se spiritualizeze tot mai mult, devenind fără îndoială nemuritor, aci pe pământ sau aiurea, în altă lume... Prostie. Prostie... Şi totuşi ea servea drept bază lucrărilor noastre de reînviere. Horovanu credea că animalul reînviat nu e acelaşi cu cel sacrificat. Eu îi râdeam în faţă şi îmi vedeam de treabă. Conduceam lucrările după indicaţiunile lui, pornite din aceeaşi prostie, injectând extract de embrioni de nevertebrate, combinat cu suc de alge (viaţa în primitivitatea ei), şi rezultatele erau cele dorite. Putusem readuce la viaţă cinci cobai, patru câini, o pisică şi douăzeci de iepuri.

Horovanu nu era mulţumit:

— Numai, omul ar putea să demonstreze ipoteza mea...

— Asta te încurcă? Îţi servesc, la dispoziţie, câţi vrei... unii întorşi din sincopa cloroformică, alţii, din asfixie.

— Nu, nu... Un om mort cu adevărat şi înviat!... Acela singur ne-ar putea face dovada...

*

Şi Safi îmi încurca socotelile. Safi, amanta lui Horovanu. Sceptic faţă de, iubirea femeilor, sunt sigur totuşi că numai doctoriţele pot să se mintă mai convins, realizând acel surogat amoros: amorul romantic. Fiindcă dorinţa lor trebuie să forţeze obrocul greu al morţii şi fantasmele ascuţite ale durerii... Ideal, se purifică şi se spiritualizează: omeneşte, îşi pierd însă toată vlaga şi orice valoare, Aşa se petrecea de bună seamă cu Safi. Femeia asta atât de cumpănită – chirurg practician, toată ziua pe drumuri între sanatoriu, spital şi clientelă, în luptă aprigă de concurenţă cu cei mai mari chirurgi ai Capitalei, ca din banii ei să întreţină laboratorul unde Horovanu şi cu mine, ostracizaţi de ştiinţa oficială, executam experienţe de lux, fără niciun aport practic imediat, în dragoste îşi pierdea echilibrul.

— Inteligenţa, doar purificată prin iubire, dobândeşte virtutea cunoaşterii... Atunci prinde problema formei, care, în importanţă, depăşeşte chiar pe aceea a vieţii...

— Safi, – îi răspundeam alături înadins – în puroiul trimis azi la analiză s-au găsit stafilococi, pneumococi... Fetiditatea lui însă ţine la...

Safi pricepea manevra mea, zâmbea şi imperturbabil îşi continua ideea.

— Crăciunaş, dincolo de iubire, în artă, inteligenţa descoperă secretul formei. Statuia... iată ecuaţiunea în care se orânduieşte problema. Statuia ne aduce din alte îndepărtări, din nesfârşita pace a spiritului, ordinea cea mare şi necunoscută a lumii viitoare. În acest joc matematic noi aşezăm termenii cei mai grosolani lutul şi realitatea sensibilă. X-ul şi Y-ul necunoscut, trebuincioşi operei de artă, derivă din altă lume...

Erau ideile lui Horovanu.

— Nimic nu poate explica expresia omului, forma spiritualizată a formei. Priveşte la Sandi Horovanu... Nu lucrările-i de geniu, nici puterea lui de intuiţie cvasi-divină, fac din el o făptură alta decât a muritorilor de rând... ci chipul, pentru care zestrea atavică e fără rost, capul oval,

cu fruntea bombată, nu de presiunea creierului, ci de profunzimea privirii, şi albul pieliţei cu o viaţă parcă aparte de restul trupului... Toată teoria evoluţiei se prăbuşeşte în faţa surâsului său, şi întreaga ambianţă, de la firul de iarbă şi până la firmament, e incapabilă să explice magia unui cuvânt pronunţat de el...

*

De aceea, boala lui Horovanu am primit-o – fără minciună – cu satisfacţie. Ne trezea pe tustrei la realitate, căci în mediul celor trei amanţi începusem să mă prostesc şi eu. Se insinuase o bănuială că Horovanu ar fi din altă esenţă. Dar aşa, temperatura, durerea, slăbiciunea îl umanizau. Safi însă, care toată ziua vizita bolnavii, nu credea în boala lui. Sunt convins că-l credea nemuritor. Dacă însumi eu începusem să mă îndoiesc!... Într-adevăr, în timpul boalei, geniul lui căpătase un nou spor. Cu vocea gâfâindă, întretăiată de suspine dureroase, el îmi dicta conceptele lucrării şi îmi indica timpii experienţelor, formulând de mai înainte şi rezultatele. Şi nu se înşela!... Cele mai frumoase lucrări le-am realizat atunci, sub porunca delirului. (Delir a fost, sau viziune extatică?...)

Moartea l-a surprins în astă postură. Ultimul lui cuvânt, şi parcă totdeodată poruncă, a fost: omul!... Am înţeles. Doar învierea unui om ar fi putut smulge marele secret naturii.

Nu m-aş fi aşteptat ca deznădejdea amantei să fi fost atât de mediocră. În faţa realităţii, Safi şi-a pierdut prestigiul estetic. Se bocea ca o femeie de rând şi, tot ca o femeie de rând, se flagela cu învinuirea de a nu fi fost de faţă la moartea lui. Ca şi cum ar fi putut ajuta cu ceva. Să fi murit în braţele mele... să-i fi prins ultimă privire... Ea mi-ar fi fost zestre sufletească pentru tot restul vieţii...

Şi apoi, cu necaz se îndrepta asupra copilului bolnav din Buzău, din pricina căruia nu fusese de faţă la moartea amantului.

— Un schilav, un păcătos, un nemernic... Să-l arunci

de pe Stânca Tarpeeană... şi monstrul ăsta trăieşte, pe când el, el...

Şi izbucni în plâns.

— Safi, Safi..., – o mustram cu blândeţe – e mare durerea ta, înţeleg... dar oricum... nu uita... eşti doctoriţă, persoană dedată cu rigorile vieţii...

— Nu pot, Crăciunaş... nu pot...

Şi deznădejdea ei deştepta în mine o senzaţie de iritaţie plăcută. Sunt o bestie, recunosc... Dar adevărul e adevăr. Pe Safi durerea o despiritualiza, o făcea femeie şi 0 apropia astfel de mine.

— Crăciunaş, fă, te rog, toate formele...

— Formele au fost îndeplinite în lipsa ta. Decesul anunţat, moartea constatată, dricarul...

Aci mă oprii. Nu ştiu pentru ce. Ca şi cum aş fi avut o jenă.

— Bine... Voi veghea toată noaptea lângă el....

— Safi...

Femeia, îşi căpătase liniştea.

— Voi veghea toată, noaptea lângă el şi mâine, în zori, plec.

— Safi, ce spui?

— Nu-l pot vedea pe catafalc... Mort, înţeleg... dar în coşciug, între flori, îmbrăcat în haine de mire... nu, nu vreau...

— Safi, permite-mi măcar să veghez alături de tine...

— Nu... singură...

*

Safi a intrat în visul meu, insinuantă şi diafană, ca morfina în trupul unui agitat. Aţipisem în laborator, capul pe masa de lucru, între diferitele borcane şi tivi pline de gângănii scârboase şi plante imunde; m-a trezit doar prezenţa ei şi, treaz fiind, visam încă. Azi, explicaţie am: o alteraţiune a senzaţiunilor intense cinestezice. Dar atunci? Tăcerea era atât de adâncă şi ea atât de frumoasă, încât poate doar conflictul dintre aurul părului ei şi întunericul

pământiu al miasmaticelor făpturi putea s-o tulbure. Nimic omenesc nu recunoşteam în ea, nici chiar siringa încărcată.

— Crăciunaş, te rog... spuse ea, întinzându-mi siringa.

— Safi... mă speriai eu, parcă mai mult de vocea-i necunoscută, decât de gest.

Şi, din nou, acea senzaţie de deşteptare trează.

— Fă-mi bunătatea asta, Crăciunaş... Singură nu pot...

— Safi, Safi!... ţipai deznădăjduit şi cu fiecare ţipăt treceam din ipostază în ipostază.

Nu minţeam. Posibilitatea morţii ei ar fi fost pentru mine o catastrofă. Sunt o bestie, recunosc... dar în clipa aceea, în care făptura mea nu putea minţi, o doream, şi uram totdeodată pe mortul din camera vecină, capabil încă de a dezlănţui atâta pasiune.

— Safi, stai jos, te rog...

Ea m-ascultă. Era sub puterea mea de sugestie şi eu sub a ei. În orice caz, senzaţia că mă deşteptam întruna, în etape, persista, deşi treaz simţeam că sunt.

— Safi, tu nu poţi să-mi ceri aşa ceva... Eu nu te pot ucide. Tu trebuie să trăieşti... Viaţa, iată datoria ta...

— Aşa ar fi fost, dacă puteam să-i prind ultimul gând, ultima privire... Cu darul lor m-aş fi mulţumit tot restul vieţii...

Ciudat! Vorbele ei nu-mi mai păreau absurdităţi, ci adevăruri posibile.

— Crăciunaş, ultimul lui gând trebuie să fi fost sublim... La răspântia dintre viaţă şi infinit, el mi-ar fi mărturisit, dintr-o vorbă sau privire, întregul mister al vieţii şi al morţii...

Începuse să mă convingă. Parcă toată nesiguranţa şi toate dibuielile lucrărilor noastre s-ar fi rezolvat în chip firesc. Era o noapte scoasă din calendarul zilelor obişnuite. Miriapodele şi scarabeii începuseră să se agite în borcane. Prin tufărişul algelor sclipeau scântei. Şi Safi atât de frumoasă! Iar dorul meu creştea. Totdeauna mi-am dat

seama că dorinţa amoroasă primează şi împrejurarea de faţă mă convingea. Sufletul meu se zbătea pe loc ca în preajma unei mari descoperiri, care parcă plutea în aer ca un roi în jurul capului. Prin ea trebuia să dobândesc pe Safi. Şi deodată izbucnii:

— Safi, am găsit!...

— Ce?

— Reînvierea...

Ea mă privea cu ochi mari.

— Îţi voi reda clipa dorită.

Safi mă privea mereu,

— Voi învia pe Horovanu...

*

Aveam să îndeplinesc, în fine, marea dorinţă a lui Horovanu. Să experimentez pe om! Şi cum?... Tocmai pe el! Câtă batjocură! Sau poate câtă cuminţenie în această predestinare, ca trupu-i să verifice propria-i gândire... În orice caz, astea sunt consideraţiuni tardive, atunci n-aveam răgaz de aşa ceva. Duhul morţii plutea în jurul şi înlăuntrul nostru. Deveniserăm nesiguri ca nişte umbre. Parcă eram cele două suflete ale lui Horovanu, unul de gândire, celălalt de iubire, ieşite din trup şi orbecăind în neştire în preajma mortului. S-ar fi zis că tot el conducea şi acum lucrarea cea mare, menită să lămurească definitiv misterul vieţii şi al morţii. Şi totuşi, trăiam mai intens decât în mod obişnuit. Ochii mei descopereau, în împrejurările acestea atât de turburi şi contradictorii, secretul formelor armonioase, prin Safi, când şi-a dezgolit bustul, pentru sânge. Îmi trebuia sânge. Sau, mai bine-zis, lui îi trebuia sânge, cadavrului vampir. Şi sângele ei cald a curs peste pasta abjectă de vieţuitoare inferioare, întru prepararea elixirului de viaţă. Indignant! Parcă o profanam! Da... eram treaz. O dorinţă nouă, necunoscută până atunci, mă prinse, să privesc şi să mângâi umărul rotund al femeii. Mă preschimbasem; înţelepciunea cinismului meu pierise. Eu, care nu cunoşteam decât

fericirea practică a amorului animalic, m-aş fi mulţumit doar cu atari senzaţii efemere. Era atât de frumoasă şi darul ei atât de scump, încât atmosfera mistică dintre trupul mort şi cel viu pătrundea şi în mine cu un sentiment necunoscut de depăşire a realului şi a concretului. Nu mai înţeleg nimic! Şi totuşi, aşa era. Mă preschimbasem în poet, în artist; devenisem pur şi feciorelnic; altcum n-aş fi putut trăi un sentiment atât de contradictoriu firii mele.

— Iute, Crăciunaş...

Safi era grăbită. Gândurile ei pluteau departe de mine. Atunci, m-am înfuriat. Observ: aceeaşi labilitate sentimentală. Din nou un sentiment de ură împotriva lui Horovanu. Mortul era mai tare decât mine, cel viu. Era mai tare şi în dragoste şi, poate, şi în gândire. Căci dacă experimentul reuşea, gândirea lui triumfa. Şi aveam presentimentul că va triumfa tocmai fiindcă o încercam pe el. Trupu-i parcă era complice ghidului. Şi în clipa aceea aş fi vrut eşec total, să cadă experienţa care, mie, avea să-mi dea celebritatea. Redevenisem bestie.

— Iute, Crăciunaş...

Rânjind parcă din toate fibrele trupului meu, am trecut la operaţie. Acum, altă senzaţie: curiozitatea. Ce o să se întâmple? Dar şi satisfacţie. Horovanu era mort Mi-am înţeles sentimentul, înfigând bisturiul pentru prepararea vânei. Cadavrul are o moliciune alta decât a trupului viu. O simţi prin lama cuţitului.

— Iute, Crăciunaş...

Eu însă mergeam încet. Ca la pocher, filam... Să-mi prelungesc emoţia. Din nou, acelaşi conflict sentimental. Gloria pe de o parte, invidia pe de alta. Superioritatea, pe care o recunoscusem fără cârtire omului viu, nu voiam s-o mai recunosc cadavrului. Reuşita experienţei tot pe el, în primul rând, îl glorifica; în al doilea rând pe mine. Mă gândeam dacă n-ar fi nimerit să întrerup injecţia cu elixir de viaţă, când Safi a dat un strigăt.

— Trăieşte!

Tresărind cu necaz, mi-am înfipt privirea în cel mort. Nimic. Tic-tacul ceasului din părete ritma o mişcare

artificială. Safi însă gâfâia de dragoste.

— Mai departe, Crăciunaş… Trăieşte.

— Nu-i adevărat... ripostai brutal.

— Ba da... ba da... I-am surprins o mişcare în colţul gurii. Mai departe...

Cu necaz, continuai injecţia.

— Trăieşte! a ţipat din nou Safi.

Şi de data asta am tresărit şi eu. În colţul gurii moarte am observat mişcarea.

— Da, da... Trăieşte...

Acum, alt sentiment. Devenisem adevăratul om de ştiinţă. Uitasem chiar pe Safi şi toate resentimentele mele împotriva lui Horovanu. Experienţa singură mă interesa.

— Trăieşte... făcu Safi în paroxismul dragostei.

Da... Aşa era!... Horovanu se deştepta. Începuse să clipească. Safi surâdea extatic, aşteptând parcă deşteptarea unui semizeu. Dimpotrivă, mâna mea ezita. De frică!... Experienţa căpăta o nouă înfăţişare. Aduce parcă din străfundurile ancestrale, larg deschise, magmele putreziciunii, sub bruma înecăcioasă a vaporilor şi o impresiune de viaţă nouă şi puternică. Însă sentimentul penibil de micime şi singurătate, pe care-l ai lângă un cadavru, se accentuase. Frumuseţea şi căldura vieţii, adusă de Safi, pieriseră. Mă găseam sub primejdia unei alte puteri. Şi aş fi fugit...

— Mai repede, Crăciunaş...

Vorbele ei sunau străine, răguşit. Atmosfera miasmatica se îngroşa în jurul nostru. Respira cadavrul... Acum era sigur. Auzeam cum trage răsuflul parcă din alt aer decât al nostru, pe care îl exala, după ce reînviase organele lui intrate în descompunere.

— Crăciunaş!... ţipă Safi.

Fără să vreau smulsei acul din vâna mortului. Horovanu se ridicase şi privea. Dar privirea lui mă îngheţă. Avea în ea ceva sălbatic şi fioros. Nu voi uita nicicând. Fiindcă nu mă privea numai cu ochii, ci cu întreaga lui înfăţişare. Oribil! Avea capul deformat, bolta frunţii turtită şi falca foarte mult împinsă înainte, într-o mişcare de

pradă. Şi nasul era turtit, cu nările lărgite transversal, ca şi cum ar fi avut lipsă de mai mult aer, iar buzele deveniseră groase şi buhave. Şi unghiile îi crescuseră, şi barbă, şi părul. Nu erau deformaţiile morţii, ci parcă deformaţiile ancestrale reîncarnate în timpul morţii.

— Sandi!... ţipă Safi, repezindu-se în braţele lui.

Aş fi vrut s-o opresc, ferind-o astfel de un contact impur, dar puterile mele erau fixate în trup, îmi lipsea impulsul care să le dezlănţuiască. Şi nu m-am dezmetecit decât în clipa în care Safi, cu un ţipăt de durere, s-a prăbuşit la pământ. O clipă a fost, dar de neuitat: Horovanu îşi înfipsese fălcile puternice în umărul amantei lui, sfârtecând toată rotunzimea celei mai frumoase părţi a trupului de femeie. Sângele, care gâlgâia din rana ei, mi-a redat imboldul mişcării. M-am repezit să-l opresc. Şi atunci – ce batjocură! — prin unul din acele misterioase procese ale creaţiunii intelectuale, am emis – în pofida oricărei logice a împrejurărilor – o ipoteză ştiinţifică: amorul primează asupra oricărui instinct! Horovanu, la reîntâlnirea cu iubita lui, a vrut s-o îmbrăţişeze, numai că n-a mai ştiut să-şi dozeze mişcările.

Când am ridicat însă privirea spre el, am crezut că înnebunesc. Cu totul alt tablou decât cel aşteptat! Horovanu mesteca lacom bucătura lui, mişcând puternic falcă pe falcă, rumegând şi sfârtecând totdeodată, în timp ce o salivă murdară se scurgea pe la colţurile gurii. L-am privit până ce a sfârşit înghiţitura, şi când s-a repezit din nou spre umărul lui Safi, atunci n-am mai putut rezista. Cu mojarul de metal l-am lovit în frunte. El a căzut mort definitiv. Viaţa, cu toată puterea fălcilor lui, era plăpânda însă.

*

Safi – n-am priceput nicicând – a intrat în ordinul Carmelitelor şi a plecat din ţară. Pot divulga secretul. Nici de justiţie nu am a mă teme. Moartea lui Horovanu a fost constatată oficial şi asupra cazurilor de reînviere legile n-

au cădere încă. Dar chiar dacă ar fi să sufăr rigorile legii şi încă n-aş pregeta. Experienţa cu Horovanu îmi face gloria şi atunci, ce piedecă m-ar putea opri? Concluziunea mea acum e: foamea şi nu amorul constituie primul instinct! Lui Horovanu, în timpul morţii, i se făcuse foame!...

Şi totuşi, o nedumerire s-a strecurat în sufletul meu de ateu înveterat. Reînviasem eu oare pe adevăratul Horovanu? Atunci ce se întâmplase cu acel complex de însuşiri concentrate sub denumirea de suflet?... Sunt om cinstit, în critică. Sufletul? Sufletul lui Horovanu. Iată ce mă încurcă de atunci...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

GROAZĂ

Apărută în *Revista Fundaţiilor,* III, nr. 1, ianuarie 1936, p. 24-34.

Inclusă în volumul *Vecinul.* Nuvele, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1938, p. 67-83.

Antologată în volumul *Vârsta de aur a anticipaţiei româneşti.* Antologie, cuvânt înainte şi comentarii de Ion Hobana, [Bucureşti], [1969], p. 273-284.

Inclusă în volumul *Ceartă oltenească,* 1973, p. 51-60.

Într-un comentariu consacrat volumului *Vecinul,* Romulus Demetrescu scria în *Pagini literare* (nr. 1-2/1939), următoarele: „Mi se pare că dintre cele paisprezece nuvele ale volumului Vecinul, cel puţin opt sunt foarte reuşite, iar cele mai bune cred a fi *Groază* şi *Iată marfa, stăpâne* [...]. Foarte îndrăzneaţă poate apărea dintr-un punct asemănător de vedere nuvela intitulată *Groază* [...]. Este de reţinut că, alături de faptul fantastic, se reliefează în «problema reînvierii», chestiunea dacă sufletul poate reveni o dată cu funcţiunile organice care se trezesc din nou la viaţă. De asemeni, în legătură cu asta, discuţia asupra primatului *iubirii* sau foamei de viaţă. Poate, aceste

probleme ale destinului omenesc, puse, atât de neaşteptat, sunt în original îmbrăcate de autor în chiar ţesătura povestirii, ceea ce constituie un viu interes pentru cititor. Frumuseţea nuvelei constă tocmai în prinderea semnificării importanţei faptului povestit, care se subordonează neliniştitoarei întrebări ce frământă sufletele noastre...” *(art.* cit*.,* p. 61).

OCHIUL CU DOUĂ PUPILE[5]

În practica mea de chirurg – fără modestie spus – de chirurg cu renume, mărturisesc cinstit, n-am avut prilejul unor întâmplări extraordinare. Ce spun extraordinare!... dar nici măcar prilejul unor emoţiuni sau coşmaruri care, prin puterea, riscul sau fantasticul lor, să-mi împingă sufletul până la frontiera spaimei sau până-n pragul deznădejdii. Căci, împotriva opiniei curente, meşteşugul chirurgului este o artă restrânsă, artă prea perfect reglementată, artă cu un cod tehnic sever, unde totul este măsurat şi indicat: timpii operatorii, liniile de incizie, disecţia regiunilor, ridicarea părţilor vătămate, suturi, ligaturi... tot, tot, până chiar şi eleganţa unor anumite atitudini şi efecte, pentru galeria ucenicilor şi a celor gură-cască, totdeauna prezenţi la o operaţie ca la un spectacol.

Deci, nici emoţie, nici plăcere estetică în arta de a tăia. O operaţie, oricât ar protesta iluştrii mei confraţi, îţi dă o voluptate tactilă – gâlgâiala sângelui şi căldura viscerelor – iar în loc de o adevărată emoţie fină, un sentiment brutal de putere – ştiind că un semen de al tău e la discreţia geniului şi mâinilor tale.

Acum o retractare. În practica mea de chirurg cu renume n-am avut prilejul unor întâmplări extraordinare, până-n ziua când s-a prezentat în biroul meu Modest Serghie, fiziologul.

*

Serghie era, dintre toţi cunoscuţii mei, omul cel mai cumpătat, fără să fie ceea ce se numeşte, în mod curent,

5 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

un temperament egal, adică un temperament lovit de cele mai deseori de indiferenţă, scepticism sau blazare. Dimpotrivă. Lipsit de irumperi sentimentale, scump la vorbă şi reţinut la gesturi, se bănuia în el o desprindere totală de preocupările lumeşti, pricinuită nu atât de mulţimea şi adâncimea problemelor studiate, cât mai ales de înfrigurarea sângeroasă a celor nesăţioşi de glorie. „N-are altă amantă – râdeau colegii, invidioşi – decât ştiinţa... dar din nenorocire ştiinţa îi este o amantă infidelă, căci îl trădează la prima ocazie…” făcând aluzie la toate lucrările lui, pe care doar le intuia sau cel mult le iniţia, ca după puţin timp să le vadă rezolvate parcă după gândul lui în alte institute sau laboratoare din străinătate.

De aceea nu mi s-a părut nefiresc deloc auzind ceea ce îmi cere.

— Iubite coleg, – începu el – am, pentru o experienţă, nevoie de ajutorul dumitale. Acea experienţă o vom face asupra mea...

Eu protestai, deşi – fiindcă e clipa mărturisirilor – trebuie să recunosc că am fost măgulit atât pentru încrederea arătată chirurgului, cât şi pentru colaborarea cerută omului de ştiinţă.

— Experienţele pe animale nu mă mulţumesc. Nimic mai forţat decât să concluzi de la cobai la om... mai ales când e vorba de mecanismul atât de fin, de specializat şi de personal aş putea spune, al creierului omenesc.

— Cum, vrei să-ţi trepanez craniul şi să intervin experimental pe creierul dumitale perfect sănătos?...

El clipi din ochi şi de sub pleoapa de sus se iscă o pată fumurie ca umbra unei lacrimi. Atunci băgai de seamă ce ochi obosiţi avea colegul meu. Ochi alungiţi, cu pleoapa de sus puţin căzută, şi totuşi mari prin silinţa de a tot privi, de a tot cerceta, cu irisul negru perforat de o pupilă larg căscată, parcă în acelaşi scop: al iscodirii. De altfel, toată figura lui era muncită, toată numai colţuri şi adâncituri: tâmplele înfundate, fruntea gata parcă să plesnească pe din două, obrajii scofâlciţi cu pometele ascuţite, iar de sub nasul uşor sinuos, gura spână cobora prin câte un şanţ

curb până la bărbie.

— Vrei o experienţă pe oameni – începui eu –, foarte bine... dar pentru asta avem un material consacrat: nebunii din balamuc... sau, dacă alterarea creierului lor e o piedică, atunci aşteptăm un prilej potrivit. La prima trepanare ce-mi va veni, te voi chema. Curg în clinică beţivanii, cuţitarii, asasinii... De ei nimeni nu ne cere socoteală.

— Nu... experienţa trebuie făcută neapărat pe mine...

Îi prinsei calculul: reclama... şi de aceea nu-l slăbii.

— Procedeul nu mai are farmecul ineditului. L-au compromis inamicii lui Pasteur înghiţind culturi de microbi... şi l-a compromis toată ceata invidioşilor anonimi care s-au mutilat, şi-au înfipt cuie prin încheieturi, şi-au inoculat lepră, tuberculoză şi sifilis... dragă Doamne, în interesul ştiinţei. Mofturi?... Numai ca să iasă din anonimat... Nişte rataţi ambiţioşi... Nu-i cazul la dumneata...

El mă lăsă să termin şi, redevenit din nou stăpân pe firea lui tare, continuă expunerea experienţei pe care eu aveam s-o realizez asupra lui.

— E un lucru cunoscut, azi. Ochiul are două feluri de sensibilităţi, una pentru lumină, cealaltă pentru culoare... Acum înţelegi?...

Mărturisesc că nu vedeam unde vrea să ajungă. El înţelese nedumerirea mea.

— Vreau să disjung lumina de culoare. Culoarea, fiica luminii, e şi duşmana ei. Deci îmi trebuie o nouă pupilă, o pupilă străină culorii, o poartă de intrare numai şi numai pentru lumină...

— Dar, după câte îmi amintesc, viziunea distinctă se face pe acea *„macula lutea”* corespunzătoare pupilei normale...

— Tocmai de acea regiune trebuie să mă feresc...

Şi intră într-o serie de consideraţiuni de optică, de psihologie şi de fizică, în care nu-l mai putui urmări. Aveam de-a face cu un exaltat al ştiinţei.

*

Azi, la vârsta de aproape optzeci de ani, după o practică ştiinţifică de peste o jumătate de veac, când am curajul să-mi scriu memoriile, am şi curajul să declar că o singură fiinţă de geniu am întâlnit în viaţa mea, şi aceea a fost o femeie: asistenta lui Serghie, Sânzeana Lambrior. Mai mult, Sânzeana Lambrior a fost şi cea mai frumoasă femeie cunoscută de mine. Parcă-i văd intrarea în laboratorul meu. Era toată fulguită, pe păr, pe obraji, pe ochi... de nu ştiam dacă în clipa aceea ningea afară cu fulgi mari sau dacă venea dintr-o livadă de cireşi, bătută de vânt.

Şi râdea.

— Trebuie neapărat, domnule profesor, să întreprindeţi această operaţie, oricât vi s-ar părea de riscată...

Rămăsesem înmărmurit. De unde aflase?

— Ştiţi cum e patronul...

Şi când rosti „patronul”, privirea mi se prinse de colţul dinafară al ochilor ei. Pesemne ajunsesem maniac de mă legam de privirea oamenilor. Ea avea ochi mari, rotunzi, ochi deschişi meniţi să primească, nu să dea, cu irisul albastru de culoarea floarei de in, şi cu o pupilă mică, punctiformă, parcă mereu închisă. Dar ceea ce mă reţinu mai mult era colţul dinafară al ochilor, acest colţ unde încheietura pleoapelor se resfiră în cute subţiri.

— Ştiţi că pentru o experienţă „patronul” e în stare să-şi dea şi viaţa.

Eu continuam să privesc la colţul dinafară al ochilor. Fără îndoială că ajunsesem maniac. Acest colţ râdea pe socoteală proprie.

— Patronul trebuie încurajat. El este un om de geniu, pe care simţurile noastre insuficiente îl împiedică...

Oare frumuseţea ei îmi turbura simţirea, căci acum desluşeam precis, în ochiul frumoasei vizitatoare, două câmpuri delimitate. Nu ca în povestea în care un ochi râde şi altul plânge... ci în acelaşi ochi, o parte ţinea cumpăna

credinţei şi a mărturisirilor cinstite, iar cealaltă râdea vorbind de „patron”.

— Este atât de nesăţios în cercetări, încât doi ochi nu-i ajung…

Dar eu nu luam seama la spusele ei. Făceam sforţări desperate să scap de dublul joc al acestei priviri nemaivăzute, şi, ca ultimă scăpare, începui să detaliez, pe ochii ei, timpii operaţiei ce trebuiau executaţi pe prietenul meu: tăierea corneei, pătrunderea în camera anterioară, efectuarea unei noi pupile… Şi astfel scăpai, lăsându-mă prins de închipuirea operaţiei. La noi, cum am spus, voluptatea e tactilă. Eu, din parte-mi, am avut totdeauna pasiunea operaţiilor delicate, ca un joc rafinat de pacienţă în care mâna parcă sculptează un bob de piper sau încondeiază un fir de nisip. Totuşi ea nu-mi slăbea defel privirea. La fel: jumătate de ochi mărturisea cinstit, iar jumătate râdea… în batjocură.

*

De bună seamă a fost efectul anesteziculuí. Poate şi bandajul care-i astupa amândoi ochii îi prelungea visul, altcum mărturisirea lui mi-ar fi dat de gândit.

— Prietene, îţi mulţumesc… Mi-ai făcut cel mai mare bine…

— Numai rezultatul să fie cel dorit…

— Asta, sigur.

— Experienţa asta îţi va da celebritatea pe care o meriţi.

El făcu cu mâna un semn de indiferenţă.

— Nu celebritatea m-a condus…

Rectificai în limbajul consacrat:

— Dragostea de ştiinţă…

El repetă însă cu acelaşi gest de indiferenţă.

— Nu… ci iubirea, numai iubirea…

După o clipă de dezorientare redevenii calm: prietenul meu era încă sub efectul narcozei.

A doua zi, la vizită, o nouă declaraţie şi mai ciudată:

— Rezultatul este minunat. Întrece orice aşteptare. Deşi sunt cu un pansament gros pe ochi, totuşi văd... văd ceea ce n-am crezut că voi vedea vreodată. Uite, adineaori a fost aici Sânzeana... a stat colo, în acel fotoliu... Ei bine, deşi a trecut mai mult de o jumătate de oră de la plecarea ei, chipul i-a rămas... dar nu cel ireal, imaginativ... ci conturul ei adevărat, dublul de spirit, care însoţeşte trupul şi care e numai lumină...

La scoaterea pansamentului, altă explozie de bucurie.

— Iată acest buchet de garoafe roşii... Sânzeana mi le-a adus... pe fiecare petală a rămas înscris sufletul ei... Dacă floarea nu s-ar veşteji şi nu s-ar prăfui, ar sluji unui prizonier încarcerat pe viaţă, să nu ştie când i-a trecut vremea, având în realitate iubita scumpă lângă el.

La plecarea din clinică mi-a făcut destăinuirea definitivă:

— Ascultă, dragul meu... femeia e cel mai mare dar pe care natura ni l-a făcut...

„Bate câmpii...” îmi zisei. „A început să bată câmpii ca poeţii”... sau eram scrintit şi eu ca un poet...

— Când o femeie îţi intră în viaţă, atunci poţi fi cel mai fericit sau cel mai nenorocit... Ei bine, eu sunt cel mai fericit. Iubesc pe Sânzeana... o iubesc cum nimeni nu poate iubi...

Vorbea cu atâta căldură, încât spiritul meu critic începu să cedeze.

— Acum înţelegi scopul operaţiei... Îmi trebuia s-o privesc mai mult... Îmi trebuia s-o am mai mult... Nu-mi ajungeau numai doi ochi... Eram nesăţios de ea...

Totdeauna am avut o mare indulgenţă pentru îndrăgostiţi, Prietenul meu nu era nebun, ci numai îndrăgostit.

— Odată, Sânzeana mi-a spus: „Ce păcat că suntem prinşi ca între praguri, între două simţuri atât de inferioare, tactilul de o parte şi văzul de alta... Dac-am putea prelungi văzul...”

Îmi amintii ochii ei, pe jumătate gravi, pe jumătate râzători.

— Ea a fost inspiratoare experienţei mele. Pe ea o binecuvântez...

*

Până la desfăşurarea tragediei, pe prietenul meu l-am văzut numai de două ori. Întâia oară, să-mi confirme – în calitate de colaborator – rezultatul experienţei. Dar nu mai vorbea defel ca un om de ştiinţă, îşi pierduse reţinerea, spiritul critic şi chiar limbajul tehnic.

— Dragă, sunt omul cel mai fericit din lume. Experienţa noastră va fi o binefacere... Va trebui s-o propovăduim printr-o cât mai largă publicitate.

— Şi care sunt rezultatele?

— Acum văd tot. Înainte, şi pentru real şi pentru iluzie aveam aceiaşi ochi... Iluzia era un concept al creierului, o părere. Azi, cu ajutorul acestor două pupile am disociat iluzia de real... sau, mai bine-zis, am găsit realul iluziei. Eu cunosc acum ideile lui Plato... Ele există, nu sunt o concepţie utopică... trăiesc cu ele, cunosc realul esenţelor, absolutului...

Eu mă prefăcui a-l crede, ca pe un copil. Era atât de îndrăgostit! El însă trăia aievea această dublă viaţă a realului şi a iluziei. Probă, că la câtva timp a venit din nou la mine.

— Va trebui să-mi completezi binele.

— Cum asta?

— Nu sunt fericit decât pe jumătate. Pupilele cele vechi mă supără. Va trebui să mi le astupi şi să mă laşi numai cu cele artificiale.

Fiindcă redevenise copil, îl amăgii cum se amăgesc copiii, cu vorbe dulci şi amăgitoare. Dar nu mică mi-a fost mirarea când, imediat după el, a intrat Sânzeana.

— Domnule profesor, ştiu care-i voia lui Serghie... trebuie să i-o îndepliniţi...

— Şi pentru ce?

— N-aţi înţeleg?... El a ajuns ca morfinomanul... a doua pupilă e toxicul lui, e morfina lui...

Eu o privii drept în ochi. Aceeaşi situaţie: colţul din afară râdea.

A urmat apoi groaznica tragedie, provocată în bună parte şi de refuzul meu. Într-adevăr, ca morfinomanii lipsiţi de excitant, prietenul meu încerca singur să-şi procure otrava râvnită. În oglindă, cu un ac fin, a vrut să-şi cicatrizeze pupila cea adevărată, dar lipsit de abilitate şi-a perforat ochiul şi întreg conţinutul s-a scurs. Nu s-a dat bătut. Aceeaşi încercare şi de cealaltă parte. Asta am constatat-o la autopsie, căci glonţul şi l-a tras doar printr-un singur ochi, iar celălalt a rămas ca piesă, demonstrativă.

*

A trecut poate un an de la tragicul sfârşit al profesorului Modest Serghie şi bineînţeles că nimic nu publicasem. Fusesem victima unui mistificator de bună-credinţă, dar nebun. Când, într-o zi, mă pomenii cu Sânzeana Lambrior. Era parcă şi mai frumoasă. Mai frumoasă, deşi nu era fulguită de zăpadă, sau da flori de cireş. Mai frumoasă, cu toate că la colţul ochilor nu mai exista acea pală de batjocură.

— Domnule profesor, am venit pentru o mare rugăminte...

— Cu bucurie...

— Voi vorbi deschis... iubesc...

— Nimic mai frumos.

— Iubesc... iubesc un sublocotenent de aviaţie...

— Foarte bine.

— Dar ceva se opune iubirii mele...

— Ce?

— Ochii mei.

Privii atent la ochii aceia minunaţi, să văd ce cusur puteau avea.

— Noi suntem prinşi ca între două praguri...

— Cunosc teoria... între două simţuri, între tactil şi vedere...

— Da, între două simţuri prea distanţate... Când iubeşti, aceste două simţuri trebuiesc apropiate...

— Ciudat... Sărmanul Serghie vedea dimpotrivă...

La colţul ochiului îi apăru din nou surâsul de batjocură.

— La el trebuia să depărtez neapărat privirea, fiindcă eu nu-l iubeam... Serghie trebuia să cunoască iluzia, minciuna... eu, adevărul, concretul... căci aviatorul meu e un animal superb... vreau să-i văd fiecare fibră musculară contractându-se, vreau să-i văd oasele mişcându-se în încheieturi, vreau să-i văd inima zvâcnind... Şi după cum vezi, am pupilele prea mari...

Eu zâmbii privind la acele pupile punctiforme.

— Aş vrea să le reduc la jumătate. Mă supără lumina prea vie, mă distrag florile care-i plac atât de mult...

Avusei un tresalt.

— Prea bine, domnişoară. Poate voi încerca... Însă un lucru aş vrea să ştiu... Când ai venit pentru prima oară la mine, aveai în păr o fulguială albă... Ce erau, fulgi de ninsoare sau flori de cireş?...

Ea râse cu ochii întregi:

— Nici fulgi de zăpadă, nici flori de cireş... ci bobiţele albe ale unui şal vechi de dantelă.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

Apărută în *Gândirea,* XVIII, nr. 8, 1939, p. 431-435.

Inclusă în volumul *Manechinul lui Igor, şi alte povestiri de iubire,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru literatură şi artă, 1943, p. 48-58.

Reluată în volumul *Ceartă oltenească,* p. 62-69.

Comentând nuvela, Sergiu Pavel Dan observa: „Ceea ce-l interesează pe nuvelist, prin urmare, sunt voltele unor semnificaţii contemplative: elogiul metafizic al dragostei, în cazul de faţă: pentru o femeie, Serghie îşi pune problema schimbării configuraţiei ochiului...” (*Proza fantastică românească,* p. 257).

PEDEAPSĂ[6]

— Atenţiune... când va bate gongul, va fi ora...

Dar ora întârzia să fie anunţată. Auzii desluşit bătaia gongului trecând prin fereastra cabinei ca un obuz aerian. Auzii şrapnelele sonore cazând proaşcă[7] peste bulbucii valurilor şi, mai mult chiar, înseşi suspinele brizei stârnite împrejurul vaporului nostru ce plutea acum ca fantoma unei cetăţi moarte, pe întinsul apelor.

Şi totuşi eram treaz, ca niciodată de treaz, deşi la masă se băuse mult vin vechi de Cotnar şi şampanie de Pommery, veritabilă.

La lumina camuflată putui vedea pe ofiţerul din faţa mea, locotenentul Titi Zătreanu, închizând ochii şi aspirându-şi adânc, până în suflet parcă, întreaga făptură; văzui pe comandorul Centea, şeful misiunii, jucând table cu maiorul Păscuţiu... şi continuai să particip la veselia generală din careu, care nu voia să ţină seama nici de barajul minelor, nici de apariţia submarinelor, nici de zborul aeroplanelor şi de niciuna din numeroasele primejdii ale războiului pe apă, necum de mesajul ţării, urmărindu-ne ca un semn bun şi ca o pază credincioasă pe acele îndepărtate plaiuri marine.

Sunt un bun observator. Asta intră în însuşirile meseriei mele. Dar patima pentru observaţie, voluptatea egoistă de a iscodi sufletul omenesc golit de orice înveliş social, imboldul nestăpânit de a trage cu urechea la şoapta gândului şi curiozitatea de a privi prin pupila altuia ca prin gaura broaştei – îşi au altă obârşie. Prietenii – câţi mi-au rămas – spun că sunt un ticălos. De fapt sunt numai un ratat. M-au muncit ambiţii mari, gânduri de glorie. Am vrut să ajung profesor universitar şi m-am trezit medic în portul Sulina. Ca răzbunare m-am înverşunat în ştiinţă. Dar

---

6 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

7 1. Cantitate de apă, de noroi etc. care țâșnește de undeva și împroașcă. 2. (În expr.) A face (sau a da) proașca (sau proașcă) (în, între sau prin...) = a face prăpăd, a se năpusti, a da năvală, a da iama (în, între sau prin, printre...).

ştiinţa şi-a râs de mine, ca de o călăuză proastă. Parazitul cancerului cu care am crezut că voi revoluţiona ştiinţa – la controlul celorlalţi – s-a dovedit a fi un grosolan artefact.

Am vrut să iubesc…

Dar asta nu interesează memoriul de faţă. În concluzie: fiindcă sunt un ratat, căruia nu i-a mai rămas decât bucuria – de altfel foarte cinstită – de a iscodi şi a observa cele străjuite în sufletul altuia ca-n fund de mare, mă găseam pe bordul vasului de comerţ, care aducea din Anglia maşini multe şi piese diferite pentru arsenalul marinei, unde eram concentrat după propria mea cerere. Spre onoarea mea, dibuiam în această pornire nu numai dispreţul nedreptăţitului şi amărăciunea ratatului, dar şi o tentativă cinstită de documentare. Gloria, fără îndoială, e un ulcer care roade crunt măruntaiele neisprăvitului, însă ştiinţa la urma-urmei devine o pasiune. Voiam să notez atitudinea şi comportarea oamenilor pândiţi, la fiece clipă, de moarte. Norocul mă ajuta. Comandorul Centea înţelegea să supravegheze singur încărcătura, atât de preţioasă unor timpuri de pregătiri militare intense, şi nu luase la înapoiere calea prudentă a drumului-de-fier, aşa că la numărul „subiectelor” echipajului se adăuga, cel mult mai preţios, al misiunii militare. Pentru studiul meu era un prilej unic: nici instrumente, nici laborator, nici animale de experienţă. Ochiul meu şi sufletul celuilalt. Atât! Şi fiindcă aveam să notez toată laşitatea, toată cruzimea şi toată infamia oamenilor în preajma morţii, era cinstit să încep cu mărturisirea propriei mele laşităţi, propriei mele cruzimi şi propriei mele infamii.

*

— E adevărat, doctore, mă agrăi „Benjaminul” echipajului, elevul Marius Dănicel, că în clipa înecului îţi revezi întreaga viaţă? Viaţa întreagă, nu în chip sporadic înfăţişată pe mari întâmplări, ci în toate mărunţişurile şi amănuntele ei, secundă cu secundă, ca într-un film tras cu iuţeala fulgerului…

Dar când să dau răspunsul, surprinsei în ochii locotenentului Zătreanu luminile pupilelor oscilând ca acele unui manometru.

„I-e frică...” rânjii eu în mine. Ăsta-i omul meu.

Într-adevăr, deşi barometrul nu era în scădere şi semnele cerului nu prevesteau furtună, vântul îşi schimbase deodată direcţia. Notai, fenomenul. Toată dimineaţa, cerul fusese de un albastru-molatec, cu un uşor puf alburiu, şi valurile mării goneau liniştite şi regulate ca răsucite de sul, iar acum vaporul sălta sub valurile întărite, ca sub nişte resorturi de oţel: se auzea scârţâitul coastelor în „chilă”, se simţea gâfâiala motoarelor.

— E adevărat, doctore?

În „careu”, voia bună dispăruse. Comandorul juca table cu maiorul, apărând piesele cu palmele întinse la fiecare aplecare a vasului; locotenentul Zătreanu fuma, ceilalţi încercau să citească. Fiecare se minţea. Îşi ziceau că hărţile cicloanelor, barometrele, sau la nevoie telegrafia fără fir ar fi dat de ştire.

— Doctore, nu vrei să răspunzi?

— Puştiule, – îl întrerupse comandorul –, tu nu ştii că pe un vas de război – cum este al nostru, acuma – nu se vorbeşte de moarte şi nici...

— Eu nu mă tem, domnule comandor...

— Nu teama, ci cuviinţa... Pe marinarul, adevărat marea nu-l îneacă, cel mult îl logodeşte...

— Cu a lumii crăiasă... completai eu cu ochii ţintă la locotenentul Zătreanu...

Acum, în jurul nostru, parcă se tăiau lemne într-o pădure, aşa sunau de puternic şi de înfundat, ca nişte securi, valurile întărite, în coasta vasului.

Eu eram în elementul meu. Mă bucuram... Mă bucuram pentru interesul ştiinţific, mă bucuram numai aşa din pură voluptate, savurând grija acestor războinici în faţa primejdiei. Căci puteam evita furtuna coborând către est, dar atunci intram în zona periculoasă. Eram prinşi în cleşte. De o parte, braţul furtunii; de cealaltă, braţul minelor germane.

— Zău, doctore, spune-ne... Iată că domnul comandor a plecat... nu se putea juca table. Ce revedem în clipa înecului?...

— Asta n-oi şti să-ţi spun, puştiule... dar află că în clipa înecului voi fi lângă tine.

Cuvintele mele se continuară cu bătăile clopotului pe bord. Acum vijelia era în toi. Vântul urla ca şi cum s-ar fi luptat, în munţi, cu stejarii codrului. Vaporul se ridica din proră ca un cal nărăvaş şi apoi se afunda, căzând în salturi mari ca o stâncă ce se rostogoleşte la vale. Eu rânjeam drăceşte. Din ce în ce mai bine.

— Voi fi lângă tine…

— Să mă ajutaţi?

— Voi fi lângă tine, lângă Zătreanu...

Zătreanu nu pricepu provocarea. El gândea aiurea decât la vorba noastră. Era un om frumos Zătreanu, dar mie nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea tocmai fiindcă era prea frumos. Frumuseţea este o însuşire inferioară pentru un bărbat, îl arată neevoluat, rămas în vârsta adolescenţii. Nu-mi plăcea fiindcă era tăcut, singuratic, parcă în continuă meditaţie. Şi nu-mi plăcea fiindcă, inginer de meserie, scria versuri... Pentru mine poezia e cea mai neghioabă şi mai ridicolă îndeletnicire în viaţa modernă; iar poetul, un uriaş căzut în mintea copiilor.

— Voi fi cu carnetul în mână, ca un reporter... notând ultimele voastre impresiuni.

Cuvintele mele simţeam cum se înfig ca nişte gheare de oţel în trupurile lor scurse de vlagă. Timpul se scurgea greu în noaptea de panică şi de pedeapsă. O umbră aluneca sub fiecare din noi, poate umbra morţii. Şi clopotul, înnebunit, suna în gol...

— Mie nu mi-e teamă... spuse convins aspirantul.

Simţeam însă că-şi făcea curaj.

— La plecare, mama mi-a închis un lacăt în mână, adică m-a legat cu pământul.

Râsei sinistru şi îmi dădeam seama că fiecare hohot al meu semăna cu rostogolirea unui craniu pe scările iadului.

— Atunci, doctore, după părerea dumitale, făcu maiorul, vreo drăgălaşă torpilă, furişată ca o ondină, o să ne sărute cu foc... sau şi mai frumos, mingea unei mine o să ne dea un picior undeva, ca să dăm un spectacol de circ rechinilor.

Zeflemeaua maiorului, deşi cu scop liniştitor spusă, îmi ajută planul. Cum aş fi vrut să văd pe Zătreanu, pe distantul poet, făcând tumbe prin aer. Îmi revenii iute însă. Poate că trupul lui elastic ar fi făcut rotunjimile elegante ale unei spirale şi în cădere s-ar fi desfăşurat săgeată, ca al unui perfect înotător. Sunt inşi care rămân esteţi până în clipele cele mai caraghioase sau cele mai grave ale vieţii.

— Zătreanu ne scapă... glumi mai departe maiorul. El e atât de frumos... şi pe lângă toate, şi poet... Cu siguranţă sirenele, ondinele şi nimfele mării, ne fac, de dragul lui, o escortă nevăzută...

Zătreanu se mulţumi să zâmbească. În mine muşca invidia şi dorul de evidenţiere.

— Mă, băieţi... eu vă scap de la moarte... eu, fiindcă am o răfuială cu cineva...

— Cu vreun rival?

— Nu... cu o femeie.

Acum furia valurilor devenise nestăpânită. Trâmbe imense se înălţau până-n crugurile cerului. Auzeam opintelile de facere ale pântecului mării şi iureşul spiralat al coloanelor de apă. Prin urmare alte unelte de distrugere decât cele militare. Cu atât mai bine... Aveam impresia că eu conduc această luptă... că eu sunt căpitanul tuturor stihiilor dezlănţuite; că, la porunca mea, trâmbele au ţâşnit din apă şi clopotul de bord s-a pornit în neştire.

— O femeie... repetai eu. Şi o voi căuta în toate bordeiele pământului, până ce o voi găsi...

Acum toate privirile fură aţintite asupra mea. Nimeni nu lua seama la uruitul macaralelor pe bord, la limbile de vânt ce hăuiau ca-n codru.

— De ce prin bordeie, doctore?... întrebă timid Dănicel.

— Fiindcă pe fata fugită de la părinţi, cu mai multe

probabilităţi o găseşti într-un bordel, decât la mănăstire... şi râsei încât singur mă speriai de propriul meu râs.

— Doctore, asta-i o butadă...

Zătreanu vorbise. În fine, ieşise din splendida lui izolare.

— Nu, Zătrene, nu-i o butadă... Pe femeia urmărită trebuie s-o găsesc în bordel, altcum tot sensul vieţii mele piere...

El dete să răspundă, când aparatul de radio, care zicea încetişor muzică uşoară, anunţă:

„Când va bate gongul, va fi ora...”

Ca de obicei, Zătreanu închise ochii. Eu fui pe urma lui, parcă să-l urmăresc până în suflet. Când îşi reveni, gongul bătuse, ora fusese anunţată, muzica îşi reluase cursul vioi. În cameră, dintr-o dată se stabilise voia bună. Şi într-adevăr, în zadar îmi întindeam auzul spre mare. Niciun vuiet, niciun zgomot. Marea era liniştită ca un lac şi vaporul se legăna uşurel ca o luntre.

*

Povestea vieţii mele?... Dar nu m-am silit s-o ascund nicicând. Toată tăria faţă de alţii, toată siguranţa faţă de mine, de la acest act de îndrăzneală purcede. Şi totuşi, în împrejurările de atunci, am avut impresia că mi s-a scos fără voie, că am făcut o mărturisire silită, că forţe superioare sufletului meu (inteligenţă, voinţă, simţire... atât...) au intervenit. Şi aceste forţe veneau nu de la interesul oamenilor, nu de la trebuinţa lor de a afla, de a petrece sau de a profita... ci de aiurea, poate de la faţa cerului atât de schimbătoare, când lăptoasă ca faianţa, când metalică, poleită cu argint curat... poate de la broderia, valurilor minuscule, sau de la jocul lor în parapetul de tablă al vasului.

Ne găsim pe punte, odihnind, pe *chaise-lonque*-uri sub un baldachin de pânză, privind peste copastie în larg.

— Oare de ce n-or fi delfini în jurul nostru?

— Ne pândeşte vreo mină, Dănicel... făcui eu cu

răutate, nu atât ca să răspund elevului, cât mai ales să vatăm contemplarea lui Zătreanu.

— Dar bine, doctore.... era vorba că ne scapi de moarte? mă agrăi ironic maiorul Păscuţiu.

— Eu atâta ştiu şi atât am spus: că nu voi muri până ce...

Dar, în clipa aceea, din careu se auzi vestirea crainicei: „Când va bate gongul va fi ora...".

Recunosc, mă zăpăcii. Sufletul meu se zbătea între ascultarea postului de radio şi privirea lui Zătreanu. Până să mă dezmeticesc, ora fusese anunţată. Era ca un făcut. În faţa lui Zătreanu să nu prind niciodată ora oficială. Ideea asta începuse să mă persecute: Nu mai era o întâmplare, o coincidenţă, ci un fapt. Şi un gând nărod mi se prinse în minte: Zătreanu era aliat cu timpul.

Prin gaura podului îşi făcu apariţia mecanicul şef, Guşăilă, un om subţire, chel, cu ochii oblici, şi parcă apariţia lui îmi veni în ajutor.

— Priviţi la Guşăilă cum iese din pântecul vaporului, ca un diavol din infern... Priviţi-l bine, căci apariţia lui o s-o vedeţi, nu o dată, nu de o sută de ori, ci mereu, mereu... la infinit...

— Ce vorbă e asta, doctore?... făcu Zătreanu.

Din nou îl adusesem pe pământ.

— Da, Zătrene, aşa e cum îţi spun... potrivit veşnicei întoarceri a lui Nietzsche. Căci noi la infinit ne vom întâlni aci, la infinit vom naviga ca acum, speriaţi, obsedaţi, halucinaţi... la infinit vom sări în aer...

— O, doctore... cine mai admite teoria lui...

— Orice spirit metodic, care duce determinismul până la ultimele lui concluzii.

În clipa aceea, orizontul se crăpă ca un pământ uscat şi prin despicătura lui apăru un fulger.

— Ai vorbit cu necaz, doctore... glumi Dănicel, iată că s-a năruit cerul pe dumneata...

Şi adevărul grăia. Pe orizont apăruseră ca din senin nori negri, umflaţi de ploaie şi de piatră. Din nou mă găsii în elementul meu.

— Mă, fraţilor, eu v-am spus că nu voi închide ochii, până ce răzbunarea mea nu va fi împlinită.

Ploaia începuse să cadă cu picuri repezi şi tari, împroşcând fiecare bulbuc, fiecare val.

— Spune-ne, doctore, necazul dumitale…

— Nu vă e frică?

— Nu… făcu Dănicel.

Întreg orizontul era acum un brâu murdar din care ţâşneau flăcările trăsnetelor. Din pântecele vasului, ieşeau mereu, mereu, draci negri. Vântul începuse să urle, marea, să se agite. Dar niciunul din tovarăşii mei nu părăsea puntea. Le trebuia parcă decorul acesta drăcesc pentru drăceasca mea povestire. Când a trecut timpul, nu ştiu. Ura mea împotriva profesorului Cosmuţ, care-mi luase catedra, gonise timpul şi adunase toate stihiile în jurul meu. Le-am povestit râvna luptei, durerea insuccesului, umilinţa ratării. Apoi am detaliat răzbunarea… fericirea mea, când destinul mi-a pus în mână duşmanul, ca pe un ghiveci cu flori pe care-l poţi trânti la pământ.

— Fraţilor, cea mai mare lucrare a vieţii mele, o lucrare care parcă nu încape în orizontul acestei lumi, a fost denunţul, meu la parchet… Îşi însuşise un laborator, comandat pentru institutul Universităţii…

Acum furtuna se înteţise. Valurile îşi aruncau spuma până aproape de punte, stropindu-ne. Dar niciunul din noi nu părăsea locul.

— A venit şi nevastă-sa şi s-a umilit ca soţie… şi eu am respins-o ca bărbat… Şi pe urmă am întâlnit-o în balamuc, nebună…

Nimeni nu clintea, deşi vaporul se înclina când pe o coastă, când pe alta.

— Şi acum îi caut fata prin bordeiele pământului… pe ea am s-o plătesc şi o s-o am…

Un tunet sună în orizont şi totuşi atât de aproape ca şi cum ar fi explodat în inimă.

— Fraţilor, gândiţi-vă că astea toate se vor repeta potrivit teoriei întoarcerii eterne, la infinit… că, la infinit, voi băga în puşcărie pe Cosmuţ… că, la infinit, voi întâlni

pe nevastă-sa nebună în balamuc... şi că, la infinit, voi plăti, într-un bordel murdar, pe fie-sa...

*

Zătreanu se închina parcă în faţa nemărginirii.

Deşi noapte, îi vedeam prea bine trupul înalt, încovoiat puţin pe spate, capul ridicat, ochii ţintă spre cerul înstelat. Pentru mine, un prilej unic de iscodire. Stăteam în umbra catargului de la proră şi îi urmăream privirea dincolo de ochii lui. Şi trebuie să mărturisesc fără ruşine că acea privire mă fura. Stelele, deasupra mării, sunt cu mult mai frumoase ca cele de la munte sau din grădină. Există o feerie a cerului... şi de bună seamă, una a mării. Cerul, mantie încrustată de nestimate... Marea, mătase cu fluturaşi de aur... Sau poate şi mai mult... Cerul, tremur de ochi setoşi... şi marea, tremur de piele înfiorată. Sau poate şi mai mult încă. Cerul ce se dăruieşte; marea, trup ce primeşte...

„Când va bate gongul...".

Atunci mă deşteptai în plină răzvrătire. Mi-era ruşine de propria-mi slăbiciune şi mi-era necaz că prin intermediul lui, ca şi altădată, mă lăsasem păcălit.

— Ce faci aici, Zătrene?... făcui eu indiferent, apropiindu-mă cu paşi domoli, ca un om ce-şi face siesta.

— Mă gândeam la cele două jumătăţi de inimă aruncate în mare...

— De cine?

— De poveste... De balada norvegiană...

El îşi întoarse spre mine chipul luminat dinăuntru în afară, ca şi cum toată feeria din sufletul lui s-ar fi proiectat pe cer şi pe mare. Nu pot să sufăr acest orgoliu al poeţilor.

— E vorba de logodna iubiţilor despărţiţi prin zidurile temniţelor, prin întinderea mărilor sau răutatea oamenilor... şi care reuşesc totuşi să-şi schimbe jumătăţile de inimă în loc de inele...

Râsei zgomotos ca să subliniez naivitatea lui, de fapt ca să stric vraja clipei.

— Poate şi dumneata ai o inimă dublă…

— De ce nu?

Urăsc naivitatea la un om matur – o cred fătărnică – şi totuşi glasul lui Zătreanu, cu toată duioşenia ce se desprindea din el, nu minţea… mă ducea pe cărarea dintre adevăr şi fantezie, serios, cu bună-credinţă, ca vorba unui astronom care, în faţa boltei înstelate, emite o ipoteză ce pentru mine, laic, este o copilărie.

— Văd eu, prietene, c-ai să ajungi nemuritor.

— În lumea asta, nu… în cealaltă, da…

Nici de îndumnezeiţii ăştia mistici nu fac cine ştie ce caz. Şi la ei aceeaşi făţărnicie. Dar nici acum nu putui riposta după pofta inimii mele.

— Eşti tânăr, Zătrene, eşti prea tânăr. Şi eşti poet… prea poet. Să mai vorbim peste vreo cincisprezece ani…

— O, doctore, cum vorbeşti… Dar zilele mele sunt numărate. Ce spun zilele? ceasurile, clipele…

Numaidecât îmi făcui o socoteală: chipul lui frumos sfârtecat de peşti şi de crabi, iar mândrul lui trup supus unei lente putreziciuni… apoi craniul gol, la fel cu toate cele din colecţiile muzeelor de anatomie, bătut, alungat de valurile mării şi înfipt ca într-un par în scheletul toracelui. În care, nu ştiu pentru ce, vedeam inima vie pulsând.

— Şi ce-ţi dă această siguranţă a morţii?

El tăcu puţin. Se vedea că se luptă cu sine, apoi îşi descărcă sufletul:

— Păcătuieşti, doctore, păcătuieşti contra conştiinţei dumitale, menţinându-te pe o teorie atât de falsă ca cea expusă acum câteva zile.

— E teoria lui Nietzsche adaptată de mine, în interesul meu propriu…

El nu-mi dete răgaz să-l contrazic.

— Doctore, nicio demonstraţie matematică n-ar putea dovedi credinţa mea… şi totuşi aşa e… mi-o mărturiseşte acel presentiment al morţii, care nu se înşală nicicând.

— Eşti amorezat, Zătrene…

— Iubesc, doctore.

— E totuna.

— Nu... E o mare diferenţă...

Din nou pauză. Trebuia să mă ţin tare. Vocea lui în care nu puteam dibui nicio urmă de înşelătorie, ochii lui atât de curaţi în faţa siguranţei morţii, recunosc că-mi turburau scepticismul cu care voiam să colorez atât oamenii, cât şi întâmplările.

O lumină de linişte şi de pace se lăsase în jurul nostru, o lumină desprinsă parcă din ghearele soarelui, şi din trupul zilei, o lumină de Vinere Mare. Orizontul tremura pe mătăniile valurilor şi un clopot începuse să sune parcă peste câmpie, clopotul din satul meu.

— Ascultă, doctore...

Mă deşteptai furios pe mine. Mă lăsasem dus prosteşte. Dar acum aveam să-mi prind gândul ca o caracatiţă de vorba lui şi să n-o slăbesc.

— Ascultă, doctore... am fost şi eu sceptic că şi dumneata... şi eu am fost necredincios ca şi dumneata... şi eu am fost robit simţurilor ca şi dumneata... Iubirea, mult timp, era totuna cu aventura. Repede, indiferent şi trecător,... asta-mi era deviza. N-am crezut în femeie...

— Nici să nu crezi... am răspuns, devenind din nou stăpân pe puterea de judecată.

— Dar când am întâlnit-o...

— Ştiu... E atât de bună şi de nevinovată...

— Nu. Era o Marie Magdalenă...

— Iar dumneata un...

— Nu glumi, doctore... Destinul, căci numai de destin e vorba, ne-a adunat: unul, de la un capăt al ţării, celălalt, de la alt capăt...

— Şi v-aţi iubit... ştiu... *le coup de foudre*...

— Mai întâi ne-am plăcut şi pe urmă ne-am iubit.

— Ştiu... cum nu se mai iubesc decât turturelele.

— Nu... Cum nu se iubesc decât aleşii, predestinaţii. Fiecare întâlnire era un prilej...

— De fericire.

— Nu. De înălţare...

— Şi acum?

— Suntem aproape în pragul morţii... trebuie să fim.

Nu se poate dura pe pământ o fericire atât de mare. E prea mic pământul, e prea scurtă viaţa pentru fericire. După atâta iubire, urmează, fatal, moartea... o cere însăşi fericirea. Urmează veşnicia, viaţa cealaltă, care e numai iubire...

Şi privind parcă dintr-o dată bolta înstelată şi marea sclipitoare:

— Vreau moartea, doctore... o invoc de la cer, chipul veşniciei, şi de la mare, niciodată trădătoare...

Găsii prilejul de a deveni rău.

— Şi dacă dumneata mori şi ea nu?...

El rămase cu ochii pironiţi asupră-mi.

— Cu neputinţă... în aceeaşi clipă amândoi... Înţelegi? În aceeaşi clipă amândoi trebuie să murim...

— A fost o convenţie?

— Nu. Totdeauna, ne-am ferit de convenţional... dar e un consemn al destinului.

— Şi dacă ea totuşi nu ascultă de consemn?

El rămase gânditor.

— Atunci, ea va fi cea pedepsită...

Şi dintr-o dată deveni exuberant:

— Cu neputinţă, doctore... Vezi dumneata, veşnicia ne aşteaptă dincolo... şi fiindcă e o veşnicie de iubire, cel ce pierde doar o clipă din ea va fi de-a pururi păgubit. Şi ce pedeapsă mai grea, doctore, decât pierderea unei clipe de iubire...

— Asta nu-i o siguranţă.

— Ei bine, eu o am... Ţi-am vorbit de balada celor două jumătăţi de inimă. Când doi iubiţi se logodesc, îşi schimbă jumătăţile de inimă... Aşa se face că rămânând aceeaşi fiinţă, devine şi cealaltă...

— Poveste.

— Poveste?... Ce-i aia poveste?... Doctore, cum greşeşti dumneata. Determinismul ştiinţific, în care am crezut şi eu, e o simplă numărătoare de zile şi de ani. Dar timpul se măsoară, uite pe cer, cu ani de lumină... De ce această poveste să nu ni se fi întâmplat chiar nouă?...

— Atenţiune...

Era Radio-România care se auzea prin uşa careului.

— Tăcere... făcu Zătreanu închizând ochii.

— Ce e?... Ce e?...

— Acum am întâlnire cu ea…

O clipă rămăsei buimac. El intrase în extaz. Cu ochii închişi, nu mai vedea, nu mai auzea nimic.

— „Când va bate gongul, va fi ora…”

Dar nu putui auzi mai departe, de răul unui gând infam. Fără să-l întreb, fără să mă gândesc la datoria secretului profesional, fără să iau seama la propria mea prostie, profitând de uitarea în care căzuse, îi alunecai tiptil-tiptil… hoţeşte, mâna pe sub haina deschisă, până în dreptul inimii. Jur că n-am fost pradă unei iluzii… jur, ca la tribunal, pe onoare şi conştiinţă, că la fiecare pulsaţie, inima lui lovea cu două bătăi, ca şi cum ar fi avut două vârfuri.

*

Oare să fi fost adevărat? Nu cred decât în simţurile mele, ele nu mă mint... altfel tot sistemul meu filosofic, întemeiat numai pe concret, măsurat şi determinat, s-ar nărui şi o dată cu el toată tăria, tot rostul meu de a fiinţa. Or, pulpa degetului arătător păstra net amintirea celor două vârfuri de inimă.

Dar pe vapor se petreceau şi alte minunăţii. De pildă, cu neputinţă să prind ora oficială, transmisă cu atâta statornică credinţă de bunul Radio-România, de câte ori lângă mine se găsea Zătreanu. Şi alta... de câte ori porneam să explic sau să justific ura împotrivă lui Cosmuţ, marea însăşi parcă-mi sărea într-ajutor cu isonul ei tumultuos. Începea să se agite, să se înfurie, să se răzvrătească. Oare căpătasem putere de magician, eu, scepticul, necredinciosul, partizanul exclusivist al materialismului absolut?...

— Doctore, se anunţă clipa cea mare... Trebuie să-ţi vii în fire, să te pocăieşti...

Era Zătreanu. De data asta, eu priveam în largul

mării peste parapeţi; de data asta, eu o întrebam prosteşte, ca pe o fiinţă vie, dacă îmi este aliată sau duşmană... Dar apariţia lui Zătreanu, cu vorba lui blajină şi acea siguranţă aproape mistică, mă scoase din fire. Ce se petrecea oare în creierul meu sănătos? Ce perspective mă aşteptau, lăsându-mă pradă propriilor mele halucinaţiuni... sau şi mai prost, visurilor unui poet?...

— Ascultă, Zătrene, eu sunt sigur că nu voi pieri... îi răspunsei eu cu necaz îndesat. Căci, va să mă realizez aici pe pământ, nu în altă viaţă, chiar dacă acea viaţă e veşnică...

Dar vorbeam parcă în virtutea celor ştiute mai înainte. Acum, mintea mea îşi pierduse rânduiala. Fiindcă îl uram prea tare, fiindcă îl uram ca pe o piedică răsturnată în calea mea.

Departe, în zare, apăruse un stol alb de păsări, un semn de pace, de fericire, născut parcă din împreunarea mării cu cerul, un ison imaculat vorbei lui Zătreanu. Şi în aerul irizat, alte imagini şi mai albe şi mai luminoase: ţinte de argint în brâul orizontului, aerul tremurător ca un frunziş de plopi sidefii şi pe boltă, umbre albe ca ale unor aripi de heruvimi.

Cu o mare opinteală a sufletului mă dezmeticii. Doar eram un ins înarmat. Scepticismul taie ca un scalpel şi destramă ca o lanţetă. Căci tovarăşul meu minţea. Există o farsă a iubirii integrale, un sistem comod al superiorităţii fără nicio sforţare şi o comportare totdeauna profitabilă, cea a moralei din vârful buzelor. Gândurile astea umpleau toată făptura mea de o bucurie nestăpânită.

— De altfel, mă îndoiesc de sinceritatea dumitale.

El, aproape involuntar, îmi prinse mâna.

— Pune aici, pe inima mea...

Eu rânjii satisfăcut.

— Ştiu... Îţi cunosc beteşugul. Ţi l-am dibuit într-un moment de transă. Ai două inimi contopite în inima dumitale... dar nu e ce crezi... nu sunt inimile din poveste...

— ?...

Printr-o sforţare extraordinară a minţii mele, repezită

tocmai în primii ani de facultate, îmi amintii de procesul ciudat de dezvoltare a inimii în viaţa embrionară.

— Ai un viciu de dezvoltare... Ţine minte de la mine... inima provine din doi muguri...

Şi continuând să rânjesc mai mult în suflet decât pe chip:

— Ai rămas ca în pântecele mamei... redus doar la valori embrionare...

Dar minţeam cu înverşunare, căci frumuseţea lui Zătreanu se întemeia mai cu seamă pe putere şi bărbăţie. Acum i-o prindeam în întregime: avea ceva din puritatea statuilor greceşti. Prin gesturi, atitudine şi mişcări, îmi amintea de Discobol. Chipul lui era atât de alb ca şi cum nici soarele, nici ploaia, nici vântul nu l-ar fi atins vreodată. Părul blond, ondulat, cădea pe o frunte largă, uşor boltită, minunat de curată, fără niciun creţ, fără niciun gheb osos, plutind parcă pe arcurile sprâncenelor. Nasul era drept, puţin adâncit la rădăcină şi ochii de culoarea orizontului, când azurii ca cerul, când verzi ca marea liniştită.

— Doctore, ne aşteaptă veşnicia poate... Cum te prezinţi în felul acesta la porţile ei?

— Nu, nu... ţipai eu şi în patima mea simţeam din ce în ce deznădejdea luptei. Mă aşteaptă porţile bordeielor...

— Doctore...

— Fiindcă n-am terminat povestea mea... Pe fata duşmanului meu va s-o găsesc într-un bordel. Tatăl în puşcărie, mama la casa de nebuni... şi ea în bordel... De aceea la fiecare escală cobor şi mă afund în toate cartierele imunde... Nu e aici vreo fată cu numele de Angela Cosmuţ?...

Şi râzând ca într-o excitare frenetică:

— Angela Cosmuţ, prostituată... Ascultă, ce fericire... O voi căuta peste tot în această viaţă... şi o voi căuta mereu-mereu, de-a lungul veacurilor, în nesfârşita rostogolire a timpurilor, potrivit întoarcerii eterne.

Dar atunci glasul mi se înecă în gât, căci parcă mi-ar fi dat cineva un brânci, aşa mă repezii asupra lui Zătreanu.

Şi el, cum sta aplecat peste balustradă, se încovoaie deodată mai-mai să cadă în mare. Văzui gabia de la catargul din prora venind către noi ca şi cum ar fi fost trasă cu otgoanele.

— În lături... ţipai.

Şi abia atunci îmi aminti că vaporul oscila de la pupă la prora, ca şi cum ne-am fi dat în bărcile de la Moşi. Avui timpul să văd puntea de comandă coborând încet, apoi imaginile deveniră tot mai întunecate, tot mai confuze. Bubuituri ca de tun zguduiau când babordul, când tribordul. Ţipete de oameni, comenzi, strigăte de ajutor, apoi o explozie înfundată în cazane şi deodată piesele comandorului Centea, aruncate ca nişte jucării în aer... şi din nou ţipete, înjurături, blesteme. Eu nu mi le puteam nota, fiindcă eram pe urma lui Zătreanu. Îmi dădeam seama că era ultima clipă şi nu voiam s-o pierd. Cum am ajuns în apă, n-am ştiut niciodată, căci o puternică lovitură în cap mi-a întunecat vederea tocmai când vaporul s-a frânt în două ca o felie de dovleac. Dar imediat l-am regăsit. Sunt un bun înotător, atunci însă mă mişcăm agale, tot pe urma lui. Pe dinaintea mea am văzut pe comandorul Centea înotând cu o mână, iar cu cealaltă ţinând, ca pe un copil ce trebuia salvat, cutia cu secretele de fabricare; apoi pe aspirantul Dănicel lovind apa cu pumnul strâns pe lacătul de-acasă. Văd pe ceilalţi toţi. Dar eu mă depărtez de ei, mereu pe urma lui Zătreanu. Din nou o lovitură în ceafă. Parcă-i o lopată, parcă-i o mână de om... nu mă interesează. Mă interesează clipa, e o clipă unică. Mă găsesc la un hotar. De o parte e noaptea îngheţată a mării; de cealaltă, un ţinut care nu mai are nimic pământesc. De o parte, în mare, ard stelele cerului, dincolo sunt numai lumini! În jurul meu bat toate vijeliile; în jurul lui Zătreanu e numai un spirit pur. Da, mă găsesc la un hotar. Hotarul visului, al basmului sau al poeziei. Simt că devin copil, că povestea devine realitate şi că un pas mai mult m-ar face solidar cu însăşi veşnicia. În jurul meu se rup lanţuri, se surpă ziduri de fier, se smulg temelii adâncite în fund de mare. Mă găsesc la un hotar.

Dincolo de sticla opacă a pupilei mele, clipa s-a scurs, noaptea vremelnică a trecut, o zi nouă se arată. Da, mă găsesc la un hotar, la hotarul dintre apele potopului şi lumina curcubeului. De o parte e speranţa; de cealaltă frumuseţea... de o parte e dorinţa; de cealaltă, bucuria... cu o ureche aud gemetele învinşilor; cu cealaltă, cântecul îngerilor.

Atunci, prin faţa mea1, cu iuţeală de bolid a trecut, tăind suveică valurile mării, o arătare ciudată. Vederea căpătă în acea clipă putere de microscop. N-a fost nici stea căzătoare, nici torpilă, nici făptură marină, nici banc de corali desprins. Era un ghem de carne vie, care pulsa ritmic şi solid, un organ viu, era o jumătate de inimă. Imediat mi-am amintit de baladă norvegiană, de discuţia noastră, de Cosmuţ... şi asta m-a trezit la realitate. Cu sforţare supraomenească, ca şi cum aş fi ridicat un vapor în spate, mi-am reamintit de datorie. Eram salvat. Salvat prin propria mea voinţă. Numaidecât marea a început să se agite. Ea – jur – mi-a pus în braţe, acolo în fund, un colac de salvare păstrat parcă înadins pentru mine. Şi pe măsură ce mă ridicam către suprafaţă, auzeam tot mai departe, tot mai departe, glasul lui Zătreanu, glasul lui în afară de timp şi de spaţiu strigând:

— Iubito... iubito... iubito...

*

Sfârşitul acestei întâmplări a fost şi mai ciudat, dacă într-adevăr se poate vorbi de un sfârşit. Bineînţeles şi atunci, ca şi în alte dăţi, mi-am dat silinţa să mă ţin strâns numai de dreapta socoteală şi de buna chibzuinţă, totuşi pricini nedesluşite încă mi-au înşelat isteţimea şi şi-au bătut joc în felurimi de chipuri de ale mele orânduieli.

O chema Alina...

Am recunoscut-o îndată ce şi-a făcut apariţia în holul sanatoriului din Constanţa, unde-mi făceam convalescenţa. Am cunoscut-o după ochii ei alungiţi ca sâmburele de prună, de culoarea orizontului, când azurii ca cerul, când

verzi ca mărea liniştită... am recunoscut-o după acea frunte uşor boltită, minunat de curată, fără niciun creţ, fără niciun gheb osos, plutind parcă pe arcurile sprâncenelor... Am recunoscut-o după nasul drept, puţin adâncit la rădăcină şi după buzele pline. Şi fiindcă avea o manta ca un himation[8] grecesc şi în cap părul blond ca o cască de aur, nu ştiu de ce am avut impresia Afroditei, cea născută din spuma mării.

Înfăţişarea aceasta grecească o cunoşteam. Era chipul lui Zătreanu, tradus femenin. Şi din nou îmi amintii de ciudata lor logodnă, de jumătăţile de inimă schimbate, de... Dar mersul amintirii se opri în minte, căci spiritul meu de observaţie, neîndurătorul meu aliat şi duşman, îmi descoperi, sub pleoape, o umbră ce scobora spre bărbie în văl întunecat.

— E doliul ei... poartă un doliu pe viaţă...

Dar în clipa aceea, aparatul de radio anunţă: „Când va bate gongul, va fi ora paisprezece...".

*

Vizita amantei lui Zătreanu îmi măgulise vanitatea şi îmi cinstise orgoliul. Fără îndoială avea de gând să vorbească tuturor ofiţerilor scăpaţi din naufragiu, dar pentru primele informaţiuni mă alesese pe mine, după o serioasă chibzuire. Voia să afle?... Ce? Orişice... De pildă, plimbările lui singuratice pe bordul vaporului, contemplarea stelelor, vorbele schimbate, gândurile dibuite şi chiar gesturile lui din urmă, poate şi alte amănunte fără nicio însemnătate pentru alţii: ascultarea veştilor, bătăile gongului...

A doua oară am întâlnit-o pe digul de la Constanţa. Venea înspre mine, venea încet, fără să mă vadă, venea atât de încet şi părea atât de imaterială, ca şi cum chiar atunci ar fi scoborât din rama cerului, prin nişte trepte aeriene. Spre norocul meu, din când în când mişca braţul

8 Mantie grecească amplă care se purta prinsă cu o agrafă pe piept sau pe umăr.

spre mare, dând parcă de mâncare peştilor, altfel m-aş fi lăsat prins, ca şi pe vapor, de farmecul aparenţelor. Imediat începui să judec pe cei doi amanţi, cu răutate.

— Mincinoşilor... era parcă vorba să pieriţi amândoi în aceeaşi clipă?...

Ea se apropia. Acum îi distingeam trupul deşirat ca al statuilor greceşti, cu picioarele lungi şi sânii mici. Trup spiritualizat parcă. Îi înţelegeam şi gestul de ofrandă. Arunca flori în mare.

— Flori pe mormântul lui... îmi zisei cu răutate.

Şi atunci aceste sentimente reţinute se rezolviră în patima mea iscoditoare de a afla, de a cerceta. Ce dar avea femeia aceasta de-şi putuse ridica amantul deasupra iubirilor obişnuite, a iubirilor care nu te poartă prin cerul înstelat şi prin valurile înspumate, a iubirilor care nu te duc în pragul nebuniei, a iubirii ce se uită îndată ce mâinile s-au desprins, privirile s-au întors şi inimile şi-au reluat bătăile lor fireşti?

Mă apropiai de ea şi cerui voie s-o însoţesc. Ea primi bucuros. Ştiam cum să procedez: el, şi numai el. Frumuseţea lui, arta lui, nobleţea lui... Dar mă ferii să-i pomenesc de gândurile lui din urmă, despre siguranţa sfârşitului, de marea încercare şi de a doua viaţă în veşnicie. Deodată ea se opri. Ne găseam în oraş după mai multe ore de hoinăreală. Prin ferestrele deschise auzirăm semnalul postului Radio-România: „Când va bate gongul...” Ea închise ochii şi rămase nemişcată.

— Aceeaşi patimă ca şi la el... gândii eu.

Dar nu era aceeaşi, căci un suspin i se sparse în gât şi în ochi; iar auzul meu, în timp ce ea hohotea, putea nota precis:

„Atenţiune.:. A fost ora 13 şi 48 de minute...”.

*

Peste noapte am luat o hotărâre definitivă. Alina trebuia să-mi devină amantă. O iubeam? Nu... Nici măcar n-o doream. Dar posesiunea unei femei are şi alte temeiuri:

vanitatea, curiozitatea... iar la mine, mereu acea trebuinţă neistovită de a cerceta, de a afla. Şi când îmi pun în cap un gând, pentru izbutirea lui nu cunosc piedică. Cinstea se împacă perfect cu lipsa de scrupul.

*

Cerul era un uragan de stele... Mă deşteptai surâzând de propria-mi nerozie. Oare, fiindcă o aşteptam? Ce prostie! Cerul era nemişcat, fixat în constelaţii ca-n nişte lanţuri.

Ah, din nou aceeaşi greşeală a închipuirii!... Cu siguranţă că venea, dar pentru asta nu înseamnă că trebuia să procedez ca Zătreanu. Trebuia să găsesc mai întâi adevărul adevărat între sutele şi miile de chipuri ale adevărului prefăcut. Deci, răbdare şi neistovită priveghere – virtuţi care totdeauna mi-au dat tăria. Aveam să-mi urmăresc planul precis, amănunţit şi bine chibzuit ca într-o lucrare ştiinţifică, cu atât mai mult cu cât anumite semne îmi anunţau o slăbire a vigoarei mele raţionale şi o cedare pe panta iluziilor.

Trei zile n-o văzusem. Înadins, ca s-o intrig, ca să mă caute, ca să mă dorească. Nu plecase din Constanţa, cum s-ar fi cuvenit. Doar scăpaseră din naufragiu şi comandorul Centea şi maiorul Păscuţiu şi elevul Dănicel. Adevărat, Zătreanu nicicând nu privise, împreună cu ei, la cărările zodiacului şi la drumul lunii...

Sosirea ei în cazino m-a găsit cu privirea pe cer. Atunci, ca o pedeapsă împotriva propriei mele slăbiciuni, mă hotărâi să devin banal şi mediocru. Plaja era minunată, marea avea virtuţile băilor emoliente, îţi mângâia muşchii şi-ţi întărea nervii, mai ales ochiul de mare de lângă Tuzla, strâns aproape ca o lagună şi străjuit de zidurile falezei, loc cunoscut doar de puţini amatori. Ea ascultă răbdătoare povestirea mea, primi şi invitaţia pentru a doua zi şi deodată frânse, brusc, vorba:

— Doctore, nu te miră faptul că n-am plecat încă?

Răspunsei cu o mutră nevinovată:

— Ai nevoie de odihnă, scumpă prietenă… şi marea…

— Nu, nu… Vreau să-mi povesteşti despre el… am impresia că nu ştiu tot.…

În sufletul meu se răsuci, ca o frigare, necazul. Din nou el.

— Cred că-mi ascunzi ceva.

Încă o dată, justeţea intuiţiei femeieşti.

— Care au fost ultimele lui cuvinte? Spuneai c-ai stat lângă el în clipa înecului…

— Aşa e… vorbeam cu el. Cu el m-am scufundat. Laolaltă am înotat până ce m-a pălit, nu ştiu ce, în cap… vreun rest de epavă sau pumnul salvator…

— Şi care au fost ultimele lui cuvinte?

Eram în greu impas. N-am scrupule, e adevărat, dar mă tem de minciună nudă, de minciună neîngrădită. Are o tonalitate care te descoperă.

— Ultimele lui cuvinte?

Eu o cotii cu abilitate.

— Ca să răspund la întrebare, aş vrea să ştiu ce făceai dumneata în acea clipă. Cred c-ai reperat-o în timp, după informaţiile din ziare…

O văzui turburată.

— Vorbeşte, te rog… vreau să ştiu dacă pot…

— În clipa aceea mă găseam la o cărturăreasă… irumpse ea.

— La cărturăreasă?… făcui în batjocură.

După această sforţare, privirea ei se întări.

— E ciudat, nu-i aşa?… ca o intelectuală ca mine, doctor în filosofie de la Sorbona, să se ducă la cărturăreasă… Dar altcum n-aş fi femeie şi amantă…

Cinstea mărturisirii ei îmi prefăcu în pulbere planul. Mă simţeam neputincios să aduc vorba pe drumul propus. În acest impas, mă pusei la adăpostul unei tăceri grave, impunătoare, sibilice. Tăcerea e un admirabil mijloc de a-ţi reface socotelile. Ea nu observă nimic.

— Doctore, eu am o mare datorie…

— De bună seamă… Frumuseţea dumitale ţi-o arată…

Femeia îşi continuă ideea:

— Am o mare datorie... să trăiesc pentru el. Să ţin doliu pentru el... şi să-i duc gloria măi departe.

— Care glorie?... mă îndârjii eu. Gloria unui volum de poezii?

Ea clătină din cap.

— Altă glorie... Gloria care nu e trecătoare, gloria nepieritoare... gloria pe care o vor povesti, din secole în secole, apele mării şi stelele cerului...

Căzuse în patima poeziei. Eram deci în largul meu.

— Vezi, doctore... timpul şi spaţiul nu există...

— Ne întoarcem la Kant...

— Fiindcă doi oameni, despărţiţi prin zidurile închisorii, apele mării, sau răutatea oamenilor, se pot întâlni zilnic...

— Ştiu... de câte ori bate gongul...

— Da.

Alina continua să privească cerul. Însă în ochii ei nu mai recunoşteam privirea lui. Semn bun. Zeflemeaua şi bagatela s-au dovedit totdeauna admirabile mijloace de a reduce pe extatici la loc, în ogorul simţurilor.

— Bunicii noştri se strigau prin tulnice... părinţii, prin telefon... iar noi, prin telegrafie fără fir... Iată, râsei eu, cum dispare timpul. Cu acelaşi sistem dispare şi spaţiul: căruţă, tren, avion...

Surâse de glumă mea şi surâsul arunca praf fin, parcă de cretă, în umbra ochilor. Prea bine. Iată că şi doliul ei, celebrul doliu pe viaţă, se destrăma. Dar limpezimea ochilor nu dură mult. O umbră lăsată din cer îi acoperi faţa cu un crep. În minte îmi încolţi un gând nărod: cerul, aliatul ei... Ridicai privirea, văzui luna tăiată pe din două de un nor, ca de un cuţit.

— Doctore, ai dreptate. Tot mai mult îmi întăresc convingerea că minunile tehnicei moderne, cu care atât ne fălim, reprezintă numai o palidă imagine a ştiinţei viitoare. Închipuieşte-ţi o omenire stăpână a tuturor undelor universului... Gândeşte-te la nişte istorici care nu vor răsfoi paginile mincinoase ale cărţilor... ei vor vedea şi auzi de-a dreptul trecutul nostru în stele...

— Astrologi…

— Indiferent de nume… Ei vor cunoaşte toate lungimile de undă care transmit, din lumină în lumină, atâta vreme cât va dura universul, fiecare din faptele, gândurile şi simţirile noastre… Atunci va fi judecată veşnică, atunci vom deveni nemuritori, căci întreg universul este o imensă cutie de rezonanţă, în care nimic nu se pierde… şi fiecare din noi vom fi proiectaţi vii, cu toate faptele noastre cele mai ascunse, până va exista pe pământ un ochi care să vadă şi o ureche care să audă…

Era transfigurată. Chipul şi vorbirea ei transfigurau parcă şi cerul chiar. Tăria nu mai era un pustiu cu nisipul în flăcări, nebuloasele nu se azvârleau nebuneşte în infinit, spiralele incandescente nu se fragmentau în lumi cu rosturi absurde, ci totul vibra, totul trăia, totul se încheia în aceeaşi solidaritate, slujind de-a pururi omul.

— Atunci se va scrie o altă istorie… nu a războaielor, ci istoria marilor iubiri… Nu eroii urii vor conta pentru umanitate, ci apostolii iubirii…

Aş fi vrut s-o judec aspru, potrivit sistemului meu cinic, dar nu izbutisem.

— De aceea am vrut să trăiesc… Va să desăvârşesc pentru istoria timpurilor viitoare dovada unei adevărate iubiri… doliul pe viaţă…

În clipa aceea se auzi semnalul de la radio. Ea închise ochii. Când îi deschise erau înlăcrimaţi.

— N-a venit.

Şi în continuare, aparatul anunţă:

„A fost ora 23 şi 35 de minute…”.

*

Ajunsei acasă în plină noapte, după o lungă plimbare pe malul mării. Pe masă, o scrisoare:

„*Unui fenomen ciudat datorez această scrisoare grăbită. Odată acasă, i-am privit ca de obicei fotografia, fotografia care nu mai are niciun secret, nicio taină pentru*

mine, ba dimpotrivă, care mă stăpâneşte şi mă defineşte. Conturul chipului său îl ţine strâns pe al meu, ca şi graniţa unei hărţi care stăpâneşte o ţară întreagă.

Şi totuşi, într-o clipă pe care n-am putut-o reţine, atât a fost lipsită de precizia timpului, fotografia mi-a fugit din ochi. Ăsta-i adevărul: a fugit... Contururile s-au depărtat parcă până în orizont şi conţinutul s-a afundat în beznă.

Oare nu-i o pedeapsă?

Oare, în luptă-mi împotriva urgiei timpului n-a fost o trădare şi în gloria veşnică, o simplă iubire de mine?..."

Răspunsei imediat:

„*În toată acţiunea dumitale nu găsesc decât vanitate. Vanitate şi în doliul pe viaţă... vanitate şi în bravarea timpului... vanitate şi în gloria universală...*

Vrei să cunoşti adevărul neschimonosit de nicio părere? Vrei să dobândeşti adevărata nemurire? Atunci gândeşte-te la veşnica întoarcere şi trăieşte-ţi viaţa numai în voluptate, de care să ai parte mereu, în toate vieţile ce se vor repeta la infinit, identice, clipă de clipă, cu cea de azi."

*

Venind la plajă, la locul întâlnirii, îmi îmboldeam curajul din toată puterea sufletului. Trebuia să fie a mea nu numai din dorinţă, dar chiar dintr-un scop de terapie sufletească... Mai cu seamă din acest scop. Altcum cine ştie dacă nu mă lăsam dus ca Zătreanu. Raţiunea, când nu e bine strunită, imediat cade alături, iar nebunia aşa începe, prin concesiuni făcute raţiunii.

Alina mă aştepta. Poate că odihnea, poate că gândea, poate visa, dar m-aştepta trântită pe covorul de nisip, între stâncile falezei şi valurile mării, cu capul în mâini, cu privirea în depărtare. Cât era de frumos modelat trupul ei în costumul de baie, sub linia dură şi elastică, întinsă de la ceafă la gleznă şi atât de alb ca şi cum atunci pentru întâia

dată îl arăta soarelui şi vântului mării. Acum aveam un obiectiv precis. Acest trup. El avea să mă ţină în cătuşele simţurilor. Mă aşezai pe nisip, alături de ea, hotărât să procedez bărbăteşte.

— Doctore, aş dori să continuăm convorbirea noastră de ieri...

Răspunsei brutal, fixându-i glezna, de la care se ridica o pulpă subţire dar plină şi încordată, ca un gât de şarpe vrăjit.

— E inutil, fiindcă planurile dumitale se întemeiază pe o iluzie, pe un fapt neadevărat.

De data asta, privirea i se turbură. Eu continuai cercetarea. Avea şolduri mari, cuprinzătoare, o talie strânsă, şi un piept cu sânii tari şi mai revărsaţi decât aş fi crezut.

— Care ar fi trebuit să fie datoria mea?... Întreb nu pe prieten, ci pe omul datoriei...

Vorba ei îmi aminti pe fata lui Cosmuţ. De ea era legată datoria mea. În clipa aceea marea începu să se agite. Ca să gonesc gândul străin, continuai să învăluiesc cu o privire tare, cu o privire plecată parcă, din dinţi, gâtul ei rotund şi miraculos.

— Care ar fi datoria mea, doctore?

— Fiecare avem, în primul rând, o datorie faţă de noi înşine...

Soarele ardea cu putere, dar marea se întunecase. Se întunecase parcă din frământări submarine.

— Dumneata ai o datorie faţă de frumuseţea asta... faţă de trupul ăsta minunat.

Ea devenise gânditoare. Planul meu se înfăptuia parcă mai uşor decât aş fi crezut.

— La o parte cu fantomele... la o parte cu strigoii.

O pală de vânt, plecată din inima soarelui, înteţi în jurul nostru un vârtej de nisip şi apă. Lumina începuse să piară, marea să devină tot mai furioasă, dar eu nu luam seama.

— Pentru ce te laşi sedusă de vanitate?

Ea se strânse într-o mască de nisip.

— Vanitate e să mori o dată cu iubitul..., vanitate e să-i duci memoria mai departe de-a lungul secolelor.

— Cum, doctore, dumneata nu crezi în posibilitatea veşniciei?

— Ba cred... Cred mai mult decât dumneata care, din lipsă de curaj, aduci veşnicia la simţurile şi sufletele ipotetic evoluate ale celor ce vor veni după noi... cred mai mult decât Zătreanu, care bănuia o veşnicie de iubire transcendentă...

— Vezi?

Mă apropiai de ea. Simţeam, în pâcla rece a uraganului ce se anunţa, tremurul fierbinte al unui trup gata să cedeze.

— Cred în veşnicia clipei... cred în bucuria clipei. Cred că tocmai noi doi ne vom iubi acum, această clipă se va repeta mereu, mereu, la infinit...

— Atunci şi ura...

Vorba ei sau mugetul mării – nu ştiu bine – îmi scoase la iveală din nou pe fata lui Cosmuţ. Eram însă prea îndârjit ca să nu mă las prins.

— Ura dă şi ea clipe tot atât de voluptuoase... Iată, urăsc o femeie, pe cât te iubesc pe dumneata... şi vreau s-o am din răzbunare, după cum pe dumneata din dorinţă...

Ea încetase parcă să se apere. Vedeam cum se zbate în suflet, vedeam cum puterile îi slăbesc tot mai mult! Este o clipă unică, când femeia se simte fără niciun ajutor. Cu mine erau toate puterile pământului. Întunericul care se scobora tot mai afund, marea care ne împroşca întruna cu valuri tari şi vântul care ne biciuia cu plesnete de oţel. Vigoarea mea de mascul se întărâtase de ură şi dorinţă. De partea mea erau toate stihiile... Era o luptă a cărnii împotriva spiritului, a realităţii împotriva poeziei, a mea împotriva lui Zătreanu. Era clipa aşteptată, clipa marei răfuieli. Doar mâna să fi întins...

— Care au fost ultimele lui vorbe?... făcu ea într-o mişcare de sforţare maximă.

Eu rânjii de la înălţimea puterii mele de vrăjitor dezlănţuitor de stihii.

— Ultimele lui vorbe?... Ultimele lui vorbe?...

Gâfâia, parcă s-ar fi întors la ţărm dintr-o uriaşă luptă cu marea. Mai avusei îndrăzneala să arunc o ultimă sfidare lui Zătreanu.

— Ultimele lui cuvinte?...

O simţeam aninată de această întrebare, ca un înecat de o mlădiţă..

— Ultimele lui cuvinte?... repetai eu în batjocură. Ascultă atunci, femeie slabă, ele au fost cele fireşti: ajutor, ajutor...

Dar în clipa aceea un val mare, tare ca o piatră, mă lovi drept în frunte. Puternică lovitură... căci mi-a trebuit timp să-mi limpezesc privirea. Parcă nu mă dezmeticisem încă şi deodată văzui pe nisipul mării, între mine şi ea, acea ciudată arătare, acel ghem de carne vie, care pulsa ritmic şi solid. De data asta aveam dovada sigură, fără putinţă de greşeală. Îi vedeam pulsaţiile, auzeam bătăile... Era un crâmpei de adevărat organ anatomic, scos parcă atunci din trup. Era o jumătate de inimă...

Îndârjit de necaz şi de uimire, am dat să înşfac blestematul mădular şi să-l strâng până ce ultimele pulsaţiuni vor înceta. Dar mâna ei îmi luase înainte.

— Te-a trădat... ţipai eu zăpăcit, te-a trădat... Ultimele lui cuvinte au fost: ajutor, ajutor…

— Minţi... minţi... eşti un mincinos...

Şi deodată o văzui aruncându-se în mare. Fără să mă gândesc, sării după ea. Sunt un bun înotător, dar ea căpătase puteri de ondină. Parcă o văd cu jumătate de inimă în mână. În mâna întinsă ca pentru o ofrandă, despicând valurile, săgeată. De câte ori credeam că o ajung, un val mare îmi tăia drumul. Marea îmi devenise vrăjmaşă. Drumul ei era luminat de toate stelele cerului; în jurul meu, întunericul furtunii. Şi vântul îmi devenise duşman. Şi totuşi aveam forţă îndestulătoare să înving. Înotam de zor pe urma ei. Ajunsesem parcă la un ţinut cunoscut. Parcă mai fusesem cândva. Da, da... la înecul lui Zătreanu. Mă găseam acum, ca şi atunci, la un hotar. Hotarul visului, basmului sau poeziei. Devenisem copil şi

un pas mai mult m-ar fi făcut solidar cu veşnicia. În jurul meu se rupeau lanţuri, se surpau ziduri, se smulgeau temelii adâncite în fund de mare. Da... Mă găseam la un hotar. Atunci mă păli după ceafă o lovitură şi în acelaşi timp şi un gând: fata lui Cosmuţ. Gândul, ultimul meu duşman sau ultimul meu aliat. A fost o durată de o clipă pentru hotărârea cea mare. Trebuia să mă întorc înapoi. Înapoi era datoria mea. În acest timp, Alina cu jumătatea de inimă în mână, acum crescută ca floarea de crin în potirul ei, înainta în veşnicie.

Şi, pe măsură ce mă ridicam spre suprafaţă, auzeam tot mai departe, tot mai departe, glasul ei, glasul dinafară de timp şi de spaţiu: .

— Iubitule... iubitule... iubitule...

*

Poate a fost o halucinaţie, poate o nebunie, dar poate un adevăr. Războiul încurcă limba simţurilor şi amestecă socotelile clipelor. Colegii mei, pentru care este scris acest memoriu, vor judeca. De un fapt îmi amintesc însă cu preciziune. Când mi-am revenit în fire din al doilea înec – miraculos pentru echipajul de salvare – postul de radio anunţa ora oficială: 13 şi 13 minute...

Şi atunci mi-am dat seama că din toată întâmplarea asta, eu rămâneam cel pedepsit. Eu aveam să cunosc de-a pururi rostogolirea timpurilor în veşnicie, dar niciodată veşnicia. Pentru mine totdeauna gongul avea să anunţe ora oficială. Pentru mine nicicând o femeie n-avea să strige: iubitule, iubitule, iubitule...

Şi toată viaţa mea aşa va rămâne, o pedeapsă. Până la sfârşit va trebui să alerg din bordel în bordel, după faţa lui Cosmuţ. Şi asta mereu-mereu... Acum şi la infinit. Acum, în viaţa asta şi la infinit, în toate vieţile ce vor urma pe acest pământ. Numai pe acest pământ de care suntem legaţi ca dulăii în lanţ şi împiedecaţi ca vitele în islaz, pe acest pământ, de unde privim lumea prin zăbrele şi ascultăm armonia constelaţiunilor printre zăngăniri de

oţel, pe acest pământ unde totul se înlănţuie precis şi hotărât, potrivit neîndurătoarei legi a veşnicei întoarceri...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

PEDEAPSĂ

Apărută în *Gândirea,* XIX, nr. 5, 1940, p. 349-365.

Inclusă în volumul *Manechinul lui Igor,* 1943, p. 91-127.

Reluată în volumul *Ceartă olteneasc㠀,* 1973, p. 70-96.

Nuvela a fost considerată, alături de *Trădare* şi *Manechinul lui Igor,* drept una dintre cele mai izbutite scrieri fantastice ale prozatorului. Majoritatea comentatorilor s-au pronunţat elogios despre modalităţile de abordare ale fantasticului aici, între care şi Petre Drăghici, care observă: „La fel construcţia întreruptă, cu cele două planuri ale povestirii: real şi fantastic, oareşicum suprapuse şi întretăiate din *Pedeapsă,* unde inima despicată a celor doi amanţi pluteşte ca o floare vie pe imensitatea talazurilor după naufragiul unui mic vas de război, planuri despărţite prin obsedantul anunţ... reuşeşte să ne sugereze posibilitatea unei alte lumi, paralele cu cea reală" (Petre Drăghici, *Victor Papilian, „Manechinul lui Igor",* în *Luceafărul,* VI, 1945, nr. 9, p. 347).

Un alt comentator, criticul şi istoricul literar D. Micu, afirmă: „Notabilă, deşi de un fantastic prea medical, e *Pedeapsă,* în care disputa între gândirea şi cunoaşterea prin mijloace intuitive de natura harului revine în termeni cunoscuţi" *(„Gândirea" şi gândirismul,* Bucureşti, Minerva, 1975, p. 798).

FEMEIA DIN ÎNTUNEREC[9]

Lui D. D. Roşca.

9 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

— Ful de valeţi.

— Ful de dame.

Colonelul zvârli cărţile pe masă.

— Să fie a dracului de treabă, a treia întâlnire nenorocoasă în după-amiaza asta?

— Fie, mă Sile, da’ ai un noroc…

Şi văzând cum avocatul strângea maldărul de hârtii mototolite şi de piese noi-nouţe, albe, curate şi strălucitoare, care parcă lui i s-ar fi cuvenit, continuă ironic:

— Voi, avocaţii, găsiţi mijlocul să trucaţi chiar şi norocul.

Colonelului nu-i tăcea gura. Asta, la el era patimă, fie că era în ghină, fie că era în carte.

— Domnul avocat Posticescu n-are să aibă noroc în dragoste, glumi o doamnă tânără, cu chipul viu şi isteţ, pielea albă şi părul roşu, dracul gol, care părăsise salonul plin, să dea o raită pe la masa de joc.

— Asta-i o prejudecată, draga mea, se grăbi să ia apărarea jucătorilor, domnul inginer Motaş.

— Iată, eu nu mă pot plânge de această opoziţie. Am avut noroc la cărţi… şi, bârfind norocul meu în dragoste, aş mânia soarta…

Şi într-adevăr, mâinile lui mici, fine şi albe, cu degete subţiri, alungite şi nervoase, cât şi repeziciunea şi eleganţa cu care împărţea partenerilor cărţile, dovedeau numai două îndeletniciri: cărţile şi femeile.

— *Passe…*

— *Passe…*

Avocatul Posticescu răspunse, fără să ridice cărţile de jos:

— *Passe…*

Ajunsese să se sfiască de norocul său. Asta i se întâmpla pentru întâia oară în viaţă. Atâta noroc! De altfel nu era un jucător pasionat. Se nimerise din întâmplare la clientul său, colonelul Mircea Procopiu, să-i explice de ce întârziase cu prezentarea la regiment. Fusese la ţară şi, între timp, izbucnise în Capitală, rebeliunea. Consecinţa

imediată: suspendarea trenurilor, dispariţia maşinilor, blocarea şoselelor, deci o imposibilitate fizică. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se creadă că profită de anumite legături stabilite între el şi colonel, de interesele profesionale. Cu atât mai mult cu cât colonelul ştia, în chip elegant şi discret, să împace calitatea sa de şef cu cea de client. Dar la colonel găsise petrecere întinsă: ziua de naştere a doamnei. Rebeliunea se terminase, lumea îşi reluase ocupaţiunile, întâlnirile, petrecerile.

— Ce faci, Sile?

Avocatul tresări. Se lăsase dus de gânduri.

— *Passe...*

Şi din nou nu ridică, de pe masă, cartea.

— Şi care e secretul dumitale, domnule Motaş?... întrebă cochet doamna, care acum privea, cu ochi şăgalnici la avocatul în „venă”. Cum împaci norocul cu iubirea?

— Nu-i un secret, făcu el, filând cărţile.

Şi imediat:

— Deschid eu.

— Deschiderea-i la perechi.

— Mă înveţi meseria, procurorule?

Procurorul era un ins înalt, uscat şi pedant. Parcă era mereu în serviciul funcţiunii; supraveghea jocul, intervenea autoritar la deschidere, iar ochii lui saşii şi întunecaţi, aveai impresia că-s ai unui detectiv şi că spionează cărţile vecinilor.

— Sunt sigur că tot domnul Posticescu ia potul, surâse, galeş, doamna.

— Dragă, să înveţi mai întâi codul chibiţilor şi pe urmă să chibiţezi, o apostrofă, sec, procurorul.

— Eşti un nesuferit, Petrache...

Şi, uşor bosumflată:

— Nici că se putea mai bine decât să te cheme Petrache şi să fii procuror.

Glasul ei răspundea ochilor, părului şi tenului, glas sonor şi argintat.

Ostentativ, femeia trecuse în spatele inginerului

Motaş. Avocatului îi tremura mâna filând, deşi voia să se stăpânească. Valet, damă... Nimic mai urât la cărţi, decât să te arăţi lacom la câştig. Zece, damă... Este, de bună seamă, o mare voluptate să simţi mototolirea bancnotelor sau rezistenţa metalică a monedelor. Dar acest sentiment cere să fie dosit sub masca unei perfecte indiferenţe. Încă o damă... Brelan de dame! Sigur că va câştiga. Să se stăpânească deci. Gesturile să-i fie lente, nobile şi oarecum obosite.

— Perechi de aşi.

— Brelan de zece.

— Brelan de dame.

— Damele să-ţi mănânce capul... se înfurie acum de-a binelea, colonelul. A patra întâlnire...

Văzând femeia din faţa lui, care, aplecată puţin peste umărul inginerului, îi surâdea ironic, avocatul simţi în suflet un sentiment de izbândă. Omul căuta prilej din orice manifestare să se fălească.

— Tu, Aglaie, – făcu colonelul – îmi porţi ghină.

Posticescu continuă să-şi exalte sentimentul de bravadă.

— Poftiţi lângă mine, doamnă. Eu nu mă tem de prezenţa dumneavoastră.

— O să fie geloasă damă de treflă... glumi, acru, procurorul, împărţind cărţile.

Avocatul continua să privească din când în când la femeia din faţă. Nici nu-i păsa de apostrofe, ca şi cum nu ei i se adresau. Bosumflarea de adineaori era simplă cochetărie. De altfel, tot chipul ei dovedea nepăsare şi ingenuitate. Ochii verzi, nasul cârn şi gura râzătoare.

— Acum mi-a venit mie damă de treflă, făcu colonelul.

— Nu ştiu dacă pentru tine sau pentru altcineva o fi venit, îi tăie avântul inginerul. Dama de treflă e femeia din întunerec...

Posticescu ridică privirea către femeia din faţa lui. Avea o rochie azurie, uşoară, scurtă şi decoltată, şirag de mărgele albastre la gât, cercei tot albaştri, încât fără să

vrea răspunse în gând inginerului:

„Aglaia, cine o fi ea, e femeia din lumină...”

În jurul lui, ronda cărţilor mergea în grabă. Acum se oprise la inginer. Amestecând cărţile, mâna lui părea un ciocan electric, aşa de repede şi ritmic cădea, şi la fiecare lovitură cărţile pachetului de sus se împrăştiau în cele ale pachetului de jos. Avea ceva de prestigitator în mâinile lui, şi de drăcesc în ochii mici de miop, veşnic la pândă după sticlele ochelarilor. Posticescu se hotărâse să dovedească eleganţă de comportare. Mai mult pentru femeia din faţa-i, pentru femeia din lumină. Aceeaşi vorbă: *„passe”,* trecu din gură în gură şi când îi veni rândul rosti indiferent: *„passe”.* Din nou nu ridicase cărţile de pe masă. Alt rând, apoi altul. El trecu cărţile. În fine, procurorul deschise. Deschidere la pereche de aşi.

— Merg şi eu, făcu avocatul.

Nici nu ridicase cărţile. Îl încuraja însă lumina ochilor din faţă.

„Ochii verzi, părul roşu, rochia albastră... câtă lumină!...” îşi zise el.

— Ce faci, Sile?

— Merg şi eu...

Şi atunci se hotărî să fileze cărţile. Şapte, şapte... Posticescu ridică privirea către ajutorul şi complicele său, apoi se întoarse la filare. Nouă, as... Din nou cătă în sus, întâlni zâmbetul luminos, şi, sigur pe el, se întoarse la filare. Ultima carte. Era sigur şi totuşi inima-i bătea mai tare în piept. În mână trebuia să aibă cel de al treilea şapte. Acum urechile îi vâjâiau uşor şi peste ochi i se aşezase o uşoară ceaţă. Încet-încet, cu o voluptate perversă, să-şi prelungească această stare de dulce chinuire, trăgea cartea ultimă. Brelanul de şapte nu-i o combinaţie extraordinară, dar la urma-urmei este o carte... Dar în loc de şapte, apăru banala damă de treflă...

Posticescu, involuntar, căuta privirea complice. Îi surâdea. Norocul era la datorie. N-avea nimic în mână, dar prin asta avea să-şi dovedească bravura. Era o chestiune de ambiţie faţă de o femeie, şi un act de încredere faţă de

noroc.

— Câte cărţi?

— Servit, răspunse avocatul şi savură cu anticipaţie cacialmaua.

Nu-i păsa de ce schimbau ceilalţi, nu-i păsa nici de şarlatania lui, permisă – ce-i drept – dar tot şarlatanie de fapt.

— Două hârtii... făcu procurorul care deschisese jocul.

— Iată-le, zise colonelul.

— Plus şase, făcu Posticescu calm.

Rumoare.

— Câte ai schimbat? se repezi colonelul.

— Niciuna.

— Nu plătesc, făcu inginerul sfredelindu-l cu privirea.

— Nici eu.

— Nici eu.

Posticescu avea acum un sentiment de izbândă totală.

— Ce-ai avut, domnule avocat? îl întrebă Aglaie, cu glasul ei luminos.

— Plăteşte, dacă vrei să afli, o bruftui procurorul.

Posticescu zvârli cărţile. Izbânda parcă totuşi îl ruşina. Dar femeia se repezi pe masă şi adună cărţile. Procurorul, brutal, îi prinse mâna. Abia dacă putu întoarce ultima carte.

— Damă de treflă.

Tocmai atunci intră stăpâna casei.

— Mircea, a venit domnul general.

Colonelul se ridică şi imediat partida se sparse. Toată lumea plecă întru întâmpinarea înaltului oaspe. Posticescu rămase acolo. Nu voia să se îmbulzească împreună cu ceilalţi. Avea însă o vagă părere de rău. Plecase şi femeia din lumină. La el nu privea decât damă de treflă apărută la lumină din întunerecul pachetului de cărţi.

— Jocul de cărţi te face superstiţios... O meteahnă care până azi nu mi-o cunoşteam. Poate, fiindcă te oboseşte cu aceleaşi şi aceleaşi imagini... A fost de ajuns

ca o voce să rostească o prostie: „femeia din întunerec...” ca mintea mea să găsească ripostă: „femeia din lumină...” Nu sunt nici poet, nici literat... pe mine nu mă prinde antiteza diavol-înger, Marta-Maria, Iuda-Iosif din Arimateia... pe mine nu mă prinde jocul simbolurilor.

Şi văzându-se singur, părăsi biroul colonelului. În mintea lui stăteau înfipte cele două imagini: femeia din lumină şi femeia din întunerec.

*

Sosirea generalului comandant întrerupse deocamdată partida. Generalul, se ştia doar, nu putea suferi jocul de cărţi. Iată deci un bun prilej de plecare. Dar stăpâna îl opri.

— După ceai...

Avocatul se supuse, deşi toată lumea asta, în bună parte militară, cu care făcuse cunoştinţă de circumstanţă, nu-i spunea nimic. Azi însă se simţea lipsit de vlaga lui obişnuită, oarecum pasiv la vorbele şi dorinţele celorlalţi. Pesemne că rebeliunea îi obosise sufletul mai mult decât ar fi crezut. Avea o parte a sufletului estompată în trecutul imediat. Pe nesimţite, un gând întunecat se furişă în întunerecul străzii, unde trăiau încă vii asalturile oamenilor înnebuniţi, răpăiala mitralierelor şi uruitul tancurilor. Şi atunci el, omul cel mai cuminte şi mai cumpătat cu putinţă, omul cel mai nepăsător la agitaţiile politice, omul care nu-şi vedea decât de meserie şi de tihna lui zilnică, se simţi pradă unor idei absurde, aproape delirante, să pornească, să ţipe, să lovească. Nebunia din stradă îl scosese din minţi, aşa că nici prezenţa unei societăţi vesele nu-i era de folos, nu-i contura sufletul la loc, nu-l apăra... ci dimpotrivă, mai rău îl destrăma.

Posticescu se retrase binişor în budoarul doamnei. Aci, deocamdată nu era nimeni. Toată lumea făcea cerc în jurul generalului, în salonul cel mare. Se trânti pe sofa şi îşi aprinse ţigara. Dar nici fumul de tutun nu i se arătă prielnic, îi accentua starea de nelămurire, de destrămare.

Dacă o rămăşiţă a sufletului lui judeca serios şi legat, ca de obicei, prin cealaltă gândurile îi alunecau în întunerec, în neant. Iată, de pildă, toate aceste doamne şi domni tineri şi eleganţi, petrecând din plin... Ei bine, nu mai departe de acum trei zile, fiecare dintre ei s-ar fi putut trezi cu un glonţ în trup. Ce repede uită omul! Ce mare trebuinţă de veselie este în noi... Sau, poate, şi în sufletele lor se făcuse aceeaşi spărtură, pe unde curgeau, din întunerecul necunoscut al nopţii, şoaptele neliniştii şi fiorii morţii. Poate, tocmai ca să astupe această spărtură, se adunaseră într-o societate veselă...

Avocatul se minună singur de aceste gânduri. El era un om ocupat şi grăbit. N-avea răgaz de consideraţiuni metafizice. Oamenii, pentru el, erau făpturi perfect circumscrise; greşelile şi păcatele lor – după urma cărora el trăia – nu erau decât defecte lăuntrice, simple deranjări sau slăbiri de resorturi într-o maşinărie. Şi azi, fiecare parcă avea ceva turbure, ceva nesigur în înfăţişare. Sau, poate unde nu-i vedea direct, ci prin întunerecul oglinzii din faţa lui?...

Încăperea era ţinută parcă înadins în semiobscuritate. Stăpâna casei se complăcea într-o lumină stranie, amestec de roşu, verde, portocaliu. Şi pentru ca să mărească misterul, sumbra feerie era proiectată de jos, din interiorul unui cămin. De bună seamă, în vederea muzicii... Se pare că anumiţi amatori, muzicieni de rară sensibilitate, mai bine-zis de o perversă sensibilitate, pretind că prin jocurile de lumină auzul se întregeşte, armonia devine vizibilă şi se poate auzi glasul colorilor. De altfel, totul în această încăpere era orânduit numai şi numai pentru audiţii muzicale: covoarele de pe pereţi, covoarele de pe jos, o draperie grea astupând singura fereastră, perinile împrăştiate ici şi colo, şi această sofa pe care era atât de bine să te trânteşti, să fumezi şi să visezi... Şi ce modulări de sensibilitate trebuie să fi produs această lumină subtilă şi fugace, care, chiar fără muzică, te pătrundea, te moleşea, te zăpăcea! O priveai cu ochii deschişi şi n-o puteai prinde. Pe alocurea cădea în pete mari ca sângele,

pe alocurea se subtiliza în semiobscuritate, tremurând ca miesmele putregaiului...

Dar pentru ce atari efecte, când azi pianul fusese mutat dincolo, în salon, unde avea să slujească muzicii uşoare şi locu-i era umplut cu florile primite în dar, de stăpână? De neînţeles... Dar şi florile azi îşi aveau secretul lor. Parcă le cunoştea, parcă nu. Dintr-un coş se înălţau, triumfători, lugeri lungi, cu flori imense, în care petalele strânse aduceau cu nişte păsări. Puteau fi crini, puteau fi tot aşa de bine magnolii sau flori tropicale carnivore. Din două cornuri de abundenţă, aruncate ca din întâmplare pe taburete scunde, se revărsau flori mici, multe, foarte multe, aducând, în lumina schimbătoare, mai mult a roi de insecte sau a praf de pirită strălucitoare, decât a petale adunate laolaltă. Şi mereu flori... O profuziune de flori în toată camera, pe cămin, pe măsuţe, pe jos chiar, în vase de tot felul, în urne de cleştar şi de porţelan, în ceşti de lut şi în farfurii de faianţă. Şi jocul acesta de lumini, şi toată beţia asta de flori, te scoteau din minţi imediat ce închideai ochii. Atunci totul devenea uşor, imaterial, te simţeai pornind în lunecuş lin, ca într-o luntre de bambus, sub bolta de frunziş a unei păduri virgine...

Posticescu avu o clipă de rătăcire a simţurilor. Oglinda din faţă-i tresărise parcă. Apoi se dezmetici. Ce rost avea această mobilă grea de cristal, aşezată în colţul de lângă fereastră, prin care se proiecta, în camera tăinuită, toată aglomeraţia salonului de oaspeţi? Nu vătăma oare avântul muzicii? Nu frângea fiorul artei?...

Ciudate gânduri îi treceau azi prin minte. Şi doar nu se găsea întâia oară aici. Nu o dată, stăpâna casei îl poftise să fumeze, până ce colonelul, totdeauna în întârziere, se reîntorcea. Pesemne că lumina asta stranie şi senzuală, îi turbura întreaga simţire. Ia să fi fost luminată ca de obicei, cu becuri obişnuite, scoborând de sus din tavan, nu scamatoreşte de jos, cu ajutorul becurilor vopsite...

Posticescu se simţi întors la judecata lui sănătoasă. Prin urmare, pleca de la clientul său cu buzunarul ticsit. Nu-şi numărase banii, dar fără îndoială trebuia să fi fost

cam în vecinătatea a treizeci de mii de lei. Ciudată întâmplare. El la cărţi nu câştigase nicicând, de altfel nici nu era jucător de meserie, sau măcar pasionat; juca rareori, când se nimerea.

Prin oglindă urmărea defilarea din salon. Domnii în negru, doamnele în toalete... Ca la cinematograf. Acum începea parcă să priceapă rostul oglinzii. Ea îl ţinea treaz, ea îl ţinea în contact cu lumea, cu realitatea. Era o poartă...

Deodată gândurile i se opriră. În oglindă apăruse un cap. Din nou aceeaşi rătăcire. Un cap retezat parcă. Apoi se mustră. Recunoscu chelia, bărbiţa şi ochelarii inginerului Motaş.

— Ce faci aici?

Avocatul încercă să zâmbească, dar zâmbetul îi alunecă înainte de a ajunge la faţă.

— Închipuieşte-ţi, domnule inginer, am avut o viziune greşită, o iluzie.

— Ţi-a smintit judecata acest parfum tare.

Avocatul nu luă seama la explicaţia inginerului, era preocupat numai şi numai de greşeala simţurilor lui.

— Nu ţi-am prins în oglindă decât capul, ca la cinema... Capul numai pe ecran, printr-un ingenios trucaj, se desprinde din trupul insului.

— Sau la Moşi, când ţi-l retează cu securea.

Avocatul continua să vorbească tot pentru el.

— Eu sunt un pasionat amator de cinema. Iată că filmul se întoarce, cu atâta dragoste, asupră-mi, că parc-ar vrea să mă reţie în lumina lui fantastică şi reală.

— Ai spus o vorbă mare.

Inginerul se aşezase pe sofa, lângă el, şi ochii îi scânteiau înapoia ochelarilor. Era un om interesant. Chelia, bărbiţa şi ochelarii cadrau cu talia lui micuţă şi spiritul strălucitor.

— Se întoarce cu dragoste asupră-ţi...

Din nou, Posticescu îşi dete seama că alţii îl înţeleg mai bine, în cazul de faţă inginerul şi, povestindu-i, parcă se lămurea şi el. În suflet, o undă de întunerec aluneca

peste un stăvilar, apoi alta, şi mereu aşa şi, în urmă-le, veneau parcă mase mari de întunerec, gonind. Munţi?... ziduri?...

— Păreri, păreri... gândi el şi începu să se mărturisească inginerului. Iată, m-a ajuns azi cea mai ciudată întâmplare din viaţă...

Parfumul florilor exotice, pe care inginerul i-l descoperise, îl simţea cum i se infiltrează în suflet. Masele din întunerec, care-l asaltau, erau parcă roase de acest otrăvit viciu.

— Ai câştigat la cărţi?

— Dar în ce fel... făcând toate combinaţiile şi dând şi o adevărată luptă ca să pierd, după cum partenerul meu făcea toate combinaţiile ca să câştige.

Inginerul râse. Avea un râs sec şi uscat, de asemenea pe potriva bărbiţei şi a ochelarilor.

— Pentru că şi dumneata şi ceilalţi aţi vrut să forţaţi cartea... Ce îngâmfare să provoci destinul, ce neghiobie să vrei a-l deturna... Or, cartea e destinul sub forma lui adevărată, a numerelor. Zadarnic te încumeţi s-o înfrunţi, zadarnică-i adularea, blestemul sau calcularea... nu există decât o singură atitudine posibilă: s-o accepţi.

— Dragă domnule inginer, eu sunt om realist. N-am timp de scrupule şi chinuri metafizice; meseria mă îndeamnă la lucrul pozitiv şi nici prin structura sufletului meu nu sunt înclinat spre transcendent...

Fusese tare şi cu sforţare trecuse el la atac. La un atac, nu împotriva inginerului, ci împotriva sa. Dar senzaţia de gol, ce se umplea de întunerecul parfumat, persista.

— Eşti încă tânăr.

Avocatul ştia c-ar fi trebuit să râdă, dar râsul în loc să se arate în afară, cădea lăuntric în pulbere grea.

— Sunt tânăr numai în armată, unde am grad de căpitan, dar am făcut războiul celălalt şi am nici mai mult nici mai puţin de 47 de ani...

Ce straniu rostise cuvintele astea! Trebuiau să facă una cu sufletul şi el parcă le auzea spuse de altă voce.

— Ascultă-mă, avocatule, nu trebuie silită cartea, după cum nu trebuie silită femeia...

Avocatul încercă din nou, să râdă, dar undeva tresări o umbră. În noapte sau în sufletul său?...

— N-am făcut niciuna, nici alta...

— Cartea îşi are socotelile ei, ca şi femeia. Ea te alege, ea aleargă după tine, ea te face să câştigi... Ea este antiteza meschinei noastre făpturi, ea este idealul pe care n-am ştiut să-l realizăm... şi care te caută când tu îl nesocoteşti. Cartea, ca şi femeia, face parte din secretul numerelor. Numai Pitagora şi cu cărturarii ştiu asta.

Se ridică deodată şi arătând în oglindă:

— Iată, a venit prietena mea, doamna Alexiu.

Şi apoi, prietenos:

— Mă întorc să continuăm discuţia, să te iniţiez în misterul cărţilor, care e totuna cu misterul femenin.

Avocatul rămase cu ochii în tavan. Trupul şi-l simţea îngreunat, dar senzaţia nu-i displăcea, fiindcă totdeodată trupul i se slobozea din fiecare încheietură. Oboseala şi odihna curgeau parcă în două curente distincte, la fel cu lumina asta senzuală, la fel cu parfumul ăsta straniu. Ştia că trebuie să plece, şi cât de mult se complăcea în această stare de trândăvie! Trândăvie artificială, întocmită de lumină şi parfum. Parc-ar fi vrut să împiedice orice schimbare, să suprime orice act voit... dar nu ca în beţia de opium sau de cocaină... căci mintea lui continua să vagabondeze. Avea să meargă la cinema, azi se schimba filmul... Teatrul, opera şi concertele îl oboseau, cinematograful însă nu. Două ore de odihnă agreabilă găsea în orice film, de la cele mai simpliste, mai sentimentale, până la dramele cele mai complicate, de la puerilitatea lui Mickey Mouse şi până la revistele de mare înscenare.

În salon, dincolo, cineva începuse să cânte la pian. Dar ce muzică nepotrivită... În loc de o arie uşoară, de un vals vienez sau un tango, se pornise o muzică chinuită, nelogică, plină de contraziceri, o arie complicată şi nesuferită. Avocatul îşi confirmă părerea: chiar şi muzica

nu capătă sens decât la cinematograf. Era ora 6 şi jumătate. Prin urmare mai avea o jumătate de oră pentru ceai, fiindcă orice taxi îl ducea în câteva minute la cinema. Avocatul îşi surâse fericit. Se lăsase furat de atmosfera camerei. Iată cum un gând vesel interpus artificial, solda în bine cele mai grave preocupări. Să-şi amintească deci că rebeliunea era terminată, că avea bani din belşug căzuţi ca din senin... şi, după părerea inginerului, cine ştie dacă nu-i cădea şi o femeie...

— O femeie... repetă avocatul cu gând şters şi întunecat.

Odaia toată bătea în roşu, stofele, tapiţeriile, covoarele musteau picuri de sânge. Parfumul răspândea efluvii amare, parcă de tuberoze, de mătrăgună şi de chiparoase. Şi muzica agita acest tumult bizar şi voluptuos. Senzaţii stranii îl urmăreau. Acum, lumina, sunetele şi parfumul se contopiseră, se făcuseră una. Cântecul nu mai exprima jocul precis al sunetelor. Sunetele se materializau în lumină, şi lumina iradia numai parfum. Doar pragul să-l fi trecut şi toate aceste mase sonore de lumină parfumată s-ar fi năpustit asupra-i. Pragul... Care prag? Poate cel al sufletului, poate cel al lumii. Dincolo de el, dai de fântâna invizibilă dintre spaţiile interplanetare, de fântâna fără fund, fără greutate şi fără nicio şoaptă, acolo unde fierbe veşnicia în clocot imaterial şi unde nasc din când în când, din roi de întunerec, acele făpturi, bolizi sau stele căzătoare, care se prăbuşesc la pământ, doborându-te.

Deodată, toată starea asta de magică gândire, poate de delir halucinatoriu, poate aievea de turburare cosmică, se proiectă în oglinda din faţă. Da, oglinda era pragul bănuit.

Avocatul închise ochii cu putere, apoi îi deschise ca să nu cadă din nou în greşeală. Nu era o părere. Prin oglindă o femeie căta la el. O femeie cu ochi mari şi profunzi ca petalele tropicalelor begonii, şi cu decolteul dur şi moale ca de marmoră, împodobit doar de o cruce mare şi neagră, crucea „damei de treflă”.

Avocatul rămase nemişcat. Nu gândea, fiindcă în

mişcarea gândurilor ar fi vătămat clipa. Îşi dădea seama de-a dreptul, prin mijlocirea simţurilor. Raţionamentul lui atât de practic se evaporase şi cunoaşterea se făcea, în această vastă imobilitate, printr-o contopire în frumos. Parfumul, muzica şi lumina alcătuiau nori nemişcaţi, interpuşi între lume şi imagine ca-n tablourile cu madone.

Un fior pornit din umeri şi piept îl trezi. Sentimentul imediat fu cel de jenă. Parcă se surprinsese vorbind singur şi se temea să nu fi fost văzut. El era de părerea celor mulţi, că numai nebunii şi ramoliţii se pierd în monoloage. Repede, ridică privirea în oglindă. Acum îl privea, surâzător, inginerul. Avocatul se ridică. Îi venise poate salvarea. Senzaţii tari şi stranii îl urmăreau însă. Acum, muzica, parfumul şi lumina, din nou se descompuseră. Fiecare acţiona altcum. Parfumul îl ţinea pe loc, muzica-l chema, iar lumina îl îmboldea. Şi tot înapoi, înapoi pe urma clipei trecute, pe urma amintirii.

— Unde pleci, prietene?

Avocatului îi revenise parcă sufletul în vatra trupului.

— Te aşteptăm, domnule inginer, şi văzând că nu vii, am pornit să te găsesc.

— Dar ce s-a întâmplat?

Posticescu se simţi ţintuit de acei ochi mici şi pătrunzători. Oare bătrânelul ăsta să fi observat ceva? Se gândi să fie tare, deci cât mai plat şi mai prozaic posibil.

— Aş vrea să mă duc la cinema... Eu am curajul să mărturisesc: îmi place cinematograful. Pentru alţii o fi o artă inferioară, pentru mine o singură artă...

Dar vorbind în felul acesta, îşi dădea seama că repeta o gândire din trecut. Azi, sufletul judeca altfel.

Inginerul îi oferi tabachera, apoi, luându-l de braţ, îl întoarse pe sofa.

— Mai mult decât atât, cinematograful e singura artă realistă, completă inginerul. La cinematograf, rampa, oribila rampă, lipseşte şi spectacolul coboară peste noi. Orice spectator se simte prins în acţiune. Mie, teatrul îmi lasă în fiece moment impresia de comerţ uman... şi mai mult chiar, de convenţional. Iată un exemplu. Presupune

un nebun sau un farsor de prost gust, care în momentul culminant, în momentul inhibitor al unui spectacol de teatru, ridică revolverul şi trage. Înţelegi numaidecât... panică în sală, dar panică şi pe scenă. Cât ai clipi din ochi, scena s-a golit. Repetă întâmplarea la cinema... Filmul va continua implacabil, ca destinul.

— Nu prea înţeleg.

— Totul este hotărât la cinematograf, de la Mickey Mouse până la femeia fatală.

— Ah, femeia fatală...

— Da, ea...

— Nu există femeie fatală...

Dar îşi dete seama că vorba pornise altfel decât gândirea.

— La teatru, un râs, un aplauz sau o huiduială... şi tot tragicul femeii fatale s-a prefăcut în fum. Pe când la cinematograf ea vine asupră-ţi cu forţa inevitabilă a stihiei.

Avocatul o ţinea întruna, prosteşte.

— Nu există femeie fatală...

Îşi dădea seama că e în afara convorbirii; şi mai mult chiar, e banal şi neinteresant. Şi totuşi parcă se apăra.

— Am pledat atâtea şi atâtea crime pasionale... Mobilul e întotdeauna acelaşi: interesul. Acel: iubeşte-mă, că te tai... are deobşte o corespondenţă sonoră... sonoră, bineînţeles în sens monetar.

Şi vru să râdă, dar râsul şi-l simţi strâmb pe faţă, parc-ar fi fost tras cu aţă.

— Tot secretul femeii fatale stă în acest: iubeşte-mă, că te tai... E stupid, dar adevărat. De la ţărancele cu simţirea obtuză de broască şi până la rafinaţii esteţi cu sensibilitatea subţire ca firul de borangic, fenomenul n-are altă cauză. Sunt cu mult mai cinstite crimele pentru hoţie... şi totuşi juraţii şi judecătorii sunt plini de compătimire pentru aşa-numitele crime pasionale şi fără îndurare pentru criminalii cinstiţi.

— Ei, scumpule, femeia fatală, la fel cu cartea, vine din necunoscut, te copleşeşte cu dragostea ca să te omoare...

Avocatul voia să se arate eroic:

— Nu mă tem de ele, mai mult chiar, le doresc. Ele reprezintă pâinea noastră cea de toate zilele; ce ne-am face în lipsa lor?....

— N-ai vorbi aşa lesne, dac-ai urmări figurile de balet ale acestor femei...

— Cum asta?

— Iartă-mă că vorbesc aşa de ciudat, dar nu uita... sunt inginer, geometru... evenimentele, pentru mine, se prezintă în linii geometrice. Un fapt îl descompun... Unde dumneavoastră nu vedeţi decât vârtej şi confuzie, eu găsesc doar arabescuri şi linii precise, potrivit acestei limpezimi de natură geometrică.

— Ceaiul e servit... Domnii sunt rugaţi...

Era ordonanţa colonelului, preschimbat acum în valet, care, potrivit noii demnităţi, îşi însuşise şi limbajul ceremonios de circumstanţă.

Cei doi domni se ridicară şi trecură în salon. Aci, lumea îi despărţi în curând. De altfel, Posticescu nu era convins de acea geometrie a destinului şi de acel joc de balet al femeilor fatale. El căuta cu ochi prădalnici pe ciudata femeie de adineaori. Îl poseda. Imaginea ei se legase prea mult de starea de voluptuoasă visare. Zadarnic însă. Luă o ceaşcă de ceai şi se întoarse din nou în ascunzişul său.

Deodată muzica începu să cânte alt cântec, tot atât de complicat, tot atât de chinuit. Gândurile i se încâlceau, i se amestecau. Inginerul ăsta era un ins interesant. Se juca de-a paradoxul, dar orişicum, asta-l prindea. Figurile de balet ale destinului... Ce bine ar fi să le vadă aci, în această cameră tăinuită. Cu geometria inginerului, el nu putea găsi decât flori, colori, parfum, perne, covoare... dar, în ambianţa de acum, toate aceste făpturi exaltau şi alte virtuţi, fiecare avea un timbru, un accent special, şi toate la un loc alcătuiau ceva cu totul nou... un preludiu de înfăptuire a sufletului. Poate mai mult chiar, deschideau drumul figurilor de balet.

Posticescu îşi aminti că la Moşi, la barăcile de

tragere la semn, este o mireasă care, dac-ai ţintit exact, vine spre tine rotindu-se ca o balerină. De unde vine?... De după o perdea.

Avocatul îşi zâmbi. Amintiri de copil. De câtă vreme nu mai fusese la Moşi, nu mai pusese mâna pe armele cu aer comprimat. Dar şi azi o vedea. Pe cine vedea? Zâmbetul i se lungi pe faţă. În oglindă, din nou ciudata lui necunoscută. Avocatul se ridică. Trebuia s-o găsească, trebuia să-i vorbească... Va afla pe cineva să i-o prezinte. Dar când să treacă pragul odăii, avocatul nu-i putu prinde decât silueta decolteului, alunecând parcă prin mulţimea invitaţilor, decolteul de care sta atârnată crucea damei de treflă.

*

La cinematograf aceeaşi lume multă. Planul autorităţilor era vădit: lăsaseră petrecerile slobode, ca lumea să-şi întoarcă gândurile de la neorânduială şi să uite. Să circumscrie deci sufletul insului. Doar nu numai el, avocatul Posticescu, o fi fost cu o parte a sufletului răsfirată în întunerec.

Avocatul ajunsese la timp, abia trecuse jurnalul. Se simţea însă stânjenit. Aceeaşi senzaţie ciudată îl încercuia. Atenţia lui căta aiurea, era parcă rămasă în drum, unde se pierdea pulverizându-se într-un nor de praf întunecat, şi c-o sforţare trebuia s-o concentreze şi s-o aducă la clipa prezentă. De bună seamă efectul turburărilor. Fiecare ins, în împrejurarea de faţă, avea, cu siguranţă, privirea sufletului întoarsă în întunerec. Acolo, la lumina limpede a cugetului, răspundeau doar fumegări şi, la sunetele lor clare, doar şoapte şi zgomote surde. Fiecare element îşi avea dublul său de întunerec. Banii din buzunar se prefăceau într-o monetă mică, neagră, de forma inimii sau ca foaia de trifoi. Ochii aceia mari şi neuitaţi se prelungeau în nişte adâncuri, pe unde sufletul cobora mereu în infinit, iar cuvintele inginerului Motaş desenau linii abrupte, şi arabescuri, pe unde se întorceau parcă din altă lume,

muzica, parfumul şi lumina.

Dar şi filmul avea parcă celălalt capăt ancorat în întunerec. Era intitulat pretenţios: *Femeia de totdeauna...* Întâi apărea zeiţa Hator a egiptenilor. O femeie cu trupul alungit şi mâinile întinse, puţin recurbate, parcă zburând de pe trambulină, ca la un concurs de înot, întruchipând bolta cerească. În evoluţia ei nu se vedea nici mare, nici pământ, ci numai lumină. Născută din lumină, ea se desfăşura o dată cu curcubeul, ca să se termine tot în întunerec... Pe urmă, zeiţa japoneză Mizuki, zeiţa florilor din livadă, care lua fiinţă eteric, din parfum şi boarea zefirului... Apoi, rusalcele, sirenele şi ondinele, fetele cântecului, şi ale valurilor.

Pentru întâia dată, cinematograful nu-l putea aduna de la gândul său şi, ce era mai ciudat, acest gând nu era legat de vreun interes profesional, sau de vreunul personal. Mâine avea să îmbrace haina militară. O nouă viaţă începea, cel puţin pentru timpul concentrării, şi gândul lui era obsedat de strania lumină din salonaşul soţiei colonelului. Avea o mulţime de procese, de afaceri care trebuiau puse în ordine, şi pe el îl urmărea acum – cine ştie dacă nu şi mâine – parfumul cel exotic şi senzual. Nici chiar filmul, destul de interesant, nu-i ţinea trează, îndestul, atenţia. Sau poate i-o trecea dincolo?... Dincolo de prag. Din nou acelaşi gând absurd al pragului. Şi pe urmă cuvintele inginerului geometru... Avea, de bună seamă, dreptate. Este o analogie, o corespondenţă, sau poate şi mai mult, o legătură între evenimente... de pildă între coloare, sunete şi parfumuri... Lumina se poate transforma în parfum, parfumul, în muzică, Zeiţa Hator să devină Mizuki şi aceasta, sirenă sau rusalcă...

Acum filmul reprezenta naşterea Atenei. Iată pe Zeus suferind de o groaznică migrenă şi pe Hefaistos cu securea în faţă-i. Bineînţeles, la durerea unui zeu, tratament eroic. Pe urmă, splendida apariţie a Pallas Atenei. Ce admirabil simbol... şi ce elementar adevăr. Femeia cea mai minunată a timpurilor, protectoarea eroilor şi inspiratoarea artiştilor, este doar produsul creierului unui bărbat, al unui bărbat

lovit în moalele capului...

*

Cinematograful nu-l odihnise. Afară, cu tot aerul rece, nu se dezmeticise. Dimpotrivă, avocatului i se părea că este buimac de somn. Strada era abia luminată, un felinar ici-colo, sfredelea negura. În timpul rebeliunii se stricaseră motoarele de la uzină. Casele, în întunerec, îşi estompau conturul, gardurile şi zidurile se proiectau într-un singur plan, ca într-un decor de carton. Şi prin negura deasă, totul căpăta un aspect şters, fantomatic, ca la cinema. El însă se orienta foarte bine. Trecuse de strada Dionisie şi acum avea să străbată Grădina Icoanei. Un fior uşor îl zgribuli în palton. Poate că-l încerca febra. Pe celălalt trotuar se strecurau câţiva inşi. Mergeau şters, parcă proiectaţi pe zid. Când să intre în grădină, o patrulă înşirată în monom îl întâmpină. Posticescu ar fi vrut să-l legitimeze, să-l oprească, să-i scoată o vorbă, dar soldaţii trecură pe lângă el, ieşiţi ca din pământ, fără o vorbă, fără un semn. Şi mersul lor era tăcut, parcă pe paşi de cârlţi, şi trupurile lor se strecurau în negură ca nişte umbre condensate. Şi grădina la fel de transformată. Decor de carton, pe care se întinsese lumina de la proiector. Poate şi el era o fantomă în acest decor ireal. Şi totuşi îl urmăreau şoapte în întunerec, care ar fi putut deveni sunete de muzică, o briză purtând miresmele putregaiului în adâncul ei, şi nişte sclipiri, când albastre, când verzi, în umbrele pomilor. Cât era de singură această grădină! Să fi fost luna pe cer, o floare, o ramură înmugurită măcar... dar nimic, pomi goi şi tufişuri întunecoase. Acum, parcă şi cealaltă parte a sufletului începea să se resfire prin singurătate. Să fi văzut un om, s-ar fi dus la el, i-ar fi vorbit, l-ar fi rugat... El era un egoist, un om care nu ducea lipsa celorlalţi, un izolat. Şi iată că azi se temea de singurătate, avea nevoie de un suflet, avea nevoie de căldură. Aşa i-a trecut timpul, zi de zi. Zile banale, nopţi fără nicio vrajă.

Avocatul îşi repetă:

— Fără nicio vrajă.

Doar cinematograful îi arăta câteodată o viaţă de vis, o viaţă de armonie, unde pentru fiecare dor al nostru se găseşte răspunsul fericit. Acolo printre flori parfumate, poţi zburda cu sălbătăciuni de faun. Acolo, ziua e în veşnică sărbătoare. Cerul e un joc de curcubeie. Câmpul plin de lanuri aurii, coşurile grele de poame... Şi fiecare pas, fiecare salt răscoleşte parfumul tare de fân cosit. Acolo, în plină lumină aştepţi...

Avocatul se opri. În faţa lui, o femeie. Abia acum îşi dădu seama că el alerga, şi că femeia se îndrepta spre el de asemeni în pas foarte grăbit.

— Domnule...

— Doamnă...

Femeia venea din întunerec. Un şal negru, căzut până pe umeri, nu-i lăsa liber decât medalionul obrazului. Dar Posticescu o recunoscu numaidecât. Era ea, femeia din oglindă, femeia de la petrecerea colonelului. Nu putea să se înşele. Paloarea, ochii mari, frumuseţea obosită...

— Ce noroc, doamnă... N-am avut prilejul să vă fiu prezentat în saloanele colonelului Procopiu. Mă prezint deci singur, în împrejurări atât de ciudate... avocatul Posticescu.

— Nu e nicio trăsură... şi caut strada...

— V-aţi rătăcit. Sunteţi tocmai împotriva ei. Şi eu merg într-acolo...

Posticescu se dumiri numaidecât. Era o provincială care nu cunoştea Bucureştii.

— Ce noroc, doamnă...

Glasul îi devenise cald, vorba tremurătoare.

— Poftiţi braţul meu... E alunecuş şi întunerec mare. V-am văzut la petrecerea de astă-seară... mai bine-zis v-am văzut adineaori în oglindă şi acum, în întunerec...

Femeia tăcea. Un parfum straniu se răspândise împrejurul lui: parfumul odăii misterioase. Acum sufletul lui Posticescu se schimbase cu totul. Se găsea definitiv în realitate. Nu în cea halucinantă din salonul colonelului, nici în cea iluzorie a cinematografului, ci în adevărata

realitate. O femeie îi intrase în viaţă, dar în ce fel? În chip misterios, cum numai realitatea, când este mai autentică, o poate întruchipa... Totul i se părea firesc.

— Ştiţi, doamnă, inginerul Motaş... bătrânelul cel simpatic, a făcut o apropiere între femeie şi carte.

Îi privi chipul la lumina unui felinar. Nu se mai îndoia, ea era femeia visată, femeia aşteptată, fiindcă norocul i-o aducea cum îi adusese şi pe damă de treflă.

— Azi am câştigat la cărţi mult-mult... şi se pare că un câştig la cărţi e fatal.

Dar se opri, ca să nu fie ordinar. Femeia îi zâmbea, cu zâmbetul ei obosit şi straniu.

— Eu nu sunt prieten cu colonelul Procopiu. Întâmplător mă aflam acolo... soarta m-a adus ca să vă întâlnesc.

— Sunt foarte obosită.

Posticescu găsi prilejul fericit.

— Iată, suntem la mine acasă... Vă ofer un ceai...

Şi în suflet se bucură. Soarta îl mâna pe drumul cel bun. Toate se înşirau la precizie. Damă de treflă, femeia necunoscută din lumină, parfum şi cânt... Femeia eternă era lângă el.

Posticescu nu sună, nu chemă servitorul. Era prea uluit, prea fericit. Femeia se aşeză lângă sobă. Îşi scosese şalul, mantoul. Deodată îi apăru decolteul în toată frumuseţea lui şi de gât atârnând amuleta fatidică, crucea damei de treflă.

*

Fu o noapte de iubire unică. Tot ceea ce gândul lui abia îndrăznise să nădăjduiască şi tot ceea ce dorinţa sa năzuise se înfăptuia acum liber şi adevărat. Nici n-ar fi crezut că-n suflet să poarte atâta sete de iubire, şi atât nesaţiu de vorbe frumoase. Iubirea ei se înfăptuia numai în acorduri între timp, gând şi vorbă. Pentru întâia dată, avocatul îşi dădea seama câtă vrajă avea vorba în iubire. Dincolo de simţuri, dincolo de voluptate, dincolo de

frumuseţe, rămânea doar cuvântul... cuvântul, călăuză printre stele, printre flori şi printre ape, până dincolo de vis... cuvântul, tainică legătură între vibraţia sufletului şi esenţa universului... cuvântul, parfum, muzică şi lumină... Câte femei nu-i trecuseră prin viaţă! Abia dacă şi le mai amintea. Nişte nume în notes printre cele ale clienţilor, ale misiţilor şi ale diverşilor oameni de afaceri. Nu credea decât în iubirea efemeră. În iubirea care se uită. Iubirile mari erau doar pretexte pentru dramele pasionale, la curtea criminală. Şi iată că soarta îl pedepsea. Se simţea învins de iubirea unică, se simţea stăpânit de patima cea mare. Pe femeia frumoasă din faţa-i nici nu îndrăznea s-o treacă pe răbojul celorlalte iubiri. Şi abia atunci îşi dădu seama că nu ştia cum o cheamă. Era zăpăcit de cap, nu numai de simţuri.

Trecuse ora 2 după miezul nopţii şi femeia sta gata de plecare. Se iubiseră, el îi jurase, cinstit, o iubire veşnică... şi, lucru nemaipomenit, nu ştia cine-i şi cum se numeşte.

— Te voi conduce eu până acasă.

— Nu... până la trăsură sau la un taxi.

Ochii ei, după această noapte de febră, erau şi mai adânciţi. Lumini întunecate şi sălbatece străluceau în pupilele lor.

— O, de n-am găsi nicio trăsură... Atât aş vrea să se prelungească timpul petrecut lângă dumneata.

Încă o descoperire: n-o tutuia, cum făcea de obicei. Nu îndrăznea.

— Drumul făcut alături de dumneata măreşte, pentru întâia dată în viaţa mea, limitele pământului. Am senzaţia unui explorator care dă de noi ţinuturi. N-am crezut nicicând posibilă atâta fericire.

Scoborâră scara şi acum se găseau în stradă. Ceaţa se mai ridicase. Câteva stele sclipeau. Strada se întindea dreaptă până la capăt.

De n-ar veni vreo maşină. Ar fi vrut să meargă, să tot meargă... Unde? Nu ştia. Dar bănuia ţinuturi minunate în noapte, ţinuturi pe care el putea pune stăpânire prin

ajutorul femeii cu ochi mari şi adânci, de lângă el. Un foşnet de maşină îi întrerupse gândul şi două lumini se proiectară asupră-le.

— Un taxi, zise femeia şi făcu semn.

Avocatul avu impresia că de el se rupe destinul.

— O vorbă, numai o vorbă... Spune-mi cine eşti?

Automobilul se opri lângă ei.

— Te-am văzut la colonelul Procopiu, când m-ai privit prin oglindă. Am înţeles că eşti destinul care s-a prins de mine...

— Ascultă, făcu ea cu vocea ei gravă şi învăluită, nu ştiu cine-i colonelul Procopiu, n-am fost la nicio petrecere, nu te-am văzut niciodată. Povestea mea e simplă: m-am răzbunat, o simplă răzbunare femeiască... Bărbatul meu m-a înşelat cu servitoarea şi eu m-am jurat să-l înşel cu primul venit. Primul venit ai fost dumneata... Vezi deci, nimic misterios, nimic nenatural... O simplă răzbunare. Întâmplarea nu e o scenă de cinematograf... e aşa de obişnuită, că frizează banalul...

Şi se urcă în maşină. Posticescu rămase cu ochii ţintă, până ce maşina se pierdu în întunerec.

*

Avocatul nu mai putu dormi restul nopţii. Gândurile cele mai ciudate şi mai chinuite nu-i lăsară o clipă de odihnă. O femeie intrase în viaţa lui... O femeie minunată... Câteodată se întreba dacă întâmplarea fusese aievea sau nu era decât un vis. Nu, nu... Parfumul ei îmbăta încă odaia; sunetul grav al vocii ei vibra în urechea lui şi adâncul ochilor ei se aşezase ca doi ochelari asupra ochilor lui. Timpul până dimineaţa i se păru grozav de lung şi totdeodată nu-şi dete seama cum a trecut. La ora 7 se sculă şi începu să se îmbrace. Îşi scoase singur uniforma. Nu voia să aibă de-a face cu servitorul. Îl deranja în gândurile lui... şi gândurile lui erau toate-toate, întoarse în noapte.

Oare adevărat să fi fost?

Deodată, pe masă străluci ceva. Încă nu se luminase bine şi el nu voise să aprindă lumina. Se repezi la masă. Ce bucurie!... Crucea damei de treflă... O uitase la el. Posticescu luă amuleta şi involuntar o duse la buze, apoi o puse în buzunarul tunicii.

— De azi înainte nu mă mai părăseşte...

Pe urmă îşi recapitulă întâmplarea. Oare ea să fi fost femeia din oglindă?... Nu, de bună seamă nu!... Căci o femeie ca ea nu minte. Prea se desfăşuraseră toate în adevăr. Sentimentul cu care pleca de acasă era cel al siguranţei şi al adevărului. Femeia asta nu putea minţi. De altfel nimic nu minţise de ieri, nici dama de treflă care-i adusese câştig, nici cinematograful cu femeia eternă, născută din sunet, coloare şi lumină... şi nici femeia necunoscută.

Chemă servitorul. Acesta îl privi mirat.

— Domnul avocat pleacă la concentrare?

— După cum vezi... Dacă vine vreun client, nu sunt acasă decât diseară la 8. Şi domnul secretar tot atunci să vină.

Apoi porunci:

— Adă-mi mantaua.

— Pe domnul îl prinde foarte frumos mantaua, făcu linguşitor servitorul.

Posticescu îşi aprinse ţigara, îşi trase mănuşile şi plecă. Ziua se arăta bună deşi ceaţa întuneca din nou strada. Avocatul o luă alene. Nu era de fel obosit. Dar parcă voia să savureze fiecare clipă, fiecare pas. Pe aci a apărut azi-noapte femeia din întunerec; tot pe aci a dispărut din nou în întunerec. Dar, nu se poate... va veni, se va întoarce, el o aştepta... Deodată gândurile i se curmară; în faţa lui apăruse o femeie. Parcă o cunoştea, parcă nu. Dar până să se dumirească, femeia întinse un revolver. Posticescu auzi trei detunături una după alta şi se prăbuşi la pământ.

*

S-a trezit într-o rezervă la spital. În jurul lui tot cunoscuţi procurorul, colonelul, inginerul... ca la partida de pocher.

— Nu te mişca, făcu inginerul.

— O singură întrebare... spuse procurorul. Cunoşti pe femeia criminală?

Posticescu nu răspunse. Procurorul interpretă tăcerea potrivit gândului său.

— Atunci e adevărat?

— Ce?

— A fost o rebelă.

Mintea lui Posticescu se mai limpezi.

— O rebelă?... Dar ce-a avut cu mine?

Colonelul răspunse:

— O rebelă, care s-a jurat să împuşte pe primul ofiţer întâlnit.... şi primul ofiţer ai fost dumneata.

Lui Posticescu, îndârjirea colonelului nu-i era pe voie. Nu credea în povestea asta cu rebela.

— Nu cred, colonele... Ce să aibă cu mine?...

Dar colonelul era furios.

— Dar pedeapsa ei va fi exemplară... zidul.

— Nu, colonele, nu... vă rog...

Sufletul lui se limpezise de tot fumul negurii. De la damă de treflă şi până la femeia cu revolverul în mână, legătura era precisă.

— Nu, colonele... e femeia născută din lumină, sunet şi parfum... e femeia eternă...

Procurorul înţelese pe dos, potrivit felului său bănuitor...

— Prea multă nobleţe, Posticescule... Vrei să spui c-a fost amanta dumitale... şi dintr-o crimă contra siguranţei statului, vrei să faci o crimă pasională...

Posticescu avea impresia că acum totul s-a sfârşit, că va închide ochii definitiv. Dar cu aceeaşi siguranţă ştia că femeia trăsese asupra lui, fiindcă asupra lui trebuia să se abată glonţul ucigaş. Pretextul putea fi rebeliunea sau altceva... faptul hotărât era însă moartea lui. Cu vocea căznită, ca s-o facă cât mai reală, el declară:

— A fost amanta mea... e adevărat.

Toţi erau siguri c-a început delirul.

— A venit din întuneric cu crucea damei de treflă... Şi-a realizat sufletul din lumină, sunet şi parfum, ca zeiţa Hator şi Ondinele... s-a întruchipat în femeia unică... şi m-a răpus ca rebelă...

Ceilalţi căutau cu milă la dânsul.

— Venită din întunerec, ea a dispărut în întunerec.

Şi ca-n extaz, chipul lui Posticescu zâmbea.

— Să mergem... sunt al tău, sunt al tău...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

FEMEIA DIN ÎNTUNEREC

Apărută în *Luceafărul,* II, nr. 3, 1942, p. 90-101, cu dedicaţia „Lui D. D. Roşca".

Inclusă în volumul *Manechinul lui Igor,* 1943, p. 128-139.

Nuvela a reţinut atenţia mai multor comentatori, între care citǎm opinia lui P. Drăghici care o socotea „una dintre cele mai reuşite piese ale volumului" pe motiv că „Relaţia dramatică dintre Eros şi Thanatos este prezentă într-o reprezentare modernă şi originală" (Petre Drăghici, art. cit*.,* p, 347).

Un comentariu amplu dedică prozei fantastice a lui V. Papilian şi Ov. S. Crohmălniceanu, din opiniile căruia reţinem: „Acolo unde procesul psihic îşi păstrează autenticitatea şi nu e silit să ia o nefericită turnură tezistă (Râsul, Suflet străin, Creierul poetului ş.a.), evoluţia lui insolită creează o atmosferă fascinantă, care intrigă tocmai prin lipsa ei de miraculos *(Ochiul cu două pupile, Femeia din întunerec, Lacrima)". (Literatura română între cele două războaie mondiale,* I, Bucureşti, Minerva, 1972, p. 523).

LACRIMA[10]

Doamnei Lia Busuioceanu.

I

Doctorii o ţin şi azi întruna: c-am fost în delir. Doctorii! Ce neam de oameni drăguţi, dar ce adunare de oameni comozi! La ei, totul e simplu, perfect şi firesc. În realitate, ia, nişte străini de cetatea spiritului, nişte rătăciţi din cărarea adevărului. În afară de scoaterea apendicelui şi deschiderea colecţiunilor supurate, toată virtutea lor lecuitoare se reduce la morfină şi... psihanaliză.

Delir? Fiindcă trăsnetul a căzut chiar asupra mea?

Delir? Fiindcă am avut cinstea să povestesc cronologic, cum fac şi acum, toate întâmplările care au hotărât acea proiecţiune a făpturii mele din universul limitat al timpului şi spaţiului în universul adevărat al veşniciei şi infinitului?

Delir? Fiindcă am avut curajul să susţin adevărul celor văzute în dramatica-mi peregrinare dintre două lumi?

Eu însă nu voi osteni să strig celor ce au urechi de auzit, că trăsnetul a răspuns la chemarea mea, că trăsnetul a fost opera mea... exclusiv opera mea, a sufletului meu în tot ce am eu mai firesc, mai logic, mai pământesc.

Dar mai trist decât toate e că şi Mărgărita crede la fel cu ei – Mărgărita Damian – logodnica mea.

*

Un fapt de nimic a accentuat, brusc, puterea de mărire a sistemului meu optic – cristalin, lupă, microscop, lunetă – şi cu riscul de a comite o greşeală de gust, pot spune, fără nicio exagerare, că acest fapt de nimic a deschis uşa dintre laboratorul meu şi laboratorul universului, dezlănţuind succesiunea de întâmplări despre care am pomenit mai sus. Deci un fapt de nimic: prezenţa unui atlas de istoria artelor în institutul meu de astrofizică.

10 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

Aci trebuie să notez că sunt un ins nu devotat, ci robit ştiinţei. Lucrările mele, fără nicio laudă, fac gloria ştiinţei române. Eu am arătat ridicolul teoriei lui Eddington, a dematerializării materiei prin transformarea electronilor în fotoni şi a rematerializării prin conversiunea fotonilor în electroni; dar tot eu am confirmat lucrările lui Hubble, ale universului în expansiune, dovedind că universul nostru şi-a dublat întinderea în ultimele două miliarde de ani, prin fuga şi depărtarea nebuloaselor spirale. Dar adevărata glorie mi se trage, fără îndoială, de la polemica mea celebră cu Planck şi Heisenberg, asupra constantei „h". Cred că principiile discontinuităţii şi ale indeterminismului în structura şi mecanica materiei, după explicaţiile mele, au fost date la coş, împreună cu teoriile finaliste, conceptele teologice, şi ideile metafizice. A fost necesară această prezentare ştiinţifică, fiindcă atari lucrări, bazate toate pe cea mai riguroasă logică, nu pot fi opera unui om cu resorturile minţii deranjate.

*

Ce a căutat acel atlas de istoria artelor, în laboratorul meu, printre balanţele de precizie, microscoape, aparatele de bombardat atomii? Explicaţia e simplă... Iubeam şi iubesc şi azi pe Mărgărita Damian.

De bună seamă că iubirea noastră urmează o linie de ascensiune lentă, dar sigură. Deci, nici exaltare mistică, nici prăbuşiri deznădăjduite, nici măcar oscilaţiuni de gelozie, ci din capul locului multă prietenie într-o ţinută apoliniană, plină de ponderaţie, seninătate şi frumos, aşa cum şade bine la doi cărturari. Căci Mărgărita Damian e şi ea o savantă, studiază antropologia şi acum îşi pregătea doctoratul. Ea a imaginat acel procedeu – după părerea mea, de geniu – potrivit căruia se pot calcula de pe fotografii şi desenuri, ţinându-se seama de anumiţi coeficienţi de stilizare, dimensiunile reale ale corpului, frunţii, feţei şi deci ale indicelor care servesc la determinările antropologice.

Şi când mă gândesc că procedeul a fost inspirat de dragostea ei pentru mine! E frumos ca o femeie să inspire pe un poet, dar e neasemuit mai frumos şi chiar minunat ca un bărbat să inspire pe o femeie într-o viziune de largă perspectivă ştiinţifică.

*

Dar încă n-am spus ce căuta acel atlas pe biroul meu de lucru. Pregăteam o surpriză. Era acolo atâta material antropologic. Or, ce dovadă de iubire şi de încredere mai mare, decât să prelucrez acel material pentru teza iubitei mele... fără ca ea să bănuiască ceva. Şi în chipul ăsta îmi alinam dorul. Căci Mărgărita întârzia încă zece zile peste dată proiectată a întoarcerii ei. Dar descoperise în Munţii Apuseni, unde îşi continua ancheta antropologică, un cătun complet izolat, complet scăpat oricărei influenţe străine, alcătuit din tipuri de români atât de neobişnuiţi ca aspect – cu siguranţă descendenţi ai vechilor celţi – încât se gândise să descrie o nouă rasă – rasa Munţilor Apuseni.

Trebuia să mă resemnez.

Şi acum în singurătatea laboratorului meu, trântit în fotoliu, răsfoiam alene atlasul, trecând în revistă chipurile celor mai frumoase femei ale veacurilor, aşa cum le-au văzut marii maeştri. La toate aveam să le aplic procedeul de corecţiune matematic, ca să le redau antropologiei.

Dar azi n-aveam chef de lucru. Ca distracţie, imaginasem un joc: care din acele frumuseţi semăna mai mult cu iubita mea Mărgărita. Joc pueril. Era acolo Ioana de Aragon sub penelul lui Leonardo da Vinci, cu decolteul ei atât de pur şi surâsul atât de enigmatic şi Izabela de Portugalia, lenevoasă şi absentă parcă de la orice omagiu, de la orice compliment, ca şi cum totul i s-ar fi cuvenit. Apoi Porţia de Rossi, celebra artistă sculptor, care a murit din prea multă iubire, şi necunoscuta lui Boticelli, candidă şi provocatoare, cu capul în pământ, dar cu ochii în tainică semnalizare. Şi Iulia, frumoasa fiică a lui Titus, cu peruca atât de frizată ca şi cum ar fi făcută din rotocoale de fum,

şi zeiţa Ma a Egiptului, amestec de cărbune, de cobe şi de curtezană, şi cele mai strălucite frumuseţi ale galeriilor, frumuseţi prin ironie, frumuseţi prin graţie, frumuseţi prin distincţiune, frumuseţi prin senzualitate...

Dar jocul mă obosi mai repede decât aş fi crezut. O stare de inerţie a trupului, aproape dureroasă, un dor necunoscut şi deci nedefinit, o aşteptare parcă nelămurită... Fumul greu al ţigaretelor îmi apăsa respiraţia şi îmi întuneca mintea. Un duh străin mă învăluise parcă. Era venit poate de la graniţele visului, era venit parcă de mai departe. Senzaţii şi imagini amestecate îmi torturau simţirea: stele înecate în mâl şi pescuite din adânc ca perlele... O lebădă neagră pe lac de lună.

Aproape în neştire am întors pagina, când deodată simţii că mă prăbuşesc. Iute m-am dezmeticit; mă găseam tot în fotoliul meu de la biroul din laborator. Dar senzaţia a fost net cea de naufragiu. Aşa trebuie să fie când te îneci. Te-ai oprit undeva, dar masa anonimă a oceanului trece în şuvoi nestăpânit, departe, peste tine...

*

În acea zi a trebuit să mă întreb cu groază dacă nu cumva un rău ascuns îmi bântuie, fără ştirea mea, mintea şi sufletul. Am oroare de declamaţia romantică, o socotesc pur verbală şi nesinceră, de aceea voi fi cât se poate de scurt şi chiar arid în expunerea faptelor. Primul sentiment a fost de revoltă, de revoltă împotriva mea.

Cum? Eu? Eu să mă las influenţat de o ficţiune? Doar aruncasem dispreţuitor cartea, îmi zâmbisem cu o mustrătoare indulgenţă pentru farsa suferită, hotărât să nu mai îngădui atari slăbiciuni şi apoi liniştit am plecat. Dar la poartă a trebuit să-mi opresc paşii. Parcă nu puteam respira, parcă înaintea mea nu mai găseam aer de respirat, ci numai înapoi. Apoi o nelinişte în tot sufletul, ca atunci când ţi se pare c-ai uitat acasă gazul deschis sau lumina aprinsă...

— Prostii, făcui eu şi încercai să fac un pas mai

departe. Dar acum drumul parcă se ridicase în sus şi îmi sta proptit în piept.

— Înainte, mă înfuriai.

Dar la porunca mea, paşii cârmiră într-o parte ca nişte cai nărăvaşi şi dintr-o dată se porniră pe fugă. M-am trezit în laborator, palid, tremurător, gâfâind. Ce voiam? Pentru ce alergasem ca neoamenii? Eram sănătos? Eram nebun? Deodată în mintea mea ţâşni un răspuns salvator. Trebuia să ştiu al cui era chipul care îmi produsese atâta turburare! Greşisem ca om de ştiinţă, nu era permis să las un fapt, oricât de mic, fără o documentare completă şi sufletul meu îmbibat de metoda ştiinţifică se răzvrătea, chiar dacă nu voiam, împotriva oricărei greşeli. Deschisei atlasul la pagina cunoscută şi cu toată liniştea citii: „Nefert-Iti, soţia lui Amenomfis al IV-lea”. Acum putui pleca în voie. Dar liniştea fu de scurtă durată. De fapt, chipul frumoasei regine nu-mi părăsi o clipă mintea. Îi vedeam linia de bijuterie a profilului, tiara din cap sub care bănuiam un păr mai negru decât nămolul Nilului şi îi completam bustul firav şi gâtul lung, cu un trup zvelt de adolescentă. Ajuns în Cişmigiu, sub nori ca de gresie, soarele îmi apărea şlefuit ca un disc rotund, iar lacul, proiecţiunea lui metalică. Parcă băusem o licoare magică. Pe alee, fiecare bob de nisip părea spălat ca grâul, iar în pomi frunzele stau presate între foile de umbre.

O! Trebuia să scap neapărat de obsesie şi de chinul ei. Lângă mine, la doi paşi, se găsea Liceul „Lazăr”. Acolo puteam să convertesc ficţiunea în realitate, prin ajutorul nesmintit al ştiinţei. În câteva minute mă găsii în cancelaria şcoalei, faţă în faţă cu colegul meu de liceu, profesorul Pamfil Anastasiu, cunoscutul istoric.

— Spune-mi tot ce ştii despre Amenomfis al IV-lea şi despre soţia lui, Nefert-Iti.

— Ştiu puţin... dar puţinul ăsta e tot ce se ştie.

Şi atunci am aflat că Amenomfis al IV-lea, faraonul răzvrătit împotriva lui Amon şi a preoţilor săi, a decretat ca singur şi adevărat zeu pe Aton, adică gloria lui Aton.

Poet, Amenomfis a cântat pe Aton; războinic, el a

prigonit pe credincioşii lui Amon. Vechea poveste a reformelor religioase: imn de laudă de o parte, luptă iconoclastă de cealaltă. Cât despre Nefert-Iti, ea n-a fost sânge din sângele solar al vechilor faraoni, ci o prinţesă străină, ariană, fiica regelui mitan Dushrata... A avut numai fete, şapte la număr, dintre care cea dintâi a fost soţia vestitului Tutankamon, care a fost nevoit să restabilească vechiul cult al lui Amon...

Dar informaţiile aflate n-au putut stăvili răul, ci dimpotrivă. Noaptea am visat doar grădini de palmieri şi sicomori, lagune de apă azurată, deşertul întins, stăpânit de sfinxul cu trup de leu şi privirea de înger. Nilul, când verde ca puroiul, când roşu ca sângele, strâns îmbuiestrat printre pereţii stâncoşi ai munţilor, sau revărsat, lac întins pe toată valea şi toată minunăţia asta sub stăpânirea discului solar, chipul lui Aton.

Dimineaţa am scris Mărgăritei:

„Ieri te-am trădat. Dar n-avea nicio teamă. Rivala ta e o fotografie, iar vraja ei a dispărut de acum câteva mii de ani.”

Şi de-abia acum m-am liniştit.

II

O! Acum eram sigur de mine! Scrisoarea către Mărgărita gonise, în lumea efemeră a visului, umbra, halucinaţia şi stafia. Ambiţia mea: mintea să-mi fie metronom şi ochiul compas. Aşa mă simţeam acum. „Gând lucid, reia-ţi întâietatea în judecată” mă îmboldeam şi, odată la masa de lucru, îmi simţeam ochiul ager şi mâna sigură. Nevasta laborantului îmi pregătise o cană mare de cafea turcească, iar eu mă asigurasem de o bună provizie de tutun tare.

Până la sosirea Mărgăritei, lucrarea să fie gata, măsurătorile făcute, coeficienţii calculaţi, indicele determinate.

Lucram cu o uşurinţă de libelulă. Cafeaua şi tutunul or fi ruinând sănătatea, dar exaltă geniul. „Caraghiosule, –

îmi ziceam – te-ai lăsat păcălit ca un ucenic de bărbier care trăieşte în lumea filmelor... Priveşte chipurile pe care le ai în faţa ta, sunt subiecţi... se pot studia cu rigla şi compasul.” Şi lucram repede şi precis ca şi cum aş fi făcut o adunare, măsurăm cu compasul, calculam cu rigla, ca şi cum acele femei, regine glorioase, zeiţe pline de har, amante minunate – n-ar fi avut o viaţă proprie, n-ar fi suferit, n-ar fi plâns, nu s-ar fi bucurat, iar faţa, gura şi ochii lor n-ar fi fost decât nişte elemente predestinate determinării omului fizic. Lucram într-o uşoară exaltare nervoasă. Şi totuşi undeva departe, departe de lumina ochilor, ascuns parcă în desişul creierului, pe lângă ţinutul auzului, un murmur înăbuşit continua să se audă. Oare ce? Freamăt de frunze în pădure? Foşnet de şopârle înamorate? Susur de mătăsuri fine?

— Prostii, făcui eu.

Dar întorcând pagina, inima mi se strânse deodată în piept ca o piele de arici. În faţa mea, chipul reginei Nefert-Iti. O! Dar acum eram pregătit, nu mai mă lăsam „dus” ca un ucenic de bărbier. Ea nu era nimic altceva decât o adunare de reperuri şi elemente anatomice, supuse, ca tot ce-i materie, exactei măsurători. Dar când să fixez compasul pe punctele oculare, mâna începu să-mi tremure, deveni moale ca la paralitici şi slobozi compasul pe jos.

Mă oprii din lucru, să examinez, cu calm şi obiectivitate, starea mea sufletească. Oare nu eram prada toxicelor? Nu! Căci mintea îmi era prea lucidă şi simţurile prea în tensiune... cu toate că straniul murmur continua parcă să se apropie din adâncul creierului, către frunte şi către ochi. Dar dacă eu mă găseam în faza prealabilă marilor descoperiri? S-ar fi putut. Toţi marii autori au descris atari „transe”.

— Atunci, încă o cafea.

Ochii din faţa mea începură să scânteieze ca apele safirului, chipul să se desprindă din desenul în care era prins...

— Încă o cafea!

Cât fusesem de neghiob până atunci.

Raţionamentul meu, celebrul meu raţionament, fusese doar o infirmitate. Buzele reginei îşi căpătaseră căldura cărnii; gâtul, mişcarea; pieptul, respiraţia...

— Încă o cafea!

Mintea-mi devenise atât de lucidă, încât depăşea puterea de cunoaştere obişnuită. Puteam vedea în mari depărtări, puteam urmări, în minte, succesiunea întâmplărilor care duc fatal şi logic la acea concluzie numită de oamenii de rând hazard sau coincidenţă.

— Încă o cafea...

Un parfum necunoscut, amestec de efluvii subtile de cometă şi miros crud de aluviuni, îmi pătrundea trup şi suflet. Atunci, încet-încet m-am simţit atras de o putere nestăpânită ca fluxul mării la chemarea razei de lună.

Încet-încet mi-am aplecat capul şi dându-mi seama că nu sunt în vis, am apropiat buzele de buzele reginei. Cât a durat îmbrăţişarea? Cât sclipirea unei luciole, sau cât lumina unei stele moarte?

Când m-am ridicat, în faţa mea se găsea o femeie. Nu m-am mirat de fel. Era parcă în firea lucrurilor...

— Sunt Crăiţa Mitan.

N-am spus nimic. Mi s-a părut ciudat doar numele. Aş fi crezut că-mi spune: „Sunt regina Nefert-Iti”.

*

Se admite în mod obişnuit că elementul mitic, când nu e interesul, determină simpatia dintre oameni. La mine n-a fost aşa. Crăiţa Mitan mi-a intrat în suflet, de-a dreptul, înainte să-i fi putut închipui un portret, înainte ca simţurile să-i fi speculat frumuseţea. Era matematiciană şi venise să repete în faţa mea celebrele calcule prin care distrugeam concepţia discontinuului şi nedeterminismului lui Planck şi Heisenberg.

Rezultatul a fost o mare surpriză. Greşisem profund! Raţionamentul meu fusese defectuos şi calculele, eronate! Şi lucru ciudat! Această distrugere totală a lucrărilor, care pentru savant e cea mai grozavă jignire, care în alte

împrejurări m-ar fi făcut neom, m-ar fi aruncat în arenă, să protestez, să vociferez, să polemizez, azi îmi produce un sentiment de mulţumire, pur, de adevăr descoperit, de frumuseţe revelată. Păstrez şi azi acele suluri de hârtie, pline de calcule şi simboluri matematice, dispuse în coloane verticale, cu cifrele şi literele mari, frumos deformate, parcă stilizate, în total cu un aspect decorativ.

— Ciudat scris...

Ea îmi zâmbi:

— N-ai observat?... litera are un sens magic şi unul estetic... magic pentru ştiinţă... estetic pentru adevăr...

Nu i-am înţeles răspunsul, fiindcă eram preocupat de vorba ei.

La ce mişcare sufletească răspundea acel ritm poetic, când nu înşira decât formule matematice? Ce gând traducea acea muzicalitate a glasului, când nu se rosteau decât sunete alfabetice şi cifre?

Crăiţa calculând parcă povestea şi în raţionamentul ei trăia parcă o amintire!

*

Peste câteva zile m-a găsit lucrând pentru Mărgărita. Eram tot la chipul reginei Nefert-Iti. Mă încăpăţânasem.

— Ce faci acolo?

— Măsor!

— Ce?

— Gura celebrei regine, făcui eu mândru.

Dar atunci, colţul ochiului tresări parcă în portret, ca şi cum ar fi strivit o lacrimă.

— Şi crezi?

Nu-i dădui răgaz să termine vorba.

— E un procedeu de geniu... e al logodnicei mele, Mărgărita Damian...

Şi atunci simţii exaltându-se acel orgoliu masculin, pe care-l credeam absent. Eram mai mândru de ştiinţa Mărgăritei ca de a mea!

— Crezi că se poate măsura?

Acum nu mai răspunsei. O priveam, dar în acelaşi timp priveam şi portretul din cartea deschisă. Era o făptură de rasă cu tot trupul ei mic şi fin şi faţa foarte brună, cu nuanţe cărămizii pe obraji. Ovalul chipului ei era în parte stânjenit de ridicarea pometelor, dar avea nasul drept, gura mică, cu buze care parcă niciodată n-au fost siluite de un sărut. Toată frumuseţea o făceau însă, fără îndoială, ochii şi gâtul, acei ochi scoborâţi parcă într-o parte, alungiţi şi totuşi mari, cu umbre în pleoape şi umbre în pupile şi gâtul lung, subţire, cu reliefuri musculare tari, arătând forţa şi viaţa sub un aspect plăpând.

— Cunoşti trista poveste a reginei Nefert-Iti?

— Da! Câteva date istorice…

Şi începui să debitez ceea ce aflasem de la colegul meu, istoricul. Dar vorbind, gândul meu era altul. Aş fi vrut să-i văd părul. De atâtea zile lucra în laboratorul meu şi încă nu-l văzusem. Eram sigur că trebuie să fie mai negru decât mâlul Nilului, fiindcă dinţii îi avea albi şi tari, că lucraţi în silex şi nişte dinţi atât de albi nu puteau răspunde decât unui păr foarte negru. Dar părul îi era ascuns într-o tocă mică, modernă, asemănătoare cu tiara egipteană.

— Ştii puţin… A fost o iubire nefericită.

O! De data asta am prins cu siguranţă o lacrimă.

Zăpăcit, simţii ochii rătăcind. Femeia din faţa mea stă în profil. Nu ştiu dacă lacrimă a fost în ochiul ei sau în ochiul portretului, dar în clipa aceea mi-am dat seama că femeia din faţa mea şi cea din portret era una şi aceeaşi.

*

Ajuns acasă, am găsit scrisoarea Mărgăritei. Se întorcea cât de curând. Ce bine! Femeia asta îmi aducea sănătatea şi siguranţa, dar mai ales îmi aducea bunul-simţ, atât de smintit în timpul din urmă, şi siguranţa realului. Căci pe un hazard şi o coincidenţă, asemănarea dintre cele două chipuri, eram în stare să întreprind o aventură, care pornită de la un caraghioslâc să mă ducă la nebunie! M-am

hotărât: să nu revăd pe Crăiţa până la venirea logodnicei mele.

Dar n-a fost aşa!

*

Chiar în seara aceea am întâlnit-o!

O! Dar după ce zbucium şi după câtă încordare! Zadarnic a fost orice sfat de cuminţenie; zadarnică, frica de ridicol; zadarnică, perspectiva nebuniei! Trebuia s-o întâlnesc, clocotea dorinţa-n mine. Trebuia să aflu, chiar în noaptea aceea, taina reginei Nefert-Iti. N-am nicio altă explicaţie de dat! Trebuia s-o găsesc! Atât!

Poate starea asta e ceea ce se numeşte amoc!

Am găsit-o pe marginea lacului Herăstrău, singură, parcă aşteptându-mă.

M-au dus la ea Carul Mare pe cer şi cărăbuşii pe pământ. Căci nu ştiam unde locuieşte. Şi ca s-o găsesc, am închis ochii minţii, şi am alergat la călăuzele de la poarta norocului.

Era o noapte de mai... şi cărăbuşii m-au dus pe poteca de aur – aur din Carul Mare – până la ea.

*

Sunt stări ale sufletului când mintea a devenit placă sensibilă de înregistrat. Înseamnă şi arpegiile izvorului în pădure şi nisipul Căii Lactee pe cer şi pulsul sângelui în vine.

O! Nu voi uita nicicând povestea ascunsă a reginei Nefert-Iti. A reginei Nefert-Iti sau a Crăiţei Mitan?

*

— Ce frumos ai dovedit că nebuloasele spirale, în mişcarea de expansiune a universului, la un moment dat, ajung viteza luminii şi atunci dispar în adâncul insondabil al genunei, fiindcă raza lor nu ne mai poate ajunge. Iată

deci că stelele moarte se arată, iar stele vii se ascund. Adânc simbol! Iluzie şi adevăr! Dar preoţii egipteni au cunoscut înaintea savanţilor noştri.

În templul lui Konsu de la Karnak, după ce treci pilonul şi curtea cu portice, cea rezervată oamenilor de rând, dai în sala hipostil pe uşa căreia stă scris: „Cei ce intră aci, trebuie să fie puri". Dincolo de ea e locuinţa zeului, sanctuarul înconjurat de chilii pentru cultul magiei şi al frumosului. În chiliile magiei stăpâneşte lumina soarelui, în cea a frumosului, lumina de dincolo de fire, numită lumina lacrimei. Căci ce e magia? E lupta clipei împotriva eternităţii, e triumful măsurii împotriva nemăsuratului. La lumina soarelui s-au descoperit stelele ikemusek, mereu vizibile, iar la lumina lacrimei, stelele ikemuurz, care după mari peregrinări dispar în genună.

Răzvrătirea lui Amenomfis-Ikunaton a fost răzvrătirea magiei împotriva frumosului. Templul lui Aton e jalnic. O curte mare, cu un altar în ea. Nici monumentalul pilon ornat cu flori de lotus şi papirus, nici maiestuosul hipostil susţinut de coloane cilindrice, cu capiteluri palmate, nici naosul de granit în care se găseşte luntrea sfântă care duce *frumuseţea zeului.* Ascultă, te rog, frumuseţea zeului, căci zeul e puternic prin magie, dar frumos prin iubire.

Nu ţi se pare curios că Amenomfis a avut şapte fete?

Au fost şapte avertismente al lui Amon, în favoarea frumosului, căci numai femeia e depozitara frumosului, femeia când e de sânge regal.

Eu multe n-am să-ţi vorbesc, căci vorba ne fixează prea mult în spaţiu. Îţi voi recita un poem, poemul ei, al reginei Nefert-Iti, aşa cum e scris pe stela votivă din Tel-Amarna. El spune tot, cu toată simplitatea de meşteşug a versului. Dar numai versul ne sustrage din prinsoarea spaţiului. Ascultă:

„În Ikulaton, noua capitală a ţării, la jumătate cale dintre Teba şi Memfis, este lacul cel din afara firii, fiindcă învinge apele Nilului şi înfruntă puterea soarelui – lacul-lacrimă. Lac de iubire şi de durere, el are albia pe temelia templului zeiţei Neftis, dărâmat de prigoana lui

Amenomfis, iubitul meu. Zadarnic s-a dat drumul apelor Nilului peste el, zadarnic soarele îşi îndreaptă împotrivă-i ţepii lui de spin. Apa nici nu seacă, nici nu se turbură, fiindcă ochiul zeiţei plânge întruna şi lacrimile învinge puterea râului şi înmoaie săgeţile astrului.

Pe acest lac mi-am aşteptat iubitul. Pentru el am furat zeului Horus luntrea şi am împodobit-o numai cu irişi şi cu trandafiri albi.

Şi iubitul a venit.

— Vino, iubitule, de-ţi odihneşte capul obosit de gânduri, pe dulcele aşternut al lacrimii...

Dar iubitul meu privea soarele în apus, roşu şi stins, ca o gură de cuptor.

— Vino, iubitule, şi îţi voi arăta, prin lumina lacrimii, cenuşa stelelor ce te îngândurează...

— Arată-mi, dacă poţi, inima lui Aton...

Şi nu-şi întoarse la mine privirea.

— Vino, iubitule, lacrima mea va chema, de dincolo de soare, stelele care au fugit de el şi s-au ascuns de razele lui...

— Cheamă, dacă eşti vrednică, mâinile lui Aton, să le văd şi să le pipăi...

Atunci, în disperarea mea, am trădat taina încredinţată mie de marele preot, întru câştigarea adevărului ultim, tainã ce trebuie trecută din mamă-n fiică, până la cea de o mie. Şi am strigat îngâmfatului:

Regele capătă puteri de zeu, când, mărturisind cinstit, îşi face sufletul cruce între lacrimă şi soare.

Dar când trăsnetul a căzut, trăsnetul, semnul cuvântului, el l-a prins în mână şi l-a aruncat în lacrima mea. S-a temut ca lacrima să nu întunece gloria lui Aton. Şi la lumina trăsnetului, el a văzut că Aton n-are inimă, dar are mii şi mii de braţe omeneşti.”

Aşa se încheie micul poem de iubire şi de durere, veşnic pentru toate femeile care n-au altă podoabă decât frumuseţea. Din parte-mi trebuie să adaug că cei vechi cunoşteau arta de a stăpâni fulgerul. Sacerdoţii etrusci, prin ajutorul trăsnetului au apărat oraşul Marnia împotriva

lui Alaric, iar Numa Pompiliu, al doilea rege al Romei, folosea trăsnetul la vânătoare.

Şi încă ceva. Lacrima din ochiul reginei Nefert-Iti n-a secat, fiindcă trăsnetul poate dărâma un templu, dar nu poate răpune o lacrimă...

III

Când cerul începu să se întunece, mi-am dat seama că rătăcisem drumul. Cu toate că de atâţia ani locuiesc în Bucureşti, am rămas totuşi provincial în Capitală şi din oraş nu cunosc decât cartierul meu şi strada Mărgăritei, în rest nu mă aventurez decât în maşină. Dar azi toate maşinile erau rechiziţionate la poliţie. Şi totuşi voiam să fiu la aerodrom. Logodnica mea şosea cu avionul şi ce bucurie i-ar fi făcut să dea ochii cu mine, la scoborârea din carlingă.

Dar timpul trecea, vehicule nu se găseau, iar trecătorii, parcă învoiţi, îmi dădeau care mai de care mai proaste indicaţii. Erau şi ei grăbiţi, căci se pornise un vânt uscat şi rece, plin de pulbere şi gunoi, un vânt fără noimă, cu avalanşe aeriene din diferite părţi, care se prăfuiau şi se ciocneau înălţându-se în piramide aeriene, sau se învârteau în vârtejuri ce te prindeau răsucindu-te pe loc, parcă să te ridice pe sus. Cerul părea plin de stânci înfipte într-un nămol vânăt şi bătute de valuri spumoase, iar către orizont, soarele umflat şi acoperit de nori violacei, părea o bubă coaptă, gata să se spargă. Străzile se goliseră. Nici ţipenie de om. Mă găseam la periferia oraşului, după felul caselor, pe urmă am dat în câmp. Acum se pornise şi ploaia. Picături tari şi reci ca grăunţele mă plesneau peste faţă şi peste ochi. Mi-am tras pălăria pe frunte şi am luat-o la goană. În depărtare se vedea o pădure. Trebuia să fi fost la Băneasa. M-am îndreptat într-acolo. Dar dintr-o dată pădurea se goli de toată umbra frunzişului până în pământ, printr-o lumină de foc, şi deasupra mea, undeva, se prăbuşi o parte din cerul stâncos. Trăsnise în pădure. Înnebunit de frică, am schimbat direcţia. Eram acum în

plin haos. Şirurile tari de apă se încrucişau în faţa mea ca floretele. Cerul se cutremura de rostogoliri, în preajma mea simţeam trepidări de motor, iar depărtările sau adâncul mugeau ca oceanul în furtună. Nu ştiu adevărat să fie sau nu, dar acum mi s-a părut că trepidările veneau de aiurea. Da! Veneau de sus, din aer. Erau vibraţiunile avionului. Avionul cu Mărgărita. Se distingeau bine în afară de trăsnetele ploii, dincolo de cutremurul tunetelor. Şi din nou m-am pornit pe fugă.

Fugeam, fugeam... când m-am simţit la pământ.

Am căzut... dar nu picioarele au şovăit şi nici nu s-au împiedicat. A fost o cădere voluntară, parcă o îngenunchere. Şi deodată partea din dreapta mea s-a luminat. De bună seamă a fost un capriciu al naturii; căci de partea aceea mi s-a arătat lacul... lacul nu ştiu care, poate lacul-lacrimă, căci apa era acolo limpede, azurul pur deasupra ei... şi pe întinderea apei o singură luntre. Poate luntrea reginei Nefert-Iti.

Dar de cealaltă parte a apei, lumea era tot în nebunie, vânt, vijelie, trăsnete, şi toată rătăcirea de deasupra mea dusă de motorul avionului. Fără să-mi dau seama, am mai întors o dată privirea spre lacul fermecat. Trăsnetul mi-a luminat calea; în luntre se găsea Crăiţa, şi jur că în ochiul ei am văzut o lacrimă.

Zgomotul motorului se schimbase cu totul. Se subţiase până la vibraţie şi până la lumină. Poate dibuiam acum fuga spiralelor nebuloase sau jocul fantastic al atomilor. Devenisem din nou omul tare. Puteam cunoaşte totul. Aveam talismanul puterilor supreme. „Regele capătă puteri de zeu când mărturisind cinstit îşi face sufletul cruce între lacrimă şi soare.” Acum ori niciodată rezolvam cu ochii mei problema nedeterminismului şi a discontinuului. Şi înălţându-mă mândru mi-am pus sufletul cruce între lacrimă şi soare. Dar când trăsnetul a căzut, trăsnetul, semnul cuvântului, eu l-am înşfăcat cum fac indienii cu şerpii veninoşi şi l-am aruncat înspre lacul-lacrimă. M-am temut ca nu cumva lacrima să vatăme determinismului nebuloaselor spirale şi ai atomilor....

IV

Şi iar m-am întrebat, la părăsirea spitalului, dacă totul n-a fost halucinaţie şi delir. M-am întrebat înaintea doctorilor!... Dar vezi, sunt dovezile!

O dungă sângerie, urma trăsnetului, mi-a şters pe vecie, din palma dreaptă, linia norocului.

Şi-apoi...

Pe Crăiţa n-am mai văzut-o nicicând de atunci. Zadarnic m-am interesat la toate universităţile din ţară, zadarnic am consultat toate anuarele şcolilor superioare şi secundare, zadarnic am scris la toate laboratoarele de astrofizică din străinătate... Dar posed acele suluri de hârtie cu calculele ei matematice, pline de cifre şi de litere mari, negre, vecine de hieroglife.

Şi încă ceva! În atlasul meu de istoria artelor s-a petrecut o minune! De ochiul reginei Nefert-Iti stă aninată, de atunci, o lacrimă, o lacrimă transparentă şi pură ca un minuscul ghioc de cristal.

Într-o zi am găsit pe Mărgărita lucrând în laboratorul meu.

— Ce faci? am întrebat-o cu oarecare teamă...

— Uite, – răspunse ea râzând – în ochiul acestei „cucoane” este o lacrimă... vreau s-o măsor...

— Nu!... te rog... pentru Dumnezeu, nu...

Ea mă privi uimită...

— Şi de ce nu?

— Sunt lucruri care nu se pot măsura...

— Care, de pildă?...

— Lacrima...[11]

11 Acest manuscris mi-a fost dat ca dar de tatăl meu, profesorul Pompiliu Șerban, la a douăzecea aniversare a zilei mele de naștere, mie, fiica lui cea mai mare, cu obligația să-l transmit din mamă în fiică atât timp cât va dura în știință teoria nedeterminismului și a discontinuului. Izabela Șerban, doctor în matematici (n. a.).

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

LACRIMA

Apărută mai întâi în *Gândirea,* XX, nr. 7, 1941, p. 349-358.

Tipărită în volumul *Manechinul lui Igor,* 1943, p. 180-180, cu dedicaţia „Liei Busuioceanu”.

Inclusă în volumul *Ceartă oltenească,* 1973, p. 97-111.

Comentând nuvela, la apariţia ei în volum, P. Drăghici se pronunţa asupra ei la modul laudativ: „Fabulaţia este interesantă şi pare a fi suferit o înrâurire eminesciană, combinată poate din *Avatarul faraonului Tla* şi nuvela *Sărmanul Dionis* [...] Starea de trecere în „transă” este foarte abil analizată, cu un vădit progres, trecând prin simbolism şi ezoterismul modern, faţă de naivităţile şcolii romantice” (*Luceafărul,* VI, 1945, nr. 9, p. 347).

Şi lui Titus Bălaşa realizarea ei i se pare de înaltă clasă: „Iubirea apare câteodată ca pretext pentru declanşarea unor întâmplări cu tâlc tulburător *(Lacrimă).* Povestirea este o alegorie. Sensurile ei trimit la ideea că opera de artă, inspirată de o realitate istorică, trecătoare, devine o existenţă de sine stătătoare, misterioasă, dăinuind peste milenii. Între domeniul ştiinţei şi al artei se află un prag hotărâtor. Ştiinţa e domeniul raţiunii, arta, al sensibilităţii. Adevărul ştiinţei este *unul,* al artei – *altul.* Menită perenităţii, opera de artă păstrează un nucleu inefabil, intraductibil logic, accesibil numai sensibilităţii” (Prefaţă la *Ceartă oltenească,* p. XXIV).

Între alţi comentatori se cuvine a fi menţionat D. Micu, pe motiv că socoate fantasticul practicat aici de Papilian „afin aceluia din proza lui Mircea Eliade” (*„Gândirea” şi gândirismul,* p. 796).

DIN PERIODICE

MOARTEA LUI TEODOSIE RUNCANU[12]

Îi era frig. Şi totuşi soarele scoborât mult mai prejos de slava nămiezii îi urzica faţa, buzele şi ochii. Părea strâns într-un ghem de spini încinşi. Runcanu ştia că-i rănit. Fiindcă o clipă de ameţeală durează taina renumitului botez al focului. Urmează apoi... Oare ce urmează? Runcanu se opinti în grumaz doar să-şi salte un gând limpede din turburarea minţii. În fine găsi răspunsul nimerit:

„O clipă de ameţeală după care urmează fie sihăstria în chilia durerii, fie dispariţia în pustiul fără sfârşit al întunericului”.

Iată un răspuns elegant, ca şi cum ar fi vorbit elevilor la o festivitate şcolară, conţinea şi reminiscenţe din cărţile bisericeşti. Doar era fiul cântăreţului Ilie Gogonete Runcanu şi de mic crescuse în glasurile, stihirile, irmoasele şi catavisiile psaltichiei. Nu-l durea nimic... De altfel nici n-a ştiut când obuzul i-a smuls braţul din umăr şi nici când trupul lui masiv de Goliat s-a prăbuşit la pământ. Putea chiar glumi cu el însăşi:

„Seamăn acum cu şoiman Burcel...”

Căci fiecare ins îşi duce şi bucuria şi necazul potrivit propriei sale firi. El de copil se ştia batjocoritor, ironic şi sarcastic.

I se părea ciudat însă că braţul învelit în mâneca tunicii se găsea nu departe de el, agăţat de gardul unui ţarc de porci, ca şi cum ar fi fost expus şi-şi vedea mâna scoasă din manşetă îndată ce întorcea cât de cât capul, o mână umflată cu degetele scurte şi groase, parcă artificial lucrată în ceară vopsită, ca la panopticum. Nu-l durea nimic. Nici încheietura de unde i se smulsese osul braţului, nici spatele, nici grumazul, nici ceafa... Dimpotrivă pământul pe care odihnea i se părea moale ca o saltea.

Singurul lucru care-l supăra era frigul. Bubuitul tunurilor deşi îndepărtat zguduia în cutremur mărunt pământul şi frigul îi venea parcă prin acest cutremur din gurile de foc...

12 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

*

Cu o zi mai înainte văzuse la popotă chiar deasupra mesei din faţa lui un păianjen enorm. [...] Era groaznic la înfăţişare. Duhnea a otravă. Păros, de culoarea fierei putrede, strălucind prin nişte puncte albicioase, cum sta ghemuit în plasa-i firavă, te aşteptai să se repeadă asupra unuia din ei, ca asupra unei prade şi să-i înfigă în gât acul plin de venin. Runcanu chemase pe sergentul popotei care făcea serviciul de stolnic[13]. Ah! Stolnicii ăştia pretutindeni şi în toate timpurile au fost nişte leneşi şi nişte tâlhari! Îl cunoştea el din internat. Doar a fost şi bursier şi pe urmă pedagog...

— Nu ţi-e ruşine, – se înfurie el – uite ce scârbă atârnă colo...

Şi ridică cravaşa... Dar doctorul îi prinse mâna din umăr.

— Ce faci?

— Vreau să dobor infecţia aia...

— Nu se poate... Păianjenul e „*porte-bonheur*”.

Runcanu îşi simţi deodată braţul slăbit din încheietura umărului şi mânia căzându-i brusc ca şi mâna. Dacă doctorul era atât de superstiţios, ce să zică de ceilalţi. Ăştia erau de-a dreptul obsedaţi. Toţi cu cruciuliţe, amulete şi iconiţe la gât,- cu bucăţi de lemn prin buzunare sau cu frânturi de potcoave în tocul revolverului, sau atârnând de binoclu. Apoi veşnic la pândă: le ieşea ordonanţa dimineaţa cu plin? Se întâlneau cu popa regimentului? Numărul primului ordin era cu soţ ori fără de...? Şi câte şi mai câte precauţiuni: să nu păşească la drum cu piciorul stâng, să nu se poticnească în prag de vreo piatră şi mai ales să nu uite căţelul de usturoi luat dimineaţa pe nemâncate. Dar cu visele! Aci pungaşul ăla

---

13 Stólnic, stolnici, s. m. 1. (în Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Dregător care purta grija mesei domnești, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor. ♦ Șef bucătar boieresc. 2. (Pop.) Persoană care conduce nunta și servește nuntașii la masă.

de stolnic era la el acasă. Cum le învârtea, cum le sucea de bine! Broască, şopârlă, bivol sau corb croncănitor vesteau a bine, era moartea care fugea târâş-grăpiş sau în goană către liniile duşmane. Porumbel, cal sau căprioară dimpotrivă era norocul şi voia-bună în drum întors către noi. Apoi cu cetitul din cafea! Apoi cu pasenţele şi cu datul în cărţi!... Şi ceilalţi ofiţeri, toţi cărturari, toţi oameni inteligenţi se lăsau duşi! Runcanu însă nu! Ce Dumnezeu, doar era profesor de contabilitate la Şcoala comercială superioară! Cunoştea deci calculul probabilităţilor. Şi se ocupase de riscul şi posibilităţile câştigului la ruletă şi în genere la jocurile de noroc. N-avea nicio încredere în celebrul triunghi al lui Pascal, nici în aşa-numita „montantă" a lui D'Alembert. Dar credea în ceva! Credea în datele statistice! Soarta îşi are zigzagurile ei, dar în anumite limite, e suficient să prinzi punctele de plecare şi de oprire a liniilor frânte. Socotelile astea nu-l minţiseră nicicând. Şi acum, cu tot sângele rece al unui matematician, întocmise pe coloane numărul morţilor, răniţilor şi al dispăruţilor din plutoanele, companiile şi batalioanele regimentului... apoi pe grade, câţi ofiţeri, câţi subofiţeri şi câţi soldaţi... apoi pe misiuni şi însărcinări speciale: observatori, şefi de patrulă, agenţi de legătură... Şi rezultatele lui statistice erau mulţumitoare: trei procente morţi, zece procente răniţi şi patru procente dispăruţi. Dar când să plece de la masă mai aruncă încă o privire duşmanului din plasa atârnată de tavan. Pe spatele păianjenului se vedea acum desluşit o cruce albă.

*

Un fior plecat din umărul ciont se împrăştie în tot trupul până-n măduva oaselor. Apoi un tremur mai întărit punându-i în vibraţie parcă fiecare fibră musculară. Runcanu îşi simţi pe urmă încheieturile începând să-i joace în picioare şi dinţii să-i clănţăne în gură. Tremura! Dar nu de frică, Doamne fereşte! I se încredinţase o misiune, trebuia să măsoare abaterea unghiulară în plan vertical a

colinei din faţă şi până n-o îndeplinea n-avea răgaz de frică. De altfel frica e un sentiment supus, ca tot ce e omenesc, legilor statistice. Poate fi reprezentată grafic pe coloane sau liniar. Chiar şi dispare cu timpul. Runcanu repetă: cu timpul. Iată o noţiune pe care zadarnic voia s-o înţeleagă, o avea pe buze dar nu şi în pricepere. Ce sens mai putea avea acum timpul? I-a fost frică! De bună seamă! Ştie când! Întâmplările le poate rememora, le poate chiar localiza, dar nu le poate urmări succesiv, sunt parcă simultane. În şcoala militară învăţând misiunea observatorului înaintat, i-a fost frică! „El are datoria să exploreze zona în care acţionează unitatea lui.” Aşa stă scris în cursul de tactică. Uşor de spus! Dar tradus în faptă: sigur să te vezi în faţa liniilor inamice... I-a mai fost frică după trecerea fluviului, când în timpul unei incursiuni se rătăcise de unitate, frică să nu fie socotit laş sau dezertor! Frică i-a fost şi când a primit plicul cu noua însărcinare: observator înaintat la cota 202. Poate din nou l-o cuprinde frica pe urmă în spital, când mintea odihnită are răgaz să gândească la primejdie... Toţi camarazii răniţi aşa i-au spus. Frica adevărată vine, când te găseşti în siguranţă, după... Din nou o noţiune neînţeleasă: după. Şi mai sunt o mulţime la fel: cu timpul, altădată, acum, cândva... vorbe, vorbe... Ca şi hârtia monedă în inflaţie, fără garanţie... ar putea spune corect, fără etalon aur... Acum înţelege de ce tremură. Să nimicească măsura timpului, croită după metronomul respiraţiei. I se scutură fiecare părticică a trupului, să se elibereze de povara mişcării ritmice singura răspunzătoare de *înainte* şi de *după.* Fiindcă vrea să rămână stăpân pe locul acela, pe terenul acela potrivit misiunii primite... trebuia deci să apere spaţiul împotriva oricărui amestec străin chiar şi a timpului... Să tremure deci în voie! Asta-i face bine! Să-şi cureţe simţurile de balastul ieri, azi, mâine, după cum iarna îşi scutura ghetele de zăpadă şi vara le zvânta de noroi! Ce noroc pe el că totul s-a contractat într-o singură clipă! Acum îşi dă seama că frigul durează din copilărie! Căci în mahalaua lui iarna urci prin zăpadă, şi vara înoţi

prin noroi şi el avea veşnic pingelele rupte la ghete... Cea mai mare binefacere pentru el a fost când de un Moş Crăciun a primit în dar o pereche de cizme. Directorul făcuse pom pentru copiii săraci rămaşi peste vacanţă în internat. Runcanu ura pe director fiindcă fura de-a valma cu stolnicul. Ceilalţi băieţi ştiau şi ei, dar de frică tăceau. El însă era un răzvrătit! Bun-înţeles în limitele posibilului. Instiga, batjocorea şi bârfea pe sub ascuns iar pe faţă reclama... reclama pe stolnic complicelui său, directorul, ca să-i facă în ciudă şi să-l exaspereze. Totdeauna a avut intuiţia pedepsei. Ca să-l îmbuneze se gândise directorul la stratagema de Crăciun. Dar el dovedise celorlalţi că directorul prin cadourile lui reda numai o mică parte din ceea ce le fură şi pe deasupra îşi făcea un cadou şi lui şi familiei lui. Vede şi azi pe fata directorului de vreo opt ani împărţind din pom darurile. Era preschimbată în înger, în rochiţă de foiţă, cu părul pe spate şi două aripi mari prinse de umeri. Ceilalţi copii priveau înmărmuriţi. Lui îi venea să pufnească de râs. Aripile îngerului erau cu speteze din şindrilă ca la zmeu şi îmbrăcate în hârtie de foiţă aurită. Runcanu îşi opri povestea. Îi ajungea la ureche o bătaie înfundată şi ritmică. Ceas să fie? Asta îl necăjea! Parcă voia să-i facă în ciudă, să-l readucă în timp! Pe urmă se răzgândi: ceasul lui zburase împreună cu braţul şi atârna acum de ţarcul porcilor! Atunci peste pulsaţiunile arterelor în creier, Runcanu îşi struni auzul! Nu! Nu se înşela! Lângă el suna precis tic-tacul unui orologiu.

*

Runcanu începu să se lămurească. Avea o misiune şi pentru misiunea lui trebuie să scoată chiar din simţuri timpul. Deci cât mai multă imobilitate. De altfel aşa-i învăţase şi doctorul:

„Pericolul imediat în plăgile de război e hemoragia, dar sunt şi hemoragii care se opresc spontan.” Şi totuşi curiozitatea îi îmboldeşte mâna sănătoasă ca şi cum l-ar pişca un ţânţar. De ar avea măcar pe Stanciu, sergentul

observator, lângă dânsul. Dar Stanciu acum se târâie pe burtă de-a lungul firului telefonic să vadă dacă nu cumva e rupt. El îl trimisese fiindcă telefonul lui nu mai răspundea. Între timp „calase” aparatul goniometric pe o scândură, în groapă, şi începuse determinarea unghiului de teren, când, ca dracul, inamicul îl descoperise numaidecât. Luneta aparatului sclipind în bătaia soarelui îl trădase.

Acum era singur, fiindcă nu mai ştia dacă Stanciu se mai întoarce, dacă brancardierul îl găseşte, dacă doctorul risca... Lupta, după socoteala lui, se îndepărtase. Pesemne că ai noştri găsiseră un gol între două unităţi inamice şi izbiseră acolo să le cadă în flanc... Era singur, dar singurătatea nu-l mai speria. Singurătatea e şi ea o simplă vorbă, fără consistenţă, fără adâncime, mai degrabă un simplu mecanism motor al buzelor legat de comerţul inevitabil al ideilor. Şi pentru această nălucă nu era lipsă de tovărăşia factice a uneltei sunătoare. Tic-tacul de lângă el îşi continua nesmintit ritmul lui minuscul dar precis. Runcanu simţea că nu poate rezista ispitei. Ciungul râvneşte la pipăit ca orbul la lumină, îşi zâmbi el şi întinse mâna stângă bâjbâind. Un smoc de iarbă uscată i se împleteci printre degete, sfărâmă apoi un bulgăr de pământ, recunoscu un hârb de sticlă şi deodată se izbi într-o bucată de lemn. Dar atunci, minune, ceasul se opri. Runcanu era cu tot sufletul concentrat asupra descoperirii făcute. Simţea că nu e în rătăcire, că e pe calea cea adevărată. Prinse obiectul şi îl aduse în faţa ochilor. Ce batjocură: o iconiţă de lemn! O amuletă cu chipul sfântului Nicolaie. Da! Nu se înşela! Soarele sub o pânză fumurie, deşi părea ciuruit de alice, lumina destul de bine.

— Soarta, îşi are ironiile ei, îşi zise el punând iconiţa alături.

Asta el o înţelege foarte bine, fiindcă şi el se ştia un ins ironic. Era fără cruţare cu elevii, era fără cruţare cu colegii... Ori prostie, ori greşeală, era imediat punctată cu râs ascuţit şi răutăcios. Aşa îl crescuse de mic tatăl său, dascălul Ilie Gogonete, omul cel mai al dracului din toată mahalaua. Din îndemnul lui se vede pitit în maidan după

zăplazul unei cocioabe în ruină şi strigând în urma părintelui Sofronie:

Popa-piele, popa-piele
Fură şi obiele...

Părintele Sofronie era parohul mahalalei şi mai-marele dascălului Ilie. Ăsta-l poreclise „Popa-piele” fiindcă era îngrozitor de slab, numai pielea pe el. Şi n-avea ochi să-l vadă. Zicea că-i fură partea lui de prescuri, de colaci şi de colivă...

Runcanu îşi opri râsul fiindcă ceasul ascuns în iconiţă îşi începuse din nou tic-tacul lui regulat...

*

Trebuia să lămurească misterul. Altcum compromitea misiunea. Icoana era lângă el. Doar să întindă frumuşel mâna. Şi din nou tăcere zăvorâtă. Ciudat. Asta nu intrase în calculul lui statistic, nici icoana, nici ceasornicul din ea, nici jocul cu tic-tacul misterios... Şi nici toate gândurile astea, amintiri nedorite, judecăţi în pofida... sau poate totul este efectul frigurilor... Nu, pentru Dumnezeu. Nu era bolnav, îi era numai frig... frigul copilăriei şi al internatului, când se ştia furat de stolnic. Sufletul lui Runcanu tresări de mulţumire... Pe stolnic l-a bătut... i-a tras o palmă de la doborât la pământ... Doar i-a venit şi lui apa la moară. Era acum pedagog în internatul în care atât de mult suferise. Odată mizerabilul s-a întrecut cu furtişagul. L-a chemat deci în faţa băieţilor la judecată. Parcă-l vede: un ins mic, gheboşat de umilinţă, cu chipul de chiţcan, parcă tot iscodind prin ochii lui piezişi şi subţiri şi adulmecând prin nasul lui alungit ca un rât... Când s-a ridicat de la pământ, de mustăţile lui pleoştite şi rare atârnau picuri de sânge. Sufletul lui Runcanu se umflă în piept: el are o misiune. Tocmai atunci orologiul misterios începu din nou să bată. În alte împrejurări, Runcanu s-ar fi înfuriat. De felul lui era un om stăpânit, nu cade repede

pradă pornirii... mai ales acum trebuie să lămurească un mister şi trebuie să îndeplinească o misiune. Deci să continue, căci istoria cu stolnicul are şi un codicil. A iubit pe fata stolnicului, care era linjiera internatului. Era o fată frumoasă, cu un trup tare şi elastic...

Runcanu simte o durere în umărul drept şi-şi aminteşte că braţul lui atârnă la vedere, ca la un panopticum. Cu braţul acela i-a înconjurat talia, cu braţul acela a strâns-o la piept, cu braţul acela a alungat-o... Cu braţul cu care lovise pe tatăl ei... Acum braţul acela atârna greu, atârna parcă la cântar... În schimb umărul i-a devenit uşor, ca o aripă; ca aripa de foiţă a îngerului de la Moş Crăciunul din internat. Iată o nouă descoperire: braţul unui om desprins de umăr poate deveni aripă de înger – nu glumeşte deloc – vorbeşte cu toată seriozitatea... Şi nici nu s-a scrântit nimic în judecata lui... Îşi va da numaidecât o probă de sănătatea minţii. Prinde iconiţa şi-o aduce înaintea ochilor. Va lămuri misterul din ea în chip firesc. Ceasornicul a încetat. În schimb-un gândac negru, mic, păros, strâns ghem cu jumătate trupul ieşit din lemnul icoanei sta parcă să-l împungă. Runcanu încercă un simţământ de izbândă. A descoperit misterul:

— Un cariu...

*

Se găseşte prins între un cariu şi braţul lui, între cariul, care vrea să măsoare timpul şi braţul, care vrea să măsoare... Oare ce încearcă să măsoare braţul?

— Fără îndoială spaţiul...

Runcanu nu-i mulţumit cu răspunsul dat. Acum nu se mai află închis între limite. Singurătatea i-a fost marele său păcat. Deşi risipit în lume, trăia într-o mare singurătate lăuntrică. Azi numai el se găseşte pe imensul câmp de luptă şi totuşi nu e singur. De când a căzut povesteşte întruna. Oare povesteşte? Nu. Fiindcă acele chipuri care l-au însoţit în marea lui călătorie prin viaţă, abia azi capătă viaţă adevărată. Abia azi privirea lui le

pătrunde până în adâncul sufletelor. Abia azi le măsoară prin smerenia trupului său întins la pământ. Iată un calcul mai important decât cel al timpului şi al spaţiului, să măsori sufletul celuilalt prin smerenia ta. Dar asta se numeşte mărturisire. Runcanu are o nouă ameţeală la fel cu cea din clipa căderii. Pe urmă mintea lui începe să se agite în grabă. Se va mărturisi. Dar înaintea cui? Noroc că toate greutăţile el le poate învinge acum atât de uşor. Se va mărturisi înaintea braţului său. Căci scris este: „Cărora le veţi ierta păcatele, le vor fi iertate; cărora le veţi ţinea, vor fi ţinute...” Braţul lui o să-i dea dezlegare, fiindcă prin sânge şi suferinţă s-a botezat cu trupul Mântuitorului. Se găseşte într-o adevărată biserică. Ce minciuni trăgea pe vremuri, părintelui Sofronie la spovedanie. Minţea numai de rău ce era, numai ca să-şi bată joc. Dar de braţul lui îşi mai bate joc? Nu. De bună seamă nu, căci el este învrednicit cu puteri dumnezeieşti. Deci să înceapă. Acasă a lăsat pe cele trei surori ale lui. Sunt toate fete bătrâne astăzi. Mult le-a chinuit în copilărie şi el şi tatăl său. Parcă aude vocea ascuţită şi tărăgănată a dascălului povestind peste gard cu domnul Vasiliu, de la arhiva primăriei.

— Ce-o să fac eu cu ele, domnule Iorgule... Doar n-o să deschid tractir...

Pe urmă băiatul şi-a dat seama că surorile lui erau cele mai urâte din mahala. Toate aveau câte un beteşug de sluţenie şi fiecare era poreclită potrivit lui: Cârna, Năsoi şi Schioamba.

Runcanu se vede copil, cântând sub cerdacul unde cele trei fete lucrau cu capul aplecat pe gherghef:

Haida, dâra-dâra,
Se mărită Cârna;
Strechea după voi,
Prinde pe Năsoi;
Moartea, baba-oarba,
Vin-de ia pe Schioamba.

Şi când fetele răzbite de obidă, izbucneau în plânset,

dascălul le lua la goană:

— Huideo, fire-aţi ale dracului de târfe... La tractir cu voi.

Dar voci în şoaptă opresc întreaga slujbă. Sunt parcă voci de oameni... Ce păcat... Aşa de frumos decurgea serviciul divin... Braţul în altar săvârşea liturghia... Cunună de lumini strălucea în juru-i... cununa martirilor... Şi din strană cariul dădea răspunsurile.

*

— Să mă grăbesc...

Erau oameni în preajma lui şi el mai avea de mărturisit. Apoi se mustră:

— Ce atâta grabă...

Se găsea dincolo de orizontul îngust şi ferecat al zilei, plutea peste apele întunerecului purtat uşor în plasa soarelui. Plasa soarelui sau plasa păianjenului? Nu putea şti. Dar îşi dă seama că mergea pe urma norilor, în drumul aştrilor. Deci să povestească liniştit, căci mişcarea oamenilor nu-l putea ajunge! Ce greşeală ar fi făcut să fi doborât păianjenul cu cravaşa. Bine că nu izbutise. Ce noroc. Iată că acum avea lipsă de ajutorul lui... Mama sa era beţivă. De câte ori n-a văzut-o căzută pe stradă sau în curte...

— Un ofiţer căzut... Un ofiţer căzut...

Glasul străin strigă din întunerec şi totuşi de data asta îl supără, e un glas zgomotos care hăuie.

Runcanu iar se întoarce la slujba divină. După ce cădea la pământ, mamă-sa începea să tremure scuturată ca de friguri şi apoi să horcăie ca o epileptică după acces. Şi tatăl său îl punea s-o îmboldească cu cleştele de cărbuni.

— Scoal'... Scoal'... beţivo!

O zguduitură puternică îi tăie vorba, după care nava îşi opreşte cursul.

— Parc-a prins-o în cange... Ce urât... Faptă de corsar...

— E domnul sublocotenent Runcanu...

— Unde e?

— Aici domnule doctor...

Ce glasuri stricate au oamenii aceştia din întunerec. Nu ştiu să potrivească nici timbrul, nici tonul, nici intensitatea sunetelor... Parcă ar fi nişte surdo-muţi.

— Repede... Repede...

E glasul doctorului, îl cunoaşte, dar acum sună straniu şi străin, glas de surdo-mut.

— Repede instrumentele...

Runcanu îşi dă seama că doctorul e în mare rătăcire şi se simte dator să-l aducă pe calea cea bună.

— Doctore nu te grăbi... Cu graba dumitale vatămi marea călătorie... Căci dacă eliberezi ancora pornim imediat, către fântânile soarelui... Ne duce păianjenul... Ştii păianjenul de ieri...

— Taci Runcane din gură...

Din nou are prilejul să constate că toţi oamenii aceştia de dincolo sunt la fel. Glasul lor e ca o flaşnetă care vrea să acompanieze o harpă în surdină. Totuşi nu-l poate lăsa pe doctor să orbecăiască aşa în neştire.

— Doctore eu am făcut o mare descoperire... Nu există trecut, nu există viitor... *„A fost”* se confundă cu *„va fi”* în clipa de faţă care e eternă...

Dar în loc de răspuns el auzi un zgomot de fiare. Lanţuri ce se slobod? Încrucişări de spade? Lovituri şi parări cu baionetă? ...O privire către doctor şi se dumireşte. Sunt instrumentele metalice din trusa doctorului.

— Lumina, dobitocule... se răsti doctorul sanitarului.

Runcanu se simte obligat să intervină.

— De ce trebuie lumină... Soarele ne poartă... El e păianjenul nostru *porte-bonheur...* suntem deci în plină zi...

— Nu vezi, – continuă doctorul să-şi înfrunte sanitarul – cât sânge a pierdut...

Runcanu are o datorie să-l pună pe doctor în amănunt cu toate constatările sale.

— Doctore, eu sunt numai rănit... Calculele mele

statistice nu m-au înşelat nici de data asta...

— Camuflează lumina, dobitocule... Ne-au descoperit...

Runcanu îi zâmbeşte.

— Te înşeli, doctore... Nu-s tunurile inamice... E tic-tacul unui cariu...

Doctorul nu ia seamă la cuvintele lui, continuă să dea ordine şi când ordona glasul lui parcă spărgea porţelanuri fine.

— Ridică-l uşor...

Atât a trebuit pentru ca rănitul să înceapă să se înalţe, îngerul i-a împrumutat aripa lui de foiţă.

— Lumină... Lumină...

— Ce noroc, doctore, că intru în lotul răniţilor... Cum mă fac sănătos mă duc la părintele Sofronie... căci eu am o mare misiune de împlinit: să mă mărturisesc. Ştii părintelui Sofronie, noi îi ziceam Popa-piele...

Şi dă să râdă. Dar o dâră de lumină, ca privirea tristă a unor ochi obosiţi, îi mângâie o clipă faţa, pleoapele şi buzele.

— Mamă, mamă, geme Runcanu.

Apoi lumina şi-a întins cununa în juru-i. E o lumină nouă, lumină fără foc, fără spaimă şi fără cutremur, lumina scoasă din gâlceava tunurilor şi din tic-tacul cariului, lumina păcii, care-i totuna cu lumina sufletului. La atâta spor de lumină chiar luminile ochilor îs vase întinate.

— Mamă... mamă... se roagă Runcanu încă o dată.

Şi închide ochii.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

MOARTEA LUI TEODOSIE RUNCANU

Apărută în *Gândirea,* XXI, mi. 2, 1942, p. 75-81, de unde se reproduce.

Cu privire la ea, D. Micu face câteva aprecieri în cartea sa despre gândirism din care reţinem: „Remarcabile

sunt două povestiri de război, ambele descriind agonii. În una moare un ofiţer care, profesor de statistică în viaţa civilă, vrea să rămână, chiar în starea în care se găseşte, lucid şi flegmatic, batjocorindu-şi în gând camarazii care tălmăcesc vise, ghicesc în cafea şi umblă cu iconiţe şi cruciuliţe la gât, cu bucăţi de lemn prin buzunare. Dar mintea începe să nu-l mai asculte. Printr-o răsturnare şi învălmăşite a timpurilor, se vede când şcolar, primind, de Crăciun, daruri de la fiica directorului, când militar căruia i ş~a încredinţat o importantă misie [...] Călătoreşte spre „fântânile soarelui", dus de păianjenul pe care medicul nu-l lăsase, din superstiţie, să-l ucidă. Păianjenul e chiar soarele..." *(„Gândirea" şi gândirismul,* p. 805).

GELOZIE?[14]

I

Este o îndrăzneală, ba chiar o necuviinţă să-ţi baţi toba în piept, spunând: „Eu sunt un om fericit". Îngâmfare, urât păcat! Îngâmfare, ucigător păcat! Îngâmfare, tu ai trântit pe îngeri din cer în iad! Oare nu ştii, nebune, că omul cuminte îşi ascunde fericirea ca bogatul comoara? Sau poate ţi s-a strâmbat cârma minţii? Fiindcă un om cu cheie la cap nu încearcă să sfideze pravila destinului.

Ei bine, eu am avut acest curaj. Din capul locului m-am hotărât să merg nu la coadă, ci în fruntea soartei, adică să fiu căpitanul propriului meu noroc. Deci semeţ şi chiar trufaş, sprijinit pe atâtea izbânzi, aruncam în dreapta şi în stânga, provocător, mulţimei timorate de mizerii şi nenorociri, strigătul meu de triumf: „Eu sunt un om fericit". Vezi bine! Atâtea succese la expoziţiile din ţară, atâta preţuire la cele din străinătate! Dar nu numai atât! Mă socoteam fericit fiind învrednicit cu cel mai de preţ dar pentru un artist: simţul culorii. Stăpânesc culoarea cu sobrietate de înţelept şi cu lăcomie de tiran. Pentru culoare am preciziunea fizicianului şi încântarea

14 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

amantului; eu obţin culoarea strădalnic, cu o mână muncitoare de meşteşugar şi o redau pânzei generos, cu accente pătimaşe de poet; ca s-o născocesc folosesc răbdarea căutătorului de comori, dar odată în posesiunea mea, o ridic pe schele înalte în construcţii de arhitect. Adevărul e ăsta: pentru culoare încerc voluptatea posesiunii. Mă simţ adesea ca un director de circ, care prezintă în arenă caii săi dresaţi în libertate! Sau – iertaţi-mi vulgaritatea imaginilor – ca un padişah stăpân absolut peste haremul său! Dar ăsta-i adevărul! Nu sunt un posedat al culorii, ci dimpotrivă o strunesc ca un stăpân tiran. La cântarul culorilor am descoperit ochii Agatei şi din reflexele lor mi-am punctat febra iubirii! Fiindcă apogeul triumfului mi-e iubirea. Şi când spun iubire, spun Agata...

*

E grea arta de a fi pictor, dar mai grea e arta de a fi femeie. Iată un cuvânt drept la cumpănă, dar strâmb la drum. Femeia adevărată e zid din coasta ta! Deci, loc de odihnă şi cămară de desfătare va să fie, candelă de taină şi felinar de siguranţă! O femeie adevărată va să aibă har de la Dumnezeu şi inteligenţă de la natură! Într-o femeie ca şi într-o floare puterea fecundităţii să nu depăşească vraja dorinţei! Rămânând umană, profund umană, să-ţi transforme viaţa alături de stele şi de licurici, într-o feerie aeriană. Prin ea să te apese plumbul furtunii, prin ea să adulmeci briza Căii Lactee! Numai femeia poate să-ţi însemne pe răbojul sufletului fiecare clipă, pentru ca apoi fiecare clipă să devină răboj de fericire. Depozitară de frumuseţe veşnică, ea va să iradieze mereu fără să se sleiască vreodată. Adevărul s-o facă mai gravă, şi minciuna mai frumoasă! Credinţa să-i dea puritate... păcatul însă dorinţă! Cinstea să-i stoarcă lacrimile, dar înşelarea zâmbetului! E grea arta de a fi femeie...

*

Când Demostene Procopiu intră în atelier, eu tocmai lucram. Lucram, iar Agata poza. Fiindcă indiferent de lucrare – schiţe, studii, portret sau compoziţie – Agata trebuia să fie de faţă. Prezenţa ei decorează odaia! O! Dar asta-i puţin spus! Loc comun pentru o amantă! Adevărul e mai luminos! Agata subtilizează decorul. Sub vraja ei obiectele devin mai puţin reale, mai îndepărtate de cruda lor imagine concretă. Într-un interior stăpânit de amanta mea, nu lujerii florilor urcă în volute elegante către femeie, ci nobleţa atitudinii ei se descompune în linii de graţie, coborând în zveltele mlădiţe. Şi nici petalele florilor nu traduc culoarea lor naturală şi nici ţesătura covoarelor nu mărturiseşte frumoasele lor mozaicuri, ci cu toatele devin prada jocului de lumină şi căldură pornit din carnaţia şi din ochii ei! Fiindcă Agata are o frăgezime a pielii dusă până la „tuşa” paletei şi nişte ochi – cei mai frumoşi ochi din lume –, ochi cenuşii ca aripa porumbelului sălbatec, punctaţi de picuri fluorescenţi. Procopiu mi-a confirmat supremaţia legii frumosului femenin.

Procopiu nu mă cunoştea, era proaspăt sosit din Paris. Zadarnic am discutat artă, zadarnic i-am expus principiile mele asupra importanţei culorii în pictură, zadarnic i-am demonstrat iluzia desenului. Poate venise cu cele mai bune intenţii. Dar acum gândul şi sufletul lui erau la Agata. Şi când m-am dus alături în cămara atelierului să aduc nişte studii, i-am surprins următoarea vorbă:

— Ce păcat, doamnă, că aveţi ochii cenuşii. La părul dumneavoastră negru şi la această faţă palidă ca o elegie, ochii pe potrivă ar fi fost ochii verzi.

*

Ochi verzi? Râdeam în mine, punându-mi smocul pentru a merge la masa lui Procopiu. Âsta-i critic de artă? Dar tocmai la părul ei negru cu reflexe albăstrui ca ardezia şi la pielea ei moale ca perla, se potriveau acei ochi mari, umplând întreaga faţă, ochi cenuşii uneori lini ca vinul,

alteori aspri ca dinamita, în care nu o dată, privind adânc pe sub umbra genelor lungi, am descoperit picuri strălucitori şi mobili ca de pirită, ochi cenuşii ducând, legănat, albul marmoreean al gâtului până-n cununa buclelor. Când a apărut înaintea mea, gata de serată, am rămas înmărmurit! Sunt un om obişnuit să mă minunez! Asta intră în secretul artei mele. Eu trebuie să găsesc aspect nou şi sens nou la fiece mişcare! Dar frumuseţea Agatei era inumană! Simţeam că-i mai mult decât o femeie! Îmbrăcată toată în verde, într-un costum nou de pluş lipit de trup, cu mâneci bufante regeşti şi decolteu mare care-i lăsa descoperită linia gâtului până-n umeri, Agata continua să emoţioneze! Fiindcă în clipa aceea chipul ei atingea misterul! Aş fi vrut să-i aleg, pentru bucuria mea, profilul, părul, gura, când repede îşi trase o capă peste umeri şi oarecum agitat îmi spuse:

— Să mergem – suntem în întârziere.

Tot drumul până la Procopiu am tăcut. Eram emoţionat şi turburat! Niciodată ca în astă-seară nu mi se descoperise alta! De trei ani era iubita mea, de trei ani îi desenam chipul, profilul, părul, ţinuta. Şi iată că la o cotitură a drumului vieţii, îmi apărea o fiinţă nouă! Sau, orbit de frumuseţe, judecam strâmb, nu cu ochii, ci cu închipuirea. În orice caz în astă-seară Agata ţinea de vis şi de legendă mai mult ca de realitate!

Intrarea noastră a făcut senzaţie. La doamne semne de invidie, la domni priviri aţâţate. Într-adevăr, în toaleta ei nouă, trupul câştiga în majestate şi nobleţe. Eram mândru, fericit, dar şi foarte îngrijorat. Siguranţa mea avea un lapsus. Tremura mărunt ca un vârf de ac inima în mine. De ce, n-aş fi putut spune! Salonul, strălucirea seratei, lumea poate, îmi produceau oarecare ameţeală. Cu timpul sentimentul de nelinişte s-a precizat. Agata prea insistent vorbea cu Procopiu. Pe urmă a urmat dineul. Acum tremurul din suflet a trecut în fiecare fibră a trupului. Agata era aşezată chiar în faţa lui. Chipul iubitei mele radia. O nouă lumină îi strălucea pe faţă. În suflet simţeam cum îmi germinează un gând întunecat şi deodată avui

impresia că mi se ridică o legătură de pe ochi. Chipul Agatei se răsfăţa într-un dezmăţ de lumină şi culoare. Închisei ochii parcă să-i feresc de atâta batjocură, apoi plin de hotărâre privii stăpânit. Îmi dădui seama că nu era nicio greşeală: ochii Agatei erau verzi... verzi strident ca solzii de primăvară ai bradului.

*

Sufletul se întunecă în mine. Nu sunt un om gelos şi nici nu cred în nefiresc! Dar mă simţeam turburat şi emoţionat. Poate mă înşelau ochii! Puţin probabil! Ochii mei atât de dârzi în siguranţa lor! Privirea mea, cu unghiul vizual deschis ca la erete. Cristalinul meu precis ca un obiectiv fotografic... Puţin probabil...

Şi totuşi aş fi vrut să fie o părere. Îmi zicem că lumina becurilor va fi aruncând praf de smarald în ochii femeii sau lumina prea tare le va fi alterat culoarea... Dar şi soarele când e mai plin de lumină se schimbă într-o pată de umbră...

Dar două doamne, prietene de ale casei, luându-mă la braţ între ele să mă conducă în salon, nu găsiră altceva mai bun, decât să răscolească şi mai tare dezordinea întunecată şi chinuită din sufletul meu.

— Ce ochi verzi are Agata dumitale... verzi ca ardeiul!

— Nu, râse cealaltă, verzi ca arsenicul.

În salon se discuta bineînţeles artă. Eu tăceam muncit de acelaşi gând întortocheat. Nu sunt un om gelos... simţeam însă o curiozitate, dar nu o curiozitate firească de artist, ci o sfredelire cu smucituri înfundate... nu ştiu bine unde, în tâmple, în inimă sau în suflet.

Mă trezii din gânduri, vorba consilierului Maxim. Consilierului Maxim îi mergea faima de cunoscător. Multe din pânzele mele se găseau în colecţia lui. Se vorbea de culori preferate. Ce dobitocie! Ca şi când ar exista culori simpatice şi altele antipatice. Dar diletanţilor le este permisă orice gugumănie sub pretextul artei.

— Albastrul este culoarea iubirii, spuse Maxim... fiindcă este culoarea feeriei... Numai regizorii de prost gust îşi luminează scenele în roşu, violet sau verde. O! Albastrul este culoarea iubirii, culoarea acelui celebru *„coup de foudre”...*

Spunea prostii, dar Agata îl asculta cu interes. Agata care îşi trăia viaţa în artă şi în sufletul meu! Îl asculta şi ochii ei ritmau parcă strălucire nouă. Era în privirea ei un joc alternant de praf colorat...

*

— Deseară mâncam la „Continental”, îmi spuse Agata şi niciodată ochii ei nu râdeau mai cenuşii, decât în alintarea cu care se răsfăţa în juru-mi.

— Cu dragă inimă, făcui eu, sărutând-o cu patimă.

— E atâta timp de când n-am fost în lume.

— Ai dreptate.

Într-adevăr, de la masa lui Procopiu trecuse poate o săptămână, o săptămână petrecută numai în casă şi-n atelier. Încetul cu încetul sufletul începu să se cureţe de incidentul din seara aceea, mai întâi din ochi, apoi din minte şi la urmă din simţire. Fusese un acces prostesc de bănuială! Acum râdeam de mine însumi. Puteam să privesc înapoi fără frică! Doar nu sunt un om gelos! Sufetul meu e prea ridicat peste atari meschinării şi apoi are ţel precis: gloria. Gloria nesocoteşte gelozia. Şi această siguranţă parcă înnoită îmi da o voie bună la lucru, o dragoste pentru întreaga umanitate, o nădejde fără margini. Inima îmi clocotea în abundenţă, imaginaţia zbura parcă pe tărâmul celălalt...

La ora 7, Agata îmi spuse:

— Să ne îmbrăcăm.

Drept răspuns, am prins-o în braţe, am privit-o adânc în ochi, parcă să-i fixez pe viaţa întreagă. Da! Agata are ochii cei mai frumoşi din lume, ochi cenuşii ca azurul irizat de după apus! Am sărutat-o cu patimă, buzele ei aveau aroma cenuşii şi i-am dat voie să plece! O cunosc! La

îmbrăcare e o pedantă! Iar eu, de bună seamă, n-aş fi artist, dacă n-aş aprecia acest gust excesiv pentru toaletă! Am continuat să lucrez până ce a scoborât, apoi am alergat de mi-am schimbat hainele şi am pornit amândoi pe jos.

Era o noapte ca de basm! Cu o privire limpede măsuram văzduhul. Şi parcă, la braţul Agatei, rătăceam printre cărările firmamentului. Pe urmă cerul s-a strâns ca o jucărie. Parcă şi constelaţiile priveau, râdeau şi se îmbrăţişau la roata unei maniveli. Iubirea ne făcea copii. Abia în Piaţa Teatrului ne-am dat seama că suntem pe pământ şi că suntem oameni în toată firea! Totuşi la lumina strălucitoare a unui bec electric m-am oprit.

— Agata, stai o clipă, să te privesc... să te privesc adânc în ochi, să-mi potolesc setea privirii din cenuşiul ăstor ochi, tare ca metalul aeroliţilor şi dulce ca unda mustului.

Şi ochii ei râzând reflectau numai lumină, întorceau parcă cenuşiul lor adânc la locul de origină pe drumul bolizilor şi al stelelor căzătoare! Ne-am liniştit şi apoi, ca cei mai cuminţi oameni din lume, ne-am făcut apariţia în restaurant. Dar de bună seamă urmele fericirii vernisau încă ochii şi buzele noastre. Căci toate privirile erau aţintite asupră-ne. E un legitim orgoliu să simţi asupra iubitei tale privirile de invidie şi de dorinţă ale unei societăţi strălucite! Localul era plin. Abia am găsit o masă de patru persoane şi deşi oricum ne-am fi aşezat eram totuşi prea departe unul de altul, din lipsă de loc a trebuit s-o luăm. Apoi, în timp ce dictam lista, o voce mă întrerupse:

— Îmi permiţi să iau loc lângă dumneata?

Ridicai ochii şi o vagă nemulţumire îmi încercă sufletul. Consilierul Maxim se înfiinţase la masa noastră. L-am poftit cu voce dulceagă, dar cu sufletul în răspăr.

— Nu se găseşte niciun loc liber...

Asta era adevărat. Pe urmă m-am învoit cu mine, consilierul era un om foarte amuzant. Nu se pricepea deloc în pictură, dar în schimb era un almanah ilustrat, de snoave, anecdote şi quiproquouri. Călătorise mult şi ştia să

redea cu interes cele văzute. Povestind despre India, vorba lui devenise molatică şi se risipea într-un vocabular de imagini de flori exotice, trecând la Spania, glasul lui era arzător şi gălăgios, evocând luptele de tauri şi bravura toreadorilor. Dar cu Italia devenise magnific şi trist, grav şi reţinut.

— Cerul Italiei este...

Şi dintr-o dată mă cutremurai până-n adâncul sufletului: Agata era îmbrăcată în albastru... rochia ei mătăsoasă amintea cerul albastru-senin al Italiei. Mânecile erau de voal ca spuma de sineală şi de fiecare ureche îi atârna o piatră grea şi rotundă ca guşa de guşteriţă. Imediat ca şi când ar fi sărit pe un resort, ochii mei fură în ochii ei. Ea surâdea lui Maxim... surâdea cu cei mai albaştri ochi din lume.

Acum se porniră din nou în sufletu-mi muncile grele ale îndoielii. Poate mă înşelam! Din nou îmi ziceam, poate lumina, poate oboseala. Când o mizerabilă de florărească mă lovi parcă în creştet.

— Cumpăraţi albăstrele de munte. Se „asortează” cu ochii coniţei.

Nu mai era nicio îndoială! Pentru orice privire normală, ochii Agatei erau albaştri... albaştri ca rochia ei... albaştri ca albăstrelele de munte... albaştri ca cerul Italiei, albaştri ca guşa de guşteriţă.

*

După întâmplarea de la „Continental”, mi-am schimbat vădit caracterul. Aş fi vrut să-i fac scandal, să-i ţip, să o lovesc. Era absurd! Îmi lipsea temeiul. Nu sunt un om gelos! Sensibilitatea mea e prea cumpănită. Şi totuşi un vierme rodea rădăcina făpturii mele. Nu ştiam ce să cred! Fără îndoială, se petrecea ceva cu iubita mea, dar pricina depăşea parcă putinţa mea, izvodea parcă din alte pravili ale firii! Sufletul însă îşi striga suferinţa şi o striga doar în urechile mele, fiindcă închisesem bine ca sub oblon orice mişcare lăuntrică. Bănuiala mă făcuse mai iscoditor.

Mi-am zis că înainte de a lua vreo hotărâre, să mă conving. Şi confirmarea a venit mai repede decât aş fi crezut, a venit din partea prietenului meu Isaia Vladimir, poetul. Isaia Vladimir este supranumit cântăreţul violet. Pentru el viaţa se reflectează într-o oglindă violetă. Imaginile lui sunt violete, vorba este violetă. Reflexele luminii, surâsul copiilor, plânsul mamelor, se colorează în violet! Chiar şi zăpada are nuanţe violete! Verdele pădurii împrumută ceva din violetul azurului, iar lacul se odihneşte în violetul munţilor. Toate poemele lui preţioase şi complicate îţi dau impresia unui caleidoscop cu praf de ametist. Palatul de marmoră e violet sub bătaia razelor solare, şi urma lebedelor pe luciul lacului, o draperie violetă! Mai mult, chiar tristeţea e violetă, lacrimile aşijderea, surâsul, cântul, filoanele de aur...

A venit de ziua mea să mă felicite... şi bun-înţeles c-a adus Agatei un buchet de violete. L-am oprit la masă. Azi cred că l-am oprit înadins, pentru experienţă şi control. Agata, auzind de musafir, a improvizat cu graţia ei obişnuită o masă intimă chiar în atelier. Eu însă eram la pândă. Acum, nici lumină artificială, nici oboseală! Totul se petrecea la lumina zilei şi ochii mei odihniţi erau ca niciodată de limpezi şi de precişi. Adevărat că inima în piept se torsiona dureros. Adevărat că respiraţia gâfâia în gât, adevărat că simţeam un tremur uşor în mâini şi genunchi. Dar astea erau simptomele aşteptării şi ale emoţiei.

Scoborând din iatac, Agata era îmbrăcată toată în violet. Şi când Isaia i-a dat buchetul, eu mi-am repezit privirea între privirile lor. Pot să jur pe ce am mai scump, pe însăşi ochii Agatei, că în clipa aceea ochii ei erau violeţi.

*

M-am hotărât atunci să mă adresez doctorului Purcherea, oculistul. Doctorul este un om sobru şi grav. Faţă de un om, supus preciziei ştiinţifice, n-am mai alergat

la ocolişuri, n-am vrut să-i rătăcesc făţarnic spiritul de observaţie şi i-am expus pe şleau fenomenul, invocând frica de o boală. L-am rugat însă să fie potrivit meşteşugului medical, cu menajamente faţă de iubita mea şi să-i examineze ochii ca din întâmplare, făcându-mi o vizită în atelier. Zis şi făcut! A doua zi omul de ştiinţă s-a prezentat la mine. Agata care privea în stradă, cum l-a văzut a strigat:

— Doctorul Purcherea.

Doctorul a început să privească lucrările mele şi să discute artă. El mă asigură că aşa e bine.

Agata s-a scoborât într-o minunată rochie neagră. În cap avea o diademă de pietre negre, la gât colier negru, în urechi cercei negri. Ea ne-a zâmbit şi apoi a trecut în grupul nostru examinând alături de noi, tablou după tablou.

La plecare, doctorul mi-a strâns mâna.

— Prietena ta n-are nimic la ochi... Are însă cei mai frumoşi ochi negri din lume!

Cum a plecat m-am repezit în iatac, la femeie. Îşi schimbase rochia şi era îmbrăcată într-un *peignoir* cenuşiu. Prinzând-o de umeri, am zgâlţâit-o cu putere.

— Agata, tu mă înşeli.

Ea mă privea uimită. Mă privea ca cei mai inocenţi oameni, cu ochii ei cenuşii şi nevinovaţi. Din toate timpurile cenuşiul a fost culoarea nevinovăţiei.

II

Omul de ştiinţă! Ce batjocură! Îmi venea să zâmbesc gândind la doctorul Purcherea! Sensibilitatea lui intelectuală faţă de marile probleme ale vieţii, interesul lui speculativ pentru fenomenele biologice, voinţa de a depăşi materia vie, ce batjocură, se soldaseră în priviri dulcege de motan îndrăgostit. Pentru el Agata n-avea nimic... decât cei mai frumoşi ochi negri din lume. Atunci m-am hotărât să cercetez singur fenomenul, şi gândind, gândind mereu, am avut impresia că mă apropii singur, fără ajutorul nimănui

de adevăr. Mă adânceam ca un scafandru, în adâncimile sufletului omenesc unde se agită în valuri nesfârşite toate posibilităţile de bucurie, de durere, dar şi de „fiinţare” ale făpturii umane. Doctorul se pierduse în detalii de suprafaţă şi se lăsase păcălit de propria sa dorinţă, un atare om nu e în stare să prindă esenţialul. Eu din capul locului am folosit intuiţia artistului în loc de erudiţia omului de ştiinţă. Am îndepărtat frumuseţea femeii, ca să privesc numai frumuseţea universului, am nesocotit emoţia clipei pentru emoţia veşnicului. Şi am izbutit! Descoperirea mea a fost un strigăt de suferinţă şi de triumf. Ca şi cum m-aş fi băgat mai adânc în mâl printre şerpi, scorpii, meduze şi alte lighioane infame ca să găsesc o perlă de preţ. Dar descoperisem un fapt nou, un fapt inedit prin care se manifesta universul nostru imens, formidabil şi tainic. Ochii Agatei aveau darul mimetismului. Dar unic la o femeie unică! Ascultau de culoarea rochiei. Asta spre frumuseţea ei! Spre gloria ei! De bună seamă, Agata, ca orice femeie, era roaba cochetăriei: voia să placă. Dar ce ajutor din partea naturii! Ţiganca florăreasa nimerise bine: îşi asorta ochii, cum o femeie de rând îşi asortează ciorapii sau pantofii. O! Dar la ea această potrivire atingea cosmosul! Era un aspect sensibil al unei tăinuite forţe universale, se dovedea a fi un acord între om şi frumuseţea mereu în devenire. Cât fusesem de nedrept! Cât fusesem de rău!

Şi fericit, acum desprins din tumultul sentimentului şi preocupat parcă numai de grija adevărului, m-am hotărât să fac o demonstraţie. Nu bănuiam că în firea mea de artist se ascunde atâta curiozitate şi atâta precizie ştiinţifică, nu credeam a fi în stare să-mi deposedez sufletul de orice sentiment şi de orice pasiune, în vederea unei cercetări obiective. Puteam deveni un manechin ştiinţific alcătuit numai din aparate de înregistrat.

Deci, duminecă, am invitat, la „Continental”, pe toţi adoratorii Agatei. Şi am rugat-o, de dragul meu să îmbrace rochia Cea roşie-bordo. Culoarea asta îi dădea multă răceală, prin ea liniile trupului căpătau oarecare rigiditate,

sub puterea ei ochii priveau liniştiţi... cenuşiul lor sta fixat ca pe o paletă. Şi mă bucuram ştiinţificeşte de succesul demonstraţiei mele, şi râdeam pungăşeşte de ingeniozitatea trucului meu.

La masă am găsit pe Procopiu aşteptând. La sosirea noastră s-a ridicat politicos, a sărutat mâna Agatei şi apoi i-a oferit un buchet, cel mai ciudat şi neobişnuit buchet, tot alcătuit din trifoi cu patru foi....

Nu după multă vreme a sosit consilierul. El avea în mână un buchet de centaure albastre. Am observat numaidecât intenţiile şi am zâmbit ca omul care ştie ceva. Confirmarea mi-a dat-o doctorul Purcherea şi cu poetul Isaia, primul venind – de unde le-o fi găsit – cu nişte lalele negre, iar celălalt cu un buchet mare de campanule violete. Zâmbeam de stratagema lor şi mă ţineam tare. Nu faţă de ei, ci faţă de mine. Pentru demonstrarea mea ştiinţifică aveam lipsă de răceala stăpânită a simţirii. Dar mărturisesc că în adâncul sufletului se agitau o mulţime de sentimente variate şi foarte nelămurite. Aveam impresia că printr-o lucarnă se grămădesc mii de ochi să privească.

Începusem să comandăm. Masa devenise foarte veselă. Agata era într-o dispoziţie strălucitoare, ca niciodată. Întreţinea buna dispoziţie la toată masa. Pot să zic, chiar, că în tot restaurantul suna ecoul veseliei noastre. Eu eram însă la pândă! Eu? Nu numai eu! Ci miile de priviri care din întuneric cătau prin lucarnă. Cine râdea? Eu? Oamenii din sală, sau demonii din întuneric? Nu beam deloc, numai şi numai ca să-mi păstrez luciditatea minţii şi precizia văzului. Şi deodată o văzui zâmbind lui Procopiu. Îi vorbea răsfirând buchetul de trifoi cu patru foi. Şi-n acea clipă, pot să jur că ochii ei deveniseră verzi ca foile de trifoi.

A izbucnit cineva? A fost un spasm al sufletului? Sau din întuneric s-a pornit hohotirea demonilor? Nu ştiu bine! Căci mi-am stăpânit pornirea, hotărât să fiu calm – de un calm ştiinţific – până la sfârşit. Şi rezultatul a fost dezastruos! Râdea consilierul Maxim cu un iris albastru, asculta grava disertaţie a doctorului Purcherea cu ochi

negri, şi se adâncea în ochii poetului Isaia, cu cei mai violeţi ochi din lume... Nu sunt un om gelos, dar înşelătoria Agatei era evidentă. Fără nicio strădanie sufletească şi ocolind orice probă materială, ea îşi descoperise darul ăsta... mincinos şi perfid... doar prin firea ei de muiere vicleană. Şi acum îl folosea şi îl provoca. Îl provoca... Nu ochii îi erau vinovaţi, ar fi putut rămâne mereu cenuşii, ci ea cu sufletul ei de vrăjitoare şi cu trupul ei nesăţios de găteală! Ea folosise ca unealtă de vrajă rochiile mai întâi şi acum florile.

Şi atunci m-am hotărât să intervin energic, cu toată dârzenia mea de mascul, ce nu înţelege să fie obiect de râs! I-am interzis formal să îmbrace alte culori decât roşu... şi i-am interzis să mai primească flori...

Ea m-a sărutat.

— Cum vrei tu, iubitule!

Şi ochii ei râdeau cenuşiu ca un bulgăr de sare.

*

Mă liniştisem, când, într-o zi, am fost invitaţi la consilierul Maxim. Era lume multă. Agata era îmbrăcată după dorinţa mea în roşu, cu cercei roşii, colier de rubin şi în păr, singura floare permisă, o garoafă roşie... Potrivit ordinului, avea să refuze cu graţie orice floare. Dar la serată lucrurile s-au petrecut altcum.

— Scumpă prietenă, nu vrei să ne cânţi ceva la pian, o rugă Procopiu.

Agata e o minunată pianistă.

— Cu plăcere, făcu ea, privindu-l în ochi ţintă.

Eu am surprins privirea. Era semnificativă, – dar ce bucurie – ochii îşi menţineau cenuşiul lor de acasă. Am râs atunci satisfăcut în mine. Eram mai tare decât rivalii mei, eram mai tare decât Agata!

— O să cânt suita în re major de Scarlatti, spuse ea şoptit, cu o voce de spuză.

Dar când începu să atingă clapele, o neliniște se porni în adâncul sufletului meu. Cunoşteam prea bine

sonata şi totuşi azi sunetele pianului vibrau şi răsunau ca zgomotele întunecate de tunet. Doctorul care era lângă mine îmi şopti într-o doară.

— Muzica asta îmi evocă nu ştiu de ce culoarea verde.

Inima mi se lovi în piept ca o minge într-un zid.

— De altfel este o mare corespondenţă între sunet şi culoare, continuă doctorul. Există o gamă a culorilor... Verdele corespunde notei re.

Suita Agatei era în re major...

Atunci deschisei obiectivul privirii mele la maximum. Procopiu aplecat asupra pianului, în faţa ei, o asculta. O asculta, dar o şi privea! Şi Agata, privea... privea ca în extazul suprem, o lume de dincolo de simţiri, o lume inumană... şi în clipa aceea ochii ei străluceau de un verde intens, ca al penei de papagal.

*

Nu sunt un om gelos, domnule procuror... dar întors acasă, m-am gândit o clipă să scot ochii amantei mele, nu dintr-o dată cu furculiţa, sau cu dalta, ci încetul cu încetul, pe îndelete cu coada pensulei! Fiindcă pentru consilierul Maxim a cântat fuga de Bach, în do major şi ochii ei deveniseră albaştri, iar când după insistenţa poetului Isaia a început sonata în la major de Beethoven, ochii i se făcuseră violeţi. Doctorul Purcherea fusese chemat urgent, lipsea deci, dar cu siguranţă că pentru el...

Nu sunt un om gelos, dar totuşi m-am gândit să-i scot ochii, nu dintr-o dată cu furculiţa sau cu dalta, ci încetul cu încetul, pe îndelete cu coada pensulei.

*

Între timp Agata se făcea tot mai frumoasă. Vezi bine! Îmi confirma teoria! Păcatul o înfrumuseţa. Şi pe măsură ce frumuseţea ei câştiga, gândul mutilării se preciza în mine. Nici cu furculiţa, nici cu dalta, ci cu coada

pensulei. Dar m-am stăpânit. Pentru Dumnezeu, nu sunt un om gelos!

Concluzia : am oprit-o să cânte la pian. Ea mi-a răspuns cu nişte ochi visători ca ai fumului de ţigare.

— Bine, iubitule, dacă-ţi face plăcere...

*

În fine mă liniştisem, când nu mult după aceea vine în atelierul meu criticul Procopiu, sub pretext că vrea să facă un studiu al lucrărilor mele. Agata era cu noi. O ţineam strâns... Cred că n-a existat un tiran sentimental mai îndârjit ca mine! Drept omagiu Procopiu i-a adus o sticlă de parfum...

— Parfum de ferigă – bătu ea din palme –, parfumul meu favorit.

Şi imediat îşi turnă în palme, îşi muie tâmplele, se frecă după urechi, îşi stropi hainele. Noi începurăm – Procopiu şi cu mine – să examinăm pânzele. Agata ne urmărea. Ne urmărea învăluită într-o atmosferă de parfum. Dar senzaţia ferigei nu era numai fizică! Avea un dar de a emoţiona şi mai ales de a evoca. Din nou simţeam în sufletul meu acea turburare stranie, acea nelinişte întunecată.

Şi deodată întorsei ochii, parcă s-o surprind în flagrant delict. Şi într-adevăr ochii ei erau verzi! Ochii pentru Procopiu...

*

Am scris acest memoriu, domnule procuror, dacă de pe urma întâmplării mele s-o alege vreo nenorocire! Sunt nebun sau sunt prea cuminte? Când am aflat că şi parfumurile pot evoca anumite culori, mi-am dat seama că nu există mijloc prin care să te fereşti de trădarea femeii. Cu neputinţă să mai duc lupta, când femeia asta şi-a aliat de partea ei toate puterile frumosului: florile, muzica, parfumul. E grea arta de a fi femeie? Nu! E uşoară, fiindcă

în sufletul ei sălăşluiesc cele două mari puteri ale întunericului; crima şi viclenia! Femeia asta m-a înşelat, dar femeia asta a comis o crimă şi mai mare, cea mai mare crimă cu putinţă: a făcut să mă înşele culoarea...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

GELOZIE?

Apărută – în *Gândirea,* XXI, nr. 9, 1942, p. 491-499.

Acelaşi comentator, D. Micu, scrie despre nuvela de faţă câteva rânduri care merită a fi reţinute: „În *Gelozie?,* acţiunea transformatoare a spiritului asupra materiei se exprimă în schimbarea culorii ochilor în funcţie de mişcările psihice. Pictor, deci ochi versat, în stare să distingă cele mai subtile nuanţe cromatice, naratorul descoperă cu uimire că ochii soţiei sale sunt, când verzi, când negri, albaştri sau violeţi, după culoarea rochiei în care e îmbrăcată. Observă apoi că, iau succesiv culorile florilor pe care le primeşte în dar. La o serată, bagă de seamă că şi muzica pe care o execută, ca pianistă, dă ochilor când o culoare, când alta.

Parfumurile operează în acelaşi sens. Pe scurt: *„Les parfums, les couleurs et les sens se repondent”.* Ce agravează situaţia e faptul că fiecare dintre culori este culoarea preferată a câte unui amic de al casei, şi ochii femeii o împrumută în prezenţa tocmai a respectivului, când e numai cu soţul având ochii invariabil cenuşii, pe gustul lui. De unde, încheierea sumbră, criptospiritualistă, a povestitorului: „Femeia aceasta m-a înşelat, dar femeia asta a comis o crimă şi mai mare, cea mai mare crimă cu putinţă: a făcut să mă înşele culoarea” (op. cit*.,* p. 795).

CIUDATA ÎNTÂMPLARE[15]

15 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

Asta s-a petrecut în ziua de Sfântul Gheorghe, când pe înserate a venit la mine domnul Filaret Sdrob, editorul marei colecţii „Romanul de buzunar”, şi mi-a spus:

— Dragă Mânicuţă, am nevoie de un roman. Acţiunea trebuie să se petreacă într-un castel din Ardeal, şi pe eroină va s-o cheme Biondella...

— Bine, patroane, – încuviinţai eu – acţiunea se va petrece într-un castel din Ardeal şi pe eroină o va chema Biondella...

— La urmă, Biondella va fi omorâtă.

— Şi asta se poate...

— Dar nu omorâtă aşa...

Aci, pielea lucie a capului începu să-i joace în sus şi în jos, dinţii îi apărură rânjind până în umerii obrajilor şi omul se porni să-şi sucească un pumn pe celălalt, căznit, parc-ar fi sfredelit o placă de ebonit. Asta însemna să nu-i răsucesc gâtul Biondellei, procedeu răsuflat în tehnica romanelor din colecţia noastră.

— Ci să o omori aşa...

Îşi îndulci glasul, privirea i se muie ca duda şi, cu degetele mânii drepte adunate pâlnie, începu să deseneze alene nişte spirale moi, nişte încondeieri din ce în ce mai învăluite, mai efemere, terminate printr-un gest superb de dirijor, care indică finalul unui adagio.

Înţelesei: trebuia s-o omor într-un chip elegant, nou, subtil...

— Bine, patroane, n-o s-o omor aşa...

— Ci aşa...

Aci, gestul rafinat.

Fiindcă indicaţiile literare ale editorului sunt pentru mine ordine. El pipăie gustul publicului ca orbul literele reliefate, citeşte în sufletul lui cu lupa de ceasornicar şi adulmecă şoaptele dorurilor anonime, ca prepelicarul fluiericea prepeliţei.

Apoi terminându-şi sugestiile literare, se apropie de nevastă-mea, care în tot timpul ăsta nu-şi ridicase ochii de pe planşă (executa desenurile pentru ediţia de lux a romanului meu *Ciudata întâmplare*).

— Ce frumos lucrează doamnă, se extazie domnul Filaret Sdrob.

Şi apoi admirativ:

— E de înţeles, domnule... cu aşa ochi şi cu aşa mâni...

Dar chipul nevestei mele părea încrustat pe medalion.

Nicio mişcare nu clinti severitatea definitivă a unui profil la datorie.

De domnul Filaret Sdrob, mărturisesc cinstit, nu mă tem, e omul cel mai urât de pe pământ. E înalt, cu capul mare, chel ca piatra din râu, şi cu ţeasta capului împinsă streaşină peste faţă. Nasul îi e scurt de pare retezat, cu nările în vânt, iar orbitele întunecate de parc-ar fi umplute cu câlţi. N-are mustăţi, n-are barbă, şi pielea întinsă pe oase e scofâlcită în obraji. Ce mai la deal, la vale... într-un cuvânt: cap de mort. Şi mânile lungi, din care doar coasa îi lipseşte, şi picioare şi mai lungi, nu ştiu cum, parcă slobozite din încheieturi. Am impresia că la fiece pas tibiile joacă pe femure, bălăngănind, pentru ca să se înzdrăvenească numai când piciorul e pus pe pământ.

*

Sunt foarte recunoscător Societăţii de psihologie experimentală, care, în obiectiva ei anchetă făcută asupra delicatului subiect al procesului de creaţie, nu m-a ocolit. Fiindcă o critică mai mult nepriceputǎ decât pizmaşă mă consideră scriitor de categoria a doua. Scriitor de categoria a doua? Doamne! Doamne! Păi şi eu aş putea scrie orişicând romane ca *Madame Bovary, Ana Karenina* sau *Père Goriot.* Nimic mai simplu! Tehnica lor? E de o simplicitate revoltătoare: foarfeca şi colecţia de ziare. E drept că cei mai scrupuloşi autori din categoria asta folosesc trei categorii de ziare: unul de informaţie, celălalt de întâmplări din lumea largă şi al treilea de călătorii. Aceste romane celebre, am curajul s-o spun, sunt confecţionate din „cupiuri” (termen tehnic).

O, la mine procedeul e cu totul altul! La mine e mai mult decât un proces de creaţie. Dar mai întâi o parantezã...

*

Pe nevastă-mea o ţin foarte strâns. Nu că sunt gelos, Doamne fereşte, dar potrivit înţelepciunii poporului, care astfel te povăţuieşte: „Foiţa de ţigară şi virtutea femeii, să nu le scoţi vreodată la lumina luminării”. Căci paza bună trece primejdia rea, şi nu e vrednic de cinste, îmi ziceam eu, omul ce nu cunoaşte legea muierii: cu dreapta să mângâi, dar să ţii cu stânga frâul. De aceea eram sigur de credinţa Ricăi (Rica, de la Veturia, Veturica, Rica). Sunt un om chipeş şi sănătos, dar nu asta îmi asigură liniştea somnului. Mă ştiu însă un om dibaci. Asta da...

Şi totuşi...

*

Prima datorie a unui romancier cinstit este să exprime faptele legate de inexorabila lege a fatalităţii, să dibuiască prin negura misterului ierarhia spaţială şi temporală a acelor coincidenţe, concordanţe sau divergenţe, care singură asigură exigenţa unui univers logic. De aceea în toate lucrările mele am căutat să depăşesc această banală ordine raţională a atelierelor de croitorie literară, căutând să prind adevăratele relaţiuni ale dinamismului cosmic, relaţiuni ca de pildă dintre cosmosul integral, fără timp şi fără spaţiu, şi firul de iarbă pământean, atât de efemer în dimensiuni şi durată.

Şi pentru o cât mai sigură documentare a realităţilor de deasupra banalei cunoaşteri prin intuiţia simţurilor, m-am adresat spiritismului. Spiritismul continuă, potrivit unei trândave obişnuinţe mentale, să fie dispreţuit de savanţii oficiali şi să fie batjocorit sau temut de vulg. Dar un ins desprins de orice idee preconceputã şi doritor să pătrundă taina forţelor oculte îl foloseşte cu aceeaşi calmă

obiectivitate cu care anatomul foloseşte scalpelul şi astronomul luneta.

Dar vorba lungă, oricât de meşteşugită, contrazice tehnica mea artistică, bazată exclusiv pe temeiul faptului ca simbol (şi nu ca la confraţii mei croitori, la care simbolul e temeiul faptului).

Fără să mă laud, sunt un excelent mediu. De obicei la şedinţă participă şi patronul meu, domnul Filaret Sdrob, şi vecina noastră, Carolina Tanasache, de la atelierul de confecţii, cu toţii convinşi spiritişti. Dar în seara acestei întâmplări, domnul Filaret Sdrob întârzia, iar doamna Tanasache era reţinută în casă de o teribilă durere de măsele.

— Rica, să facem o şedinţă în doi...

— Să facem, Mânicuţă.

Şedinţele în doi sunt mai dificile, dar cu un mediu dotat cu excepţionale puteri mediumatice ca mine, experienţele reuşesc.

Am stins lumina în birou (întuneric abscons şi tăcere abstrusă, ar zice unii poeţi). Ne-am instalat fiecare la locul nostru şi cu respectul cuvenit ritualului ne-am întins mâinile pe masă. (Orice s-ar zice, masa rămâne mijlocul tehnic peremptoriu.) Pentru neiniţiaţi trebuie să spun că există o scară de ascensiune spiritistă. Primul timp este al meditaţiei, al doilea al oraţiunii. În meditaţie trebuie să te concentrezi prin toate puterile spirituale asupra subiectului dorit; în oraţiune trebuie să-l captezi, nu mă sfiesc să spun, să-l cucereşti, prin toate darurile tale. Urmează apoi o dulce amorţire a întregei tale făpturi, clipa în care ai intrat în lumea spiritelor.

— Rico, scumpa mea, concentrează-te mai întâi asupra spiritului Popeei.

Împărăteasa Augusta Popeea este spiritul meu familiar şi eram surprins de întârzierea apariţiei lui.

Se făcuse adâncă tăcere în cameră. Eu cu imaginaţia mea îmi închipuiam pe frumoasa împărătească ca şi cum s-ar fi prezentat în toată splendoarea ei, în faţa tiranului Nero.

— Popeea, eşti aici? îndrăznii eu cu vocea şoptită.

Masa rămase nemişcată.

— Rico, iubito, concentrează-ţi sufletul mai tare...

Văzusem doar împreună chipul împărătesei în muzeul din Capitol. Avea capul acoperit cu diademă, gâtul până-n decolteul pieptului gol şi bustul drapat în mantie.

— Mărită împărătească Popeea, eşti aici?

Acelaşi răspuns negativ al mesei.

— Mânicuţă, – făcu Rica – Popeea este obosită astă-seară. Să chemăm alt spirit.

Dar atunci mânile mele încercară un freamăt uşor până-n coate.

— Atenţie, şoptii eu... gândeşte-te adânc.. şi treci imediat la oraţie.

Nu mă înşelasem. Masa fremăta elastic ca şi crupa unui cal când o atingi, apoi începu să oscileze încet şi foarte dulce, cu mişcări ondulatorii lente de luntre în bătaia zefirului.

— Mărită împărătească...

Dar Rica îmi tăie vorba:

— Taci... taci...

Acum masa se pornise ceva mai tare. Vântul îşi schimbase direcţia, valurile se întărâtaseră.

— Ţine, bine, Mânicuţă, făcu speriată Rica.

Şi, într-adevăr, nu ştiu când se pornise uraganul. Acum nu mai eram stăpâni pe forţele pe care noi le dezlănţuirăm. Vântul urla cu putere, ploaia plesnea întruna. Masa-luntre mă ridica până la perpendicularitate, ca apoi să mă sloboadă în abis. În depărtare se despicau munţii şi apoi se prăbuşeau cu zgomot de tunet în mare. În faţă, numai vârtejuri de întuneric; iar deasupra zbor croncănit de cobe. Eu, mereu la cârmă, ţineam masa-luntre cu putere înzecită să nu se răstoarne, mai bine-zis să nu se dea la fund. Dar întunericul devenea din ce în ce mai sombru, din ce în ce mai gros, parcă se lăsau mereu draperii de crep, una după alta. Şi deodată mă înspăimântai. Pe cerul punctat numai de stele negre, se desprinse o arătare. O cobe imensă, suflet de vultur

apocaliptic! Apoi cobea îşi plecă aripile, prefăcându-se într-o fantomă de om! Dar ce fantomă, Doamne, Doamne! Mai urâtă ca moartea!

Deşi ţineam strâns de cârmă, o puteam desluşi. Furtuna parcă se mai potolise, iar fantoma se tot apropia de noi prin barajul de pânze. Trebuie să fi fost spiritul unui luptător african. Dar ce înfăţişare? De speriat! Un schelet gol cu pieptul acoperit de două lespede de piatră şi cu braţele şi pulpele mişcate de un soi de tendoane, făcute, nu ştiu bine, din trupuri de şerpi sau din braţe de caracatiţă. Scheletul capului nu era alb ca cel al morţii, ci negru de cărbune, şi numai dinţii străluceau ca de sidef, dinţi laţi şi puternici, puşi în ordine ca într-un mulaj la dentist.

Şi atunci, ceva nemaipomenit! Rica se desprinse uşor din luntre şi se îndreptă către fantomă, oscilându-şi leneş trupul, cu mişcări voluptuoase şi provocatoare de baiaderă.

Eu eram la datorie. Trebuia să ţin puternic cârma, altcum se năruia tot adevărul viziunii. O observăm însă foarte bine. Ea continuă să râdă, îşi întinde braţele lasciv, îşi frânge trupul în unduiri şerpuitoare.

— Oraţiunea – gândii eu – e timpul al doilea... Oferă. De frică a greşit, sărăcuţa de ea, semnele adorării...

Dar deodată o văzui în braţele fantomei, şi jur că nu fantoma a fost de vină. Nu fantoma şi-a întins braţele de cobe asupră-i, nu fantoma a folosit musculatura-i de lespede şi şerpi, ci, pur şi simplu, femeia i-a sărit de gât. Cât a durat îmbrăţişarea nu pot şti! În transele spiritiste timpul n-are măsură, clipa e egală cu eternitatea. Îmi amintesc însă bine cum fantoma şi-a aplecat gura pe gâtul ei[16].

O bătaie în uşă, şi deodată lumină. Intrase domnul Filaret Sdrob. Se scuză de întârziere şi propune să luăm şedinţa de la început.

Eu privii aiurit. Nevastă-mea Rica era cu mânile pe

16 Întâmplarea de mai sus a făcut obiectul romanului meu: *Seducerea fantomei* (n.a.).

masă ca cel mai cuminte copil. (În clasele primare trebuia să primim pe domnul învăţător cu mânile pe pupitru.)

Când să-şi ia locul, domnul Sdrob se opri lângă Rica, şi apoi către mine, râzând:

— Ştrengarilor, ziceaţi că faceţi spiritism. Dar ce-i asta?

Şi îmi arătă gâtul nevestei. Mă apropiai. Pe gâtul Ricăi erau urme de dinţi. Două rânduri de urme adânci, ca gropiţele din mulajul unui dentist. Să fi avut la îndemână dinţii fantomei, pe fiecare îl aşezam la locul lui în gropiţele de pe gâtul femeii.

II

Pentru noul meu roman: *Moartea Biondellei,* domnul Filaret Sdrob mi-a pus la dispoziţie castelul său din judeţul Arad. El cunoaşte principiile mele creatoare: adevărurile transcendente trebuiesc situate într-un cadru de strictă realitate. Deci, vrei castel? Dă-mi castel! Şi mi l-a dat! Fie vorba între noi, patronul l-a achiziţionat din munca mea şi a altor salahori ai condeiului, dar asta-i altă căciulă. El zice că-l va transforma în casă de odihnă pentru scriitorii editurii lui şi noi ne prefacem a-l crede. Dacă-i face plăcere...

La ziua fixată mi-au luat bagajele (geamantanul meu şi cufărul Ricăi), rechizitele pentru scris (trei topuri de hârtie, creioane, ascuţitoare şi gumă arabică), pe nevastă-mea Rica, şi cu acceleratul de 9,45 am plecat spre locul unde trebuia să omor pe frumoasa Biondella.

Prima impresie a fost încântătoare! Un castel de peste două sute de ani vechime, situat într-un parc cum numai la cinematograf mai poţi vedea. Şi părăsit... Tocmai potrivit intenţiilor, mele! Un singur paznic peste nouăzeci şi două de încăperi! Nouăzeci şi două de încăperi ale castelului... pe lângă asta pavilion de vânătoare, pergole, boschete şi chioşcuri pentru chermese... apoi sere diferit construite, sere pentru plante exotice, sere pentru plante rare, grajduri pentru cai de curse, grajduri pentru cai de

tracţiune, grajduri pentru vite... Şi toate goale! Nici oameni, nici animale!

— Aici trebuie să locuiască şi o stafie, făcu Rica, ghemuindu-se fricoasă la pieptul meu.

— De ce? întrebai eu, cu o senzaţie de gol la lingurică.

— Orice castel îşi are fantoma lui... necum un castel părăsit...

Intrarăm înăuntru. Gol şi iar gol. Ultimul locatar luase până şi tapetele de mătase de pe pereţi.

Aici sunt camerele pentru Măria-Sa... Sunt singurele mobilate.

Ne găseam într-o vastă încăpere, un adevărat salon, de aproximativ zece metri pe cinci. Dar impresia totală era din cele mai ciudate. Plafonul era boltit, cu bogate ornamente în stuc – un rotund mare în arabesc, înconjurând un placard greu de flori fantastice şi trese încâlcite. În pereţi, firide încovoiate, separate prin coloane cantonate parţial în zid, şi din care numai jumătate erau la vedere. Într-o parte salonul răspundea balconului; o uşă cu geamuri şi patru ferestre mari permiteau accesul luminii şi aerului răcoros al parcului. Dar această încăpere, atât de pretenţios construită pentru salon, acum servea la locuit. O mobilă modernă de mahon, cu măsuţe, taburete, şi scaune joase, cu comode fotolii în piele şi o sofa întinsă umplea numai colţul din stânga camerei. Restul părea gol. Pe pereţi, tablouri în gustul secolului al optsprezecelea. Numai şi numai serbări galante, chermese, divertismente pastorale şi baluri la curte, copii după Watteau, Lancret, Boucher şi Fragonard, dar mai ciudat... ciudat de tot, în colţul dinspre balcon, un clavecin.

Rica alergă bătând fericită din palme:

— Un clavecin... Un clavecin...

Şi începu să preludeze.

— Clavirul ăsta n-a fost adus de vechiul proprietar.

Şi arătând pe pereţi:

— Iar tablourile au fost uitate în pavilionul de vânătoare.

Apoi învârti comutatorul.

— Castelul e luminat electric, tocmai din Arad.

Şi plecându-se politicos:

— Mai doreşte Măria-Sa ceva?

Îmi amintii că nu-mi arătase toate camerele.

— Alături în dreapta este un birou, unde Măria-Sa poate să scrie.

Şi se deschise uşa. Într-adevăr un mic studio foarte intim, cu mobilă modernă de piele,

— Şi în stânga, o capelă... Dacă Măria-Sa doreşte să se roage...

Intrarăm şi aici. Poate că pe vremuri o fi fost aci loc de rugăciune. Dar acum paraclisul era golit complet. Nici altar, nici strană. Doar o statuie, statuia sfântului Gheorghe ucigând balaurul, se vedea fixată într-o firidă din faţa uşii.

— Şi capela dă în balcon. Puteţi intra şi pe acolo.

Şi într-adevăr în peretele dinspre balcon se găsea o uşă şi două ferestre. Cam indiscretă construcţie pentru un ins ce se roagă sau chiar numai meditează.

— Aci o să lucrez eu, făcu sprinţară Rica... E lumină multă şi e intim...

Şi poruncind paznicului:

— Să-mi aduci mine o măsuţă şi un scaun.

Şi entuziasmată:

— Admirabil loc... Când eşti obosit doar deschizi uşa şi ai toată splendoarea parcului în simţuri şi în plămâni. Şi dacă mi-e dor de o escapadă, fug pe fereastră în balcon şi de aci scobor pe o scară de mătase...

N-aş putea spune cât gluma ei în faţa servitorului fu pe gustul meu. Dar tăcui!

Paznicul se înclină umil.

— Când Măria-Sa doreşte masa, să sune... Nevastă-mea e bucătăreasă.

Îl concediai.

Rămas singur, privii în jurul meu. Şi imediat începui să situez acţiunea viitorului roman, care trebuia să culmineze prin moartea Biondellei. Mă trântii pe sofa, îmi

aprinsei ţigara şi începui să privesc în jur.

— Încăperea asta trebuie să fi fost cândva sală de muzică... Bolta, firidele, clavecinul...

În timpul ăsta Rica scotea rochiile din cufăr. Era cu neputinţă să-mi surprindă gândurile. Fapt important de notat.

*

Ajunsesem la miezul nopţii şi în afară de indicaţiile domnului Filaret Sdrob, niciun gând nou. Dar asta nu mă speria, fiindcă luciditatea creatoare la mine nu se dovedeşte în veghe. În veghe nu fac decât să transcriu evenimentele la care *particip* (rog a se nota sublinierea) în acea minunată plimbare pe coridorul luminos dintre universul cosmic şi proasta noastră lume. Şi astă stare o găsesc în minunatele clipe dintre viaţă şi vis. Nu devin atunci scamator şi nici nu capăt darul telepatiei, nu văd comorile ascunse dincolo de grelele capace de fier, nu citesc cărţile de pocher din mâinile adversarilor şi nici nu cat cu jind la bancnotele ticsite din portofoliul cutărui sau cutărui burtă-verde. Dar atunci îmi însuşesc alt dar. Chem pe toţi eroii mei ca pe o scenă de teatru în juru-mi, şi ei vin (explicaţia: simpatia mea personală, farmecul meu personal mai puternic decât magnetismul lui Mesmer şi mai de folos decât cryptestesia[17] lui Richet). Eu nu creez eroii mei, eu îi materializez. Şi odată lângă mine, le spun:

— Şi acum, fraţilor, daţi-vă drumul... iar ei se pornesc, care cum le e firea, care cum le e destinul.

Mă dezbrăcai la pijama, privii la nevastă-mea care dormea ca de obicei, cu surâsul ei angelic pe buze şi pe ochi. Stinsei lumina şi mă trântii lângă ea.

— Orişicum, ciudat gând şi ăsta, să-ţi instalezi un dormitor într-o sală de muzică...

Într-adevăr, în întuneric numai clavecinul cu capacul lui ridicat se distingea din negură, ca o aripă de aeroplan

17 Criptestezíe s. f. sensibilitate ascunsă prin care se produc relațiile metapsihice de tipul telepatiei, premoniției etc. (< engl. *cryptesthesia*)

răsturnat.

— Pe aici trebuie să fi fost mari petreceri, zisei eu.

Şi era de înţeles. Castel vechi de două sute de ani! Fusese în stăpânirea familiei unui prinţ austriac, apoi în cea a unui conte maghiar. Ce petreceri or fi fost prin locurile astea! Prinţii austrieci erau renumiţi prin fastuoasele şi galantele reuniuni mondene. Nu numai pe vremea Mariei Tereza, dar chiar şi pe vremea împăratului-filosof Iosif al II-lea, petrecerile la castel se ţineau lanţ... Şi cu drept cuvânt! Iată de pildă o vânătoare! S-au strâns oaspeţi din toate colţurile Monarhiei. Vânătoarea e doar un prilej! Aranjamente politice, joc de cărţi şi pretexte de întâlniri drăgăstoase! Iată domnii în haine de mătase strânse în talie, ornate cu reveruri de blană, purtând pantaloni scurţi, ciorapi întinşi pe pulpe şi escarpini de lac, salutând elegant cu tricornul ca într-o figură de menuet. Iată ofiţeri în dolman, dragoni cu coama la cască, şi tot felul de nobili, unii în fracuri englezeşti, alţii în redingote franceze; apoi doamne nobile, elegante sau cochete, fiecare costumată potrivit vârstei, rangului, firii sau intenţiilor, toate strânse în corsete ca pâlniile, cu crinoline spumoase de satin sau de tafta, împodobite de dantele şi funde, având coafuri meşteşugit lucrate, pline de pene, flori şi panglici.

Deodată un strigăt:

— Împăratul... Împăratul...

Toată lumea fu pe peronul de la intrare. Doi călăreţi îşi făcuseră apariţia la capătul aleii celei mari. Era Iosif al II-lea, aşa cum îl cunoşteam din istorie, venit călare, doar în tovărăşia unui adjutant, ca să se convingă, singur, despre eficacitatea reformelor. Toată lumea ovaţionează pe împărat. Numai o tânără femeie se apropie de mine:

— Iubite, în sala de muzică înainte de concert... îţi aduc un răvaş... un minunat răvaş.

Mă întorc. Nu mi s-a adresat mie, ci unui frumos husar. Dar pe femeie o cunosc. E Biondella.

— Uite, maestrul Haydn urcă sus... să-şi încerce clavecinul...

— Du-te de scrie răvaşul... Dar să fie plin de iubire, îi şopteşte husarul.

Acum drama se desenează în toată întinderea ei. Femeia este soţia contelui Ornano, iar iubitul ei este prinţul Ponikovsky.

Dar iată că bătrânul Haydn a intrat în sala de muzică. E bătrân, foarte bătrân, gârbov şi abia merge. Nu-l pot desluşi însă bine. Aş vrea să-i văd faţa, privirea, chipul, dar e greu. Umbra înserării s-a lăsat din parc, prin ferestrele deschise, în salonul de muzică. Dar parcă s-ar aşeza la clavecin. Da! Da! Nu-l văd, dar îl aud. Aud sunetele de clopoţei ale instrumentului. Acum parc-ar cânta ceva cunoscut... Nu ştiu ce! După ritm ar fi un menuet. Deodată uşa se deschide. Se deschide fără zgomot, fantomatic. E o femeie. Nici pe ea n-o văd bine. Aceeaşi umbră mă împiedică să-i disting profilul. Însă cu siguranţă că-i Biondella. În curând va veni şi amantul principe. Femeia se apropie cu paşi mărunţi şi tiptili. Dar ce se întâmpla? Unde-i răvaşul de dragoste? Unde-i amantul? Unde-i iubirea veşnică? Femeia a cuprins gâtul maestrului cu amândouă mânile. Da! Da! Nu mă înşel! Muzica a încetat. Altceva se aude. Sărutări zgomotoase. Femeia sărută cu patimă de foc pe bătrânul Haydn. Acum şi-a lăsat capul pe gâtul lui. Peruca muzicantului îi acoperă părul. Ciudat! Biondella n-are perucă. Are părul tăiat scurt *à la garçon.* Câte ciudăţenii! Deodată luna şi-a îndreptat asupra lor cornul de lumină. Şi parcă tot el m-ar fi străpuns până-n inimă.. Pe gâtul lui Haydn stă aplecat capul neveste-mii. Sub lumina lunii îi văd profilul estompat în voluptate. Un fior de gheaţă mă trezeşte. Caut locul de lângă mine. Gol! Imediat mă scol şi alerg la comutator. Dracu să-l ia. Parcă îmi face în necaz. Trântesc un taburet, mă împiedic de un fotoliu, şi, în fine, după o bâjbâială de cinci minute, îl găsesc. Fac lumină. Privesc criminal în juru-mi. Nevastă-mea doarme la locul ei pe sofa şi acelaşi surâs angelic i se desprinde de pe ochi şi de pe buze.

*

A doua zi m-am trezit mahmur. Nevastă-mea era la clavecin.

— Ce tot zdrăngăni acolo?

Ea îmi răspunde răstit:

— Ce ştii tu... Asta-i *Menuetul* de Haydn.

Mai bosumflat mă sculai să lucrez. Când să-mi sărut nevasta (asta intră în ritualul zilnic), în părul ei un fir alb, lung şi creţ.

— Ce-i asta? mă repezii eu.

— Un fir de aţă...

Şi continua mai departe să-i zică la clavecin. Dar eu jur pe lumina ochilor mei că era un fir de păr dintr-o perucă... din peruca bătrânului Haydn.

Regulile deontologiei scriitoriceşti mă împiedică de la orice indiscreţie. Nu pot divulga subiectul unui roman, încă sub tipar. Pot însă afirma că romanul meu, *Moartea Biondellei* va face senzaţie. Dragostea bătrânului Haydn a fost punctul culminant al acţiunii, la care a participat Iosif al II-lea, Curtea de la Viena, Biondella şi prinţul amant Ponikovsky. Mă apropiam de sfârşit. Scriam de zor la mine în birou. Rica desena în atelierul ei, care, potrivit unui capriciu de femeie, fusese instalat în paraclis. Ajunsesem tocmai la final. Îmi trebuia un final grandios! N-o cerea atât economia romanului, cât promisiunea solemnă dată domnului Filaret Sdrob. Dar ca un făcut, aci o scrântisem. Ideea grandioasă era lipsă la apel! Începui să mă plimb prin salon, să privesc tablourile, să ciocănesc coloanele, să mă înghesui prin firide. Dar nimic-nimic, o dată nimic. Atunci îmi veni în minte Rica, nevastă-mea. Femeia este a treia etapă din tehnica mea creatoare (după cosmosul integral şi pitica noastră lume).

Îmi trebuia să-i produc o emoţie bruscă, o spaimă până-n măduva oaselor, un cutremur sentimental. Rica lucra alături, în paraclis. Ieşii în balcon şi tiptil-tiptil mă apropiai de prima fereastră. Deodată inima îmi îngheţă în piept. Doamne, ce blasfemie! Rica făcea bezele sfântului Gheorghe. M-am frecat la ochi, mi-am tras cu pumnii în

cap, credeam că o bruscă albeaţă mi-a împăienjenit ochii, sau că dezmăţul a cuprins creierii mei. Dar nu! Rica, acum cu gesturi întinse, făcea o declaraţie, o veritabilă declaraţie de dragoste pantomimică. Şi dintr-o dată altă grozăvie! Parcă sfântul Gheorghe începu să se mişte pe cal şi a întors capul... Şi abia întoarse sfântul capul, că Rica începu să facă bezele balaurului. Balaurul îşi îndoi gâtul, porni a face graţii, iar ochii îi străluceau în cap ca pirita.

Atunci rupsei uşa şi mă repezii înăuntru.

— Mizerabilo... Blestemato!

În nebunia mea însă, mă lovii cu capul de zidul opus. Când mă întorsei, nevastă-mea îmi juca pe dinaintea ochilor degetele mânii drepte:

— Dragă, eşti cam tralala...

O priveam năuc, Rica la masa ei îşi vedea de lucru. Desena pe bătrânul Haydn la clavecin...

Concluzia memoriului: Nu verosimilul, ci adevărul adevărat e principiul creator al unui autentic artist. Acest adevăr trebuie coborât sistematic (aş zice deductiv) din lumea infinită a cosmosului, până la mizerabila lume din sufletul unei femei.

Pretext pentru o filosofie sceptică. E inutil să păzeşti o femeie. Pe mine Rica m-a înşelat. M-a înşelat întâi cu o stafie adusă de ea prin procedee malefice, c-o stafie mai urâtă decât moartea, m-a înşelat cu un gând al meu (zic gând şi nu idee, fiindcă-i de genul masculin), care atunci abia se întruchipa în bătrânul Haydn şi Doamne... pune strajă gurii mele să nu mai spun ce-am văzut în paraclis.

Primul post-scriptum. S-ar putea spune că sunt nebun! Dar supoziţia asta cade de la sine. Un om care scrie atât de coerent nu poate fi nici măcar bănuit! Mai degrabă poţi să iei pe sfântul Pavel de eretic, decât pe mine drept nebun.

Al doilea post-scriptum. Pe Biondella am omorât-o! Am strâns-o de gât cu un fir de păr din peruca lui Haydn. Jur că mai degrabă aş fi sugrumat-o pe Rica! Dar aşa fusese porunca domnului Filaret Sdrob, şi ce nu face omul pentru o bucăţică de pâne...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

CIUDATA ÎNTÂMPLARE

Apărută în *Revista Fundaţiilor,* X, nr. 10, 1943, p. 19-31.

Republicată în *Tribună,* IX, nr. 52, 1985, p. 3.

Inclusă în volumul *Ceartă oltenească,* 1973, p. 206-219.

În cartea sa despre fantastic, Sergiu Pavel Dan acordă nuvelei un spaţiu privilegiat, scriind: „Formal, autorul joacă rolul unui „avocat" al transcendalităţii, părând dominat de ambiţia de a frapa o prezumată audienţă blazată, prin depoziţia spectaculoasă a unor martori imprevizibili [...] înrudit evident – sub raportul transparenţei mediteraneene cu I. L. Caragiale şi I. Minulescu, prozatorul se complace, astfel, nu o dată, să parodieze genul, utilizând binecunoscuta lui ambiguitate, semantică în scopuri comice. Castelele cu stafii devin astfel pretextul unor simple speculaţii amuzante pe seama femeilor, nuvelele fantastice transformându-se, inerent, în nuvele «bărbiereşti»" (op. cit., p. 210).

FĂRĂ TITLU[18]

Toată lumea ştiinţifică din ţară şi mulţi oameni de ştiinţă din străinătate cunosc polemica mea cu Sir William Patrick Robinson de la Cambridge Institute of Natural Science Investigations, asupra priorităţii descoperirii acelei varietăţi de pureci, pe care eu am denumit-o (*et pour cause*) Xenopsylla Caeciliensis; iar el fără nicio noimă, Ctenocephalus polyvalens multilongus. Descripţiunile noastre se suprapun. Deşi trăieşte la om, se deosebeşte întru tot de purecele obişnuit (pullex iritans) printr-o constituţie generală mai gingaşă. Nu-i atât de

18 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

negru şi de obraznic, picioarele îi sunt mai plăpânde, incapabil de acele voltaje, evoluţiuni şi acrobaţii ale rudei sale obraznice, e lipsit aproape complet de gheare, traducând instincte blânde şi sociale; iar ochii lui nu privesc în jos ca la oamenii făţarnici, nici în lături ca la şarlatani, ci drept în faţă, tandru şi sfios, pâlpâind gingaş, exact ca lumina unui opaiţ.

Da, descripţiunile noastre se suprapun. Chiar şi desenele par a fi efectuate de acelaşi desenator şi după acelaşi model. Numai că certificatele de naştere ale celor doi rivali sunt date altcum. Xenopsylla Caeciliensis a fost prezentată oficial Academiei de ştiinţe din Bucureşti, în ziua de 31 martie 1936, iar legitimitatea ştiinţifică şi-a căpătat-o în *Zeitschrift für Naturforschung,* la o lună după aceea, adică la 30 aprilie 1936, în timp ce obraznicul Ctenocephalus polyvalens a apărut din întunericul neştiinţei aproape peste şase luni, la 25 august, e drept, al aceluiaşi an. Şi totuşi, în tratatele apărute din 1935 încoace, figurează numele impostorului Ctenocephalus, în timp ce blânda Xenopsylla este alungată cu volnicie în obscuritatea nefiinţei. Nu mai vorbesc de onorurile rezervate lui William Patrick Robinson, în timp ce numele lui Maximilian Subţire (ăsta sunt eu) este ignorat, ca şi cum nici nu s-ar fi născut. Zadarnice au fost ale mele proteste, zadarnice polemicile, zadarnică nesfârşita corespondenţă cu toţi oamenii de ştiinţă. În particular, fiecare îmi dădea dreptate. Oficial însă, continuau să dea onorurile de întâietate neobrăzatului intrus. Şi era lesne de înţeles.

*

De bună seamă că la această nedreptate a contribuit mult şi batjocura colegilor mei de laborator. Pentru toţi eu sunt un caraghios, un prostănac. După unii sunt de-a dreptul cretin, iar profesorul cată la mine cu milă. Ia, un neajutorat... Motivele? Iată-le. Fiindcă-s lipsit de orice spirit modern, fiindcă nu joc bridge, nu port cravată

asortată la cămaşă, fiindcă la cursele de cai am adormit odată în tribună, iar în politică nu mă interesează nici măcar ce partid e la putere. Vă întreb pe dumneavoastră, oamenii altui secol, alcătuiesc aceste lipsuri deficienţe atât de grave, încât să fiu scos din legea omeniei în chip atât de vrăjmaş?

Alţii au găsit că centrul preocupărilor mele e curat caraghios. Auzi, să studieze purecii! Şi de ce nu, mă rog? Pentru ce s-ar investi cu mai multă demnitate furnicile, peştii, balenele, sau elefanţii? Cum? Există o ierarhie a făpturilor după cantitatea de trup conţinut într-o formă zoologică, după cum există o ierarhie a ţărilor după cantitatea de pământ închisă într-o formă geografică? Atunci, din nou aceeaşi nedreptate, dar de data asta înscrisă în pravila omului de ştiinţă. Atunci, nimeni să nu mai întreprindă studiul microbilor? Nimeni să nu se amestece în economia atomilor? Nimeni să nu cerceteze acele formaţiuni infime de energie, pe care numai simbolurile matematice le pot exprima?

Doamne fereşte....

Dar mai e şi un alt motiv de batjocură. Fiindcă mi-am împodobit descoperirea cu cea mai scumpă imagine. Xenopsylla îşi datoreşte calificativul de Caeciliensis de la Cecilia, iubita mea. Ce hohot de râs. Din prostănac şi caraghios nu mă mai scoate. Chiar şi Cecilia nu s-a simţit deloc flatată. Zadarnic i-am explicat, zadarnic am căutat să reliefez elementul de omagiu. Ea susţinea sus şi tare c-am făcut-o de râs. Ascultaţi, scumpi prieteni ai altei mentalităţi... Cum vine vorba asta? E frumos că dedici un moft ţăcănit la maşină în câteva silabe, căruia îi zice poezie, unei făpturi iubite; poţi să-i dăruieşti o broşă, o cutie cu bomboane sau un buchet de flori; poţi să-i zici de inimă albastră, cu ţiganii sub fereastră, în chip de serenadă. Acestea sunt omagii. O descoperire ştiinţifică, nu...

Ca s-o dreg, i-am jurat că numai ea, Cecilia, a fost inspiratoarea acestei lucrări. Asta a fost scânteia în lada cu praf de puşcă. M-a ameninţat cu despărţirea. Am rămas,

năuc. Fiindcă adevăru-i adevăr. Lucrarea ştiinţifică e o acţiune de transport extatic şi de graţie divină. Laboratorul e în plin mister luminos. E dumbrava nopţilor mele de dragoste, e pajiştea înflorită sub paşii ei. E încă şi mai mult. Aud ecouri de demult, aud foşnet de pergament, şi prind luminiţe ce pâlpâie în noaptea vremurilor, ca opaiţele. Sunt jurămintele din faţa altarului. Iată orizontul cel nou...

Cum am ajuns oare aici? Uşor-uşor... parcă pe un hamac împletit din raze şi surâs. Acum mintea şi dragostea mea fac una. Totul e prins într-un cerc de lumină. Vraja a pornit de la ea, zâna bună sau muza inspiratoare. Şi o voce nouă începe să se desluşească. Nu mai ştiu bine... e gândul lui Dumnezeu sau e şoapta ei? Cât a trecut? O clipă, un secol? Nu poţi şti. Ai prins taina. E graţia lui Dumnezeu prin vocea ei, e adevărul ştiinţific. Melodia începe să se închege din ce în ce mai mult. Şi iată acolo, în depărtare, un mic punct negru, care face să tresalte de bucurie întreg cuprinsul dintre Helicon şi Olymp. E modestul purice Xenopsylla Caeciliensis.

Da, puteţi râde de mine, contemporani salahori ai şablonului. Xenopsylla Caeciliensis este transcrierea în altfel de note a unei melodii, a celei mai frumoase melodii, a melodiei cântate de Cecilia [...]

*

Numai Pantelimon Chipară mă înţelege. Pantelimon Chipară e laborantul meu. El a urmărit de aproape ostenelile mele şi cunoaşte greutăţile unei lucrări ştiinţifice. El mi-a întărit curajul la orice nedumerire şi s-a bucurat cinstit la izbânda finală. El singur iubeşte, în afară de mine, pe Xenopsylla Caeciliensis. El îmi cunoaşte toate amărăciunile, şi mai cu seamă ingratitudinea Ceciliei şi, fiind un sceptic, de câte ori mă vede amărât, mă mângâie cu aceeaşi voce:

— Nu fi supărat, domnule şef... nu te potrivi unei femei, căci mai multă omenie găseşti în trupul unui purec,

decât în sufletul unei femei.

*

Şi mă tem că împrejurările i-au dat dreptate. Ţin să accentuez că tot ilustrul meu adversar, Sir William Patrick Robinson, a fost provocatorul conflictului dintre noi. A afirmat, pur şi simplu, că al său Ctenocephalus ar putea propaga febra endemică. Acuza cădea şi asupra blândei şi inofensivei Xenopsylla. Repet, blânda şi inofensivă Xenopsylla... Căci, repet, atâtea experienţe făcute în cele mai riguroase condiţiuni ştiinţifice, la câini, la şobolani, la şoareci şi la pisici, mi-au dovedit peremptoriu că blajina Xenopsylla trăia şi ea cum putea, potrivit firii ei lăsate de Dumnezeu, era o fire cu totul lipsită de îngâmfarea agresorului. Atunci n-am mai putut răbda şi l-am provocat. Există şi în ştiinţă (pe vremea noastră) meciuri sau dueluri ştiinţifice. După un procedeu, imitat din ţările anglo-saxone, i-am propus să ne supunem noi, nu alţii, muşcăturii controversatei insecte.

Tocmai expediasem provocarea, când în laborator intră, ca o vijelie, Cecilia.

— Ascultă, Max, pentru ultima oară îţi spun, m-am săturat de păducheria asta.

— Mă ierţi, – făcui eu ofensat – Xenopsylla nu-i un păduche.

Ea însă n-avea timp pentru rigoarea exactităţii ştiinţifice.

— Ai de ales... eu, ori purecii tăi...

— Dragă Cecilio, – devenii eu conciliant – chestiunea nu se poate disjuga. În sufletul meu sunteţi una...

— Mersi, eşti foarte drăguţ.

Se aşeză pe scaun, picior peste picior, privind înfuriată vârful pantofului.

— Azi-dimineaţă am găsit un purece pe gât.

— Ai găsit?... şi mă repezii s-o îmbrăţişez de bucurie.

— Da. Şi m-a muşcat.

— Te-a muşcat?... şi nu mai puteam de fericire, abia

mă reţineam să nu sar într-un picior prin odaie. Eşti o femeie splendidă.

— Şi tu, un nătărău.

— Dragă, tu îmi aduci confirmarea teoriei, fiindcă iată ce susţine Sir William Patrick Robinson... şi-i povestii despre ignoranţa sau reaua-credinţă a britanicului meu adversar.

Pe măsură ce povesteam, Cecilia se liniştea, ba prinse chiar a zâmbi fericită, auzind ciudata provocare.

— Crezi c-are să vină?

— Sigur.

Şi ca pentru ea:

— O fi drăguţ? Ştii, genul meu sunt blonzii, cu ochi albaştri... Şi, mai ales, cei înalţi.

Eu eram însă prea fericit, ca să mai iau seama la spusele ei.

— Să poftească acum domnul Sir William Patrick Robinson. Îi arăt eu...

*

Ce surpriză! Sir William Patrick Robinson n-avea nimic din atributele anglo-saxone. Mai ţigănos decât mine, cu capul rotund, nasul cârn, ochi holbaţi şi dinţii ca de porţelan. Fără îndoială, îşi cănea părul, că prea avea luciu de cremă de ghete şi-şi potrivea, ca pe vremurile de demult, mustăţile cu sfârc subţire. Deşi din patria lui Jenner, era ciupit de vărsat (foarte discret) şi pe frunte şi pe obraz (asta vătăma netezimea de fier de călcat a pielei). Pântecos şi fără gât, se mişca dintr-o bucată şi avea picioarele subţiri şi aduse, ca şi cum ar fi fost jocheu. Dar nici nu ştia călări. Nu numai atât... nu ştia boxa şi nici golf nu juca. (Cum dracu să fii sporstman cu aşa trup?). Nu ştia nici bridge, iar la curse era mai ageamiu ca mine.

Apoi a mărturisit că nu provocarea mea la duelul ştiinţific l-a adus în ţară la noi, ci dorinţa de a pescui şalău. Şalăul e necunoscut în ţara lui.

— E şiret şalăul, şi plescăia pofticios din buzele-i

groase, ca şi cum ar fi avut în faţă sosiera de maioneză. Dar nici subsemnatul nu-i prost...

La insistenţa mea pentru proba duelului, a râs cutremurându-şi fălcile ca scuturat de friguri.

— Încearcă pe pielea dumitale, amice. Lasă-te înţepat, de infectul Ctenocephalus, eu nu risc. La urma urmei, dumneata susţii inocuitatea mizerabilei insecte. N-ai de ce te teme. Eu am scris şi sunt convins că transmite tifosul endemic, o boală geamănă cu exantematicul.

*

Când m-am trezit din delir, lângă patul meu, Pantelimon. Iar la biroul meu, Ilie, copilul lui Pantelimon, îşi făcea lecţiile.

— Cecilia... strigai eu.

Ilie întoarse către mine o privire speriată, iar Pantelimon mă mustră pe tăcute, cu degetul. Adică, să mă liniştesc. Eu mă ridicai nebun. Delirul boalei mi se părea treabă de om cuminte, iar cuminţenia de acum, delir curat.

— Cecilia... ţipai din nou.

Nu era ţipăt de om, ci zbierăt de animal, muget de vacă când i se ia viţelul la tăiere. Tot trupul îmi era carne crudă pe care torni oţet de cel tare.

Atunci Pantelimon, oftând, slobozi din nou sceptica lui sentinţă:

— Ei, domnule şef, mai multă omenie găseşti în trupul unui purec, decât în sufletului unei femei.

*

Că m-a trădat Cecilia, nu-i sfârşitul pământului. Asta curge mai de mult, de pe vremea preaclaustratei Eva; curge întruna, ca vinul, din lin în tocitoare. „Ale firii nimeni nu le poate popri”... spune poporul în înţelepciunea lui. Ce să faci unui chip, cioplit după imboldurile Evei?

Dar că m-a înşelat Xenopsylia Caeciliensis, asta mă munceşte ca şi cum mi s-ar fi zdrobit fluierele picioarelor

cu roata, căci autoexperienţa dăduse dreptate oaspetelui englez. Firea bună şi mai ales cinstită a minusculei insecte să se fi schimbat dintr-o dată? O socoteam ca pe primul meu aliat întru apărarea demnităţii mele de om [...]. Şi iată că şi cea din urmă a mea nădejde se risipea. Într-adevăr ajunsesem un neajutorat? Sau...

Iubite prieten necunoscut, scrisoarea asta îţi ajunge în mână într-un chip extrem de ciudat.

Sunt un om bătrân, mă găsesc către sfârşitul vieţii... am încredinţat-o lui Ilie, fiul laborantului meu Pantelimon, asistent azi, ca şi mine, la aceeaşi masă de lucru, lui Ilie, care, ca şi tatăl său, răposatul Pantelimon, a crezut în mine. El va rezolva poate problema ce mă munceşte, dar poate că nu... Atunci o va încredinţa, ca pe un scump testament, unui ins care crede în ştiinţă. Zic, care crede... nu, care face ştiinţă. Căci mai există asemenea specimene umane. Sunt rare, rarisime, dar totuşi există.

*

O, m-am zăpăcit. Amintirea Ceciliei îmi sfâşie şi azi, ca pe vremuri, sufletul. Din pricina ei mi-am pierdut acea ordine (necesară), fala clarităţii mele didactice, şi abia acum îmi dau seama c-am uitat să menţionez o mulţime de date importante.

Întâi: duelul a fost prezidat chiar de Cecilia. A ţinut morţiş la onoarea asta şi capriciile ei au fost totdeauna lege pentru mine. Deci, ea a prins cu lopăţica de hârtie un exemplar din Xenopsylla, ea a încercat să mi-l fixeze pe braţ (sadism sau încredere) dar, când a vrut să-l răstoarne, dintr-o mişcare greşită insecta a sărit chiar pe braţul ei. Un ţipăt de spaimă, apoi un punct roşu pe pielea ei albă. La atât s-a soldat accidentul. Pe urmă eu, cu adevărat stoicism antic, am prins rebela insectă şi am fixat-o la locul de electie pentru experienţă (regiunea deltoidiană).

Al doilea: fugind de la mine, Cecilia mi-a lăsat următorul răvaş: „M-am plictisit de tine. Eşti prea prost, miop... n-ai burtă şi nici sex-appeal. William Patrick

Robinson este genul meu.”

Al treilea: în timpul boalei (diagnostic de tifos endemic), toată colecţia de purici a fost distrusă. Xenopsylla Caeciliensis devenise pericol social. A fost anunţat şi serviciul sanitar. Iar experienţa a fost comunicată tuturor oficiilor sanitare cu care România are relaţiuni de reciprocitate.

*

Iubite prieten, îţi dezvălui gândul meu cinstit. Eu tot nu cred în trădarea Xenopsyllei Caeciliensis. Dacă ea conţinea germenii morbizi, de ce n-a infectat-o şi pe Cecilia? Dimpotrivă, i-a sporit energia. Căci se cere mare energie – nu ca să mă înşele pe mine, dar să mă înşele cu un om ca Sir William Patrick Robinson.

Cu timpul alt gând mi s-a insinuat în suflet. La început mai palid, apoi din ce în ce mai tare, ajungând azi până la putere de idee obsedantă. Oare nu iubita mea Cecilia a infectat inofensiva insectă cu duhul înşelăciunii? De ce trupul unei insecte ar putea infecta sufletul unei femei, adică om... şi de ce sufletul unei femei n-ar putea infecta trupul unei insecte? În acest caz, trebuiesc învinuiţi mai puţin microbii sau agenţii patogeni decât duhul înşelăciunii. Acest duh poate fi atât de puternic în sufletul unei femei, încât să schimbe şi firea celei mai nevinovate fiinţe. Sărmana Xenopsylla... În mod firesc ea distrugea germenii vătămători, dar duhul Ceciliei i-a eliberat din prinsoarea lor şi le-a redat libertatea omucidă. Insecta a făptuit o crimă impusă de o forţă străină ca în tragediile antice. Poate şi mai mult. Poate că firea i s-a schimbat numai prin adăugarea poreclei Ceciliei lângă numele ei pur şi cinstit de Xenopsylla. În cazul acesta eu, şi numai eu, aş fi cel vinovat.

*

Scump prieten de peste secole, tu ai de bună seamă

alte mijloace de studiu. Ai în plus experienţa secolelor care ne despart. Eu nu voi cunoaşte soluţia problemei care mă pasionează. Depăşeşte viaţa unui om. Dar tu o vei rezolva cu siguranţă şi mă simt fericit cu anticipaţie. Enunţul problemei încredinţată ţie, nu de mine, ci de înţelepciunea lui Pantelimon Chipară, se poate formula cu simplitate de teoremă geometrică. E vorba să se ştie dacă „în trupul unui purec se găseşte mai multă omenie decât în sufletul unei femei”...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

FĂRĂ TITLU

Apărută în *Gândirea,* XXII, nr. 1, 1944, p. 12-17.
Republicată în *Tribuna,* X, nr. 36, 1966, p. 4.
Inclusă în volumul *Ceartă oltenească,* 1973, p. 220-228.

Inegală sub raportul realizării, menţinându-se în simpla anecdotică, cum bine observă D. Micu, proza de faţă cade în cele din urmă în comic, ilustrând gustul scriitorului pentru ieşire din stereotipie.

DIN MANUSCRISE

DEMONUL[19]

I

Sunt unii oameni supuşi demonilor, dacă nu sunt chiar ei demoni. Şi câtva timp am crezut că Burz ar fi o încarnare a Necuratului. Burz, omul inocent, aproape naiv, cântăreţul nepăsător şi camaradul îndatoritor. Sau poate

19 Vezi Nota bibliografică de la sfârșitul acestei nuvele.

eu însumi, despre care toţi şefii adevereau că sunt un exemplu de cinste, capacitate şi modestie. Pe urmă mi-am dat seama că nu Burz e demonul, şi nici eu… dacă voi scăpa cu bine din infernala aventură în care mă găsesc amestecat.

*

Trecut prin sita celei mai severe autocritici, trebuie să-mi recunosc multe din însuşirile unui ins corect şi corect funcţionar. În special modestia a fost podoaba şi filosofia vieţii mele. N-am avut ambiţii nemăsurate, abia am ajuns şef de birou, în timp ce colegii mei de facultate sunt inspectori şi directori prin ministere; am fost cuviincios la vorbă, n-am discutat provocator cu superiorii, ca să mă grozăvesc cu ştiinţa şi priceperea mea, şi nu mi-am maltratat inferiorii, ca să-mi dovedesc puterea; nu m-am înfipt prin saloane, să fac pe frumosul, în faţa femeilor, nici pe deşteptul, în faţa bărbaţilor. Am fost modest ca un filosof atenian, şi cu propriile mele cerinţe: ziarul *Universul,* tramvaiul şi aparatul de radio, m-au îndestulat pentru zilnica petrecere a făpturii mele trupeşti şi sufleteşti. Am fost modest cu îndatoririle mele familiale, n-am nevastă, n-am copii… apărând cu bună socoteală desfăşurarea în timp a unui nume, respectat prin multe documente şi cărţi de domnie.

Şi totuşi, eu l-am ucis pe sublocotenentul Burz Coriolan, şi nu numai pe el… Un om de treabă a ucis pe alţi oameni de treabă. I-am ucis cu bună-ştiinţă, fără pasiune (nici urmă de invidie sau gelozie), fără interes material sau moral (îmi era subaltern), în deplină şi armonică funcţionare a facultăţilor mele mintale (eram propus la înaintare). I-am ucis la rece, calculat în fiecare mişcare, în fiece gest. Fapta mea – dacă soarta va hotărî că trebuie să încredinţez aceste rânduri bătrânului paznic, pentru a fi predate prietenului meu Calomfireanu din Bucureşti – n-o las spre judecată nici magistraţilor, nici psihiatrilor, depozitarii schemelor şi şabloanelor morale, ci oamenilor

de rând, oamenilor obişnuiţi, oamenilor înspăimântaţi de tragicul existenţei, şi ca atare celor ce cred în vise, citesc în cafea, şi se duc la ghicitoare. Fiindcă eu vreau să fiu crezut. Atât. Judecata e o simplă formalitate şi sancţiunea ei, pentru mine, e fără obiect.

*

Abia când eşti în război îţi dai seama de toată puterea sentimentului atât de dosit de educaţie, atât de dispreţuit de morală, frica de moarte. Abia când eşti în război te apucă scârba şi indignarea de pompoasele şi banalele lozinci şcolare: datoria mai tare ca moartea... iubirea mai tare ca moartea... jertfa mai tare ca moartea... Minciună, minciună, minciună! Înainte de a avea arma în mână, n-aş fi putut ucide nici măcar o muscă. Dar acum, când moartea ne pândea (mai bine-zis, mă pândea, fiindcă de ceilalţi îmi era egal) din toate părţile, aş fi omorât... aş fi omorât, cu sânge rece, nu numai pe inamicul din faţă, dar şi pe toţi cei care mă trimiseseră acolo... şi pe comandantul nostru, căpitanul Istrate, un ins bigot şi mai fricos ca mine, şi pe camarazii mei, locotenentul Chifor şi sublocotenentul Bruznican, oameni de treabă, care jucau ţintar în tot timpul liber, doar să uite de frică.

Şi totuşi, e ceva mai puternic decât însăşi frica de moarte. De asta mi-am dat seama numai după sosirea sublocotenentului Burz Coriolan în formaţiunea noastră.

*

Deschid carnetul de război, unde stă scris: „După cincisprezece zile de marş primejdios – terenuri inundate şi lupte cu partizanii – a venit o dată cu sublocotenentul Burz Coriolan în formaţia noastră, şi o schimbare în bine. Şi când am fost încartiruiţi într-o casă boierească şi am putut dormi într-un pat cu somieră, şi să mâncăm o ciulama de pui, însuşirile noastre umane ne-au revenit.”

Închid carnetul cu sufletul parcă pierdut pe ecoul

acestor cuvinte: însuşiri umane... Dar să nu mă pierd în abstracţiuni, sau în considerente metafizice. Aş strica firescul faptelor. Or, singurul document viu este faptul, faptul brut, concret, bine conturat.

Prin urmare, iată-ne încartiruiţi într-o casă boierească, aproape intactă. Sfârşiserăm cina şi fiecare din noi era în drept să imagineze câte o povestire, care mai de care mai fantastică şi mai înfricoşătoare. Chiar în seara aceea sosise sublocotenentul Burz, şi o dată cu el şi ordinul de rămânere pe loc.

Dar în loc să ne bucurăm, ca oamenii cu scaun la cap, de norocul abătut ca din senin asupra noastră, iată-ne angajaţi într-o nefirească şarjă de spaime şi de întâmplări nenorocite.

— Eu nu cred nici în cafea şi nici în cărţi... spuse căpitanul Istrate, lăsând să-i cadă *Biblia* pe genunchi.

Prin urmare, citea cartea sfântă, dar cu urechea trăgea la cele vorbite. El era cel mai fricos, deşi activ, şi mai mare în grad. În loc să fie imbold şi exemplu, el făcea toate învârtelile posibile, numai să fie trecut înapoi, la rezervă.

— Ba eu cred în predestinare, răspunse locotenentul Chifor: ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus... dar nu în cafea. Destinul n-are nevoie să se manifeste într-un mod atât de caraghios.

— Şi totuşi, într-un fel sau altul, prin vis, prin cafea, sau prin cărţi, destinul se arată, îşi dete cu părerea sublocotenentul Bruznican.

Şi atunci, altă avalanşă de povestiri. Nuvele fantastice, piese tenebroase, filme halucinante, toate se perindau, unele după altele, ca să dovedească un singur lucru, că este zadarnică orice socoteală, orice fel de precauţiune, fiindcă destinul te însoţeşte pretutindeni şi nu e cu putinţă să scapi de hotărârea lui.

Eu urmăream strâns pălăvrăgeala lor, simţind o nouă voluptate – iscată pesemne de acelaşi duh al războiului – să le răspund în chip contradictoriu. Dar contrazicerea mea nu era cea mai la îndemână, adică pe „da” să-l întorc în

„nu”, şi pe negru în alb. De când cu războiul, eu aveam totdeauna răspunsul pieziş îndreptat. Poate tocmai de aceea – şi putinţa de a-i interesa, şi darul de a fi ascultat. Vorbele mele se lipeau ca visul rău, care te urmăreşte şi în veghe, şi în zadar cauţi să-l îndepărtezi... Camarazii mă porecliseră „cobe” şi eu nu mă supăram. Aşa mi se schimbase firea, şi, acţionând pieziş şi turburător, eu nu căutam nici să-i necăjesc, nici să-i înspăimânt. Fiecare om are, în anumite împrejurări, o anumită viziune, şi a mea era colorată acum sumbru. Ştiam că tuturor le era frică, dar asta nu-mi schimba purtarea şi nici nu-mi punea lacăt la gură. Fiindcă zadarnic brava locotenentul destinul, zadarnic îl implora căpitanul Tudoran.

— Fiecare din noi, mă pomenii vorbind, e un element de atracţie. Pe unul îl cheamă glonţul, pe altul mina. Dar cei mai caraghioşi sunt acei care, scăpând şi de glonţ şi de mină, şi de aeroplan, mor prosteşte, înecându-se, de pildă, cu un sâmbure de cireaşă.

Şi arătând pe fereastră:

— Uitaţi-vă la pomul acesta şi vedeţi ce creangă plecată are, bună de spânzurătoare... Creanga aceasta îşi aşteaptă muşteriul.

Atunci se amestecă şi Burz în vorbă.

— Domnule căpitan, – spuse el – cât voi fi eu între dumneavoastră să nu vă temeţi de moarte. Moartea va trece pe lângă noi, ca vântul pe lângă frunza tânără, teşit, fără s-o poată smulge...

Nici nu terminase vorba şi, parcă să adeverească spusele lui, un glonţ rătăcit, intrând pe fereastra deschisă, trecu călare chiar prin chica de poet a comandantului nostru, căpitanul Tudoran, fără să-i atingă ţeasta. Cu adevărat, teşit.

*

Mă gândesc... Poate, dacă şeful formaţiei, căpitanul Istrate Tudoran n-ar fi împiedicat mersul firesc al războiului, ar fi permis jaful şi hoinăreala, pocherul şi

bacaraua... poate că nici tragedia sublocotenentului Burz, şi nici tragedia noastră, a tuturor, n-ar fi avut loc. E o vagă presupunere, mai mult o consolare, deşi raţiunea rece îmi demonstrează că drama s-a urzit în clipa în care ordinul de bătaie al Marelui Stat Major ne-a alăturat unul de altul, oameni complet necunoscuţi, oameni cu preocupări atât de deosebite, mai mult chiar, oameni cu vădită simpatie unul pentru celălalt, şi totuşi, unul sortit să fie criminal, şi celălalt victimă.

*

Pentru strânsa legătură a faptelor, deschid carnetul de război:

„Maria-Florentina, nume cu reminiscenţe biblice şi medievale... Poate nici numele oamenilor nu cad la întâmplare... Cine ştie dacă în ambianţă sau în capriciul naşilor, nu vorbeşte o predestinare...”

Închid carnetul. Eu am scris rândurile acestea, eu... şi singur mă minunez de tonul lor mistic, fără potrivealã cu un spirit ca al meu, precis, raţionalist şi hotărât. Dar fotografia femeii, de pe clavir, în salonul cel mare, fotografia Mariei-Florentina mă obseda. Mai ales în acea seară de noiembrie, când ploaia curgea în şiroaie nesfârşite, şi, în salonul cel mare, locotenentul Chifor juca ţintar cu sublocotenentul Bruznican: un om de legătură, teteristul Modoran, făcea pasienţe, iar Burz cânta la pian. Bineînţeles că şeful, moralul căpitan Istrate Tudoran, citea *Biblia,* iar eu, mereu la pândă, potrivit acestei blestemate porunci de a tot observa şi a tot nota, stăteam proţăpit în fotoliu, aruncând de jur-împrejur priviri scrutătoare, ca un pedagog ce supraveghează meditaţia şcolarilor. Nimic nou, nimic deosebit nu se putea petrece în atmosfera de tihnă perfectă, în care stăruia formaţiunea noastră, şi eu, ca şi cum aş fi fost plătit pentru asta, continuam să supraveghez cu străşnicie. Afară ploua. Ploua cum e mai rău pentru nervii oamenilor, monoton, pătrunzător şi rece. Fiecare picătură se auzea în streaşină, încât le-ai fi putut număra.

Aburul lor se infiltra prin cercevelele ferestrelor, turburând văzduhul şi înăbuşind sufletele. Eu continuam să urmăresc chipurile lor tihnite, în cadenţa monotonă a ploii nesfârşite.

Vorba lui Burz le tăiase orice teamă. Se găseau la căldură, se găseau la adăpost. Întreg războiul avea parcă să se desfăşoare în această atmosferă de liniştită siguranţă. Şi nu numai noi eram surâzători, împreună cu noi se găsea şi fotografia Mariei-Florentina. Chipul din fotografie – un oval alungit, ochii mici de mioapă, nasul drept... părea că ne privea surâzând.

Dar aci, observaţia mi se curmă, fiindcă pe capacul clavirului se ivi un mic şoricel. O fată s-ar fi speriat, un copil ar fi bătut din palme, o menajeră s-ar fi indignat. Şi fiecare ar fi avut dreptate în felul său, fiindcă şoricelul ţâşnise aşa pe neaşteptate, ca să te poată speria; era atât de drăgălaş, ca o figurină, ca să te încânte; şi totuşi, denota o stare higienică nepermisă unei bune gospodine. Dar la mine – nimic din aceste reacţiuni normale. Eu căutam să observ şi să notez. Şi dacă aş fi măcar om de ştiinţă, ca această blestemată patimă să slujească la ceva. Dar ce fel de om de ştiinţă, un subşef de birou, care n-are altceva de făcut, cât e ziulica de mare, decât rapoarte cu: „am onoarea...” şi „primiţi vă rog...”

Să fi fost un om de rând, să râd şi să mă sperii... sau să am presentimentul că şoricelul acela gingaş, acea figurină vie, fugită parcă dintr-un galantar, era un sol... un sol al voiei bune şi al tihnei...

II

Când am plecat de acasă, un imbold sinistru mă vestea că plec la moarte, şi iată că prezenţa lui Burz mi-a şters neliniştea acestui simţământ. Şi nu numai mie, ci tuturor celorlalţi. Mai mult chiar, parcă nu ne mai temeam nici în viitor. Acea îngrijorare pentru ziua de mâine, componentă firească a sufletului omenesc, dispăruse. Vorba lui Burz părea să se adeverească. Într-o zi, căpitanul

Istrate, venind de la comandament, ne-a spus, fericit:

— Băieţi, mare noroc... Suntem trimişi pe linie moartă...

Vestea asta, în timp de pace, ar fi însemnat desconsiderare, acum ea însemna maximum de fericire.

— A venit frate-meu comandant al sectorului... spuse comandantul Istrate Tudoran.

Norocul întâlnirii celor doi fraţi îl datorăm probabil lui Burz.

— Unul din noi trebuie să scape, de dragul mamei... hotărâse generalul. Eu nu mă pot camufla, prea îs la vedere... rămâi tu...

Şi atunci aflarăm că vom fi trecuţi la o pădure, să tăiem lemne pentru întreg sectorul. Chipul căpitanului radia de fericire. Şi înfăţişarea lui îl arăta ca pe un fricos. Era mărunţel, scofâlcit, adus din spate, cu nasul mare şi bărbia trasă mult sub gură. Măcar să fi avut ochii mari, barbă sau mustăţi, dar mai era şi spân, iar ochii îi erau mici, ca de şoricel. Un chip de păcătos. În schimb, atât Chifor cât şi Bruznican ar fi putut sluji de muşchetari. N-aveau mustăţile şi barbişonul de rigoare, dar erau înalţi, spătoşi, cu capul ridicat şi trupul umflat de bravură! Cât despre Burz, firea lui nepăsătoare şi mereu surâzătoare era pe potriva chipului bucălat, ochii albaştri naivi şi nasul cârn (ca al unui bebe-reclamă de pe cutiile de făină „Nestle”).

*

Iată-ne la margine de pădure, uitaţi de mai-marii noştri, şi totuşi foarte folositori întregului sector. Ridicarea bordeielor, pentru noi şi ostaşii noştri, lupta cu vântul şi zăpada, primejdia de sălbăticiuni, apoi sforţările pentru doborârea pomilor după un plan de campanie în toată regula, ne umpleau şi ziua şi ne ascundeau, faţă de noi şi faţă de alţii, propria noastră inutilitate. Noi însă continuam să fim fericiţi. Căpitanul cu *Biblia,* Chifor şi Bruznican cu ţintarul, eu cu observarea tuturor, şi Burz cu cântecul.

Acum îşi procurase un fluier ciobănesc şi toată ziua îi zicea. Gândul că el era păzitorul nostru nu-mi dădea pace. Nici urmă de invidie nu dibuiam în neliniştea mea, şi totuşi curiozitatea mă îmboldea la fapte nepermise, îmi impunea o verificare. Poate că adâncul sufletului meu o fi fost alcătuit pentru cercetarea ştiinţifică, poate că păcatul iscodirii e general la toţi oamenii, sau poate izolarea în care ne găseam să fi fost de vină...

În orice caz, într-o dimineaţă, în timp ce Burz era la raport, am intrat în coliba lui. N-aveam un gând precis. Aceeaşi trebuinţă de iscodire şi verificare mă mâna. Înăuntru – nimic demn de notat. Un pat de scânduri, un scaun şi o masă, lada de campanie şi o sobiţă. Ba nu, pe masă – fluierul... Îşi uitase fluierul, de care nu se despărţea nicicând. Şi nu ştiu de ce, dar în clipa aceea mi s-a părut că am dat peste unealta vrăjitorească. L-am dosit sub tunică, pentru ca apoi să-l îngrop, în pădure. Şi verificarea am făcut-o numaidecât, căci în noaptea aceea s-a pornit viforul. Dar cu ce putere!... Vântul ridica troiene de nămeţi, lovind năprasnic în cetatea arborilor. Mugete sinistre, iscate din mari prăbuşiri de aer, fâlfâiau, rătăcitoare, purtate de aripile vântului; fluiere subţiri, ca suflate prin ţevi lungi de argintase urmăreau, se încălecau şi se încolăceau, iar între ele se întindea un vuiet lung şi neîntrerupt, de şuvoaie ce se revărsau la nesfârşit. Stihia dezlănţuită părea că vrea să ne doboare şi pe noi. Cu toţii, oameni şi vite, simţeam cum ni se frâng picioarele din genunchi, gata-gata să ne prăbuşim de frig şi oboseală.

Puteam fi oricând sfârtecaţi de sălbăticiuni, fiindcă armele nu ne mai slujeau la nimic. Atât eram de înfrigurați, şi aşa somn greu se lăsase pe trupurile noastre... În fiecare dimineaţă ne trezeam parcă din mormânt, cu apărătoarea de nuiele smulsă, sau uşa bordeiului dată în lături. Sălbăticiunile ar fi putut intra ca într-un coteţ deschis... Zadarnic făceam foc mare, că focul se stingea după câtva timp, zadarnic puneam santinelele de pază, că le găseam adormite. Atunci, ca exemplu ostaşilor şi pentru siguranţa proprie, ne-am hotărât să stăm de veghe noi, ofiţerii.

Mărturisesc că timpul acela de planton n-a fost uşor, mai ales cum îmi căzuse mie, de la miezul nopţii şi până-n zorii zilei.

Se crede că în război singura primejdie vine de la duşmani. Numai cine a avut prilejul să facă de pază împotriva lupilor hămesiţi, a valurilor de zăpadă şi a vântului năprasnic, numai acela îşi poate da seama că războiul este mobilizarea tuturor puterilor împotriva unui singur ins. Se auzi lătratul sinistru, amestecat cu urletul viforului, să vezi sclipiri lucioase prin perdeaua albă, fără să ştii de sunt cristale de zăpadă sau ochi de lup, şi mai ales să simţi foşnetul de trupuri târându-se prin zăpadă... Oh!, atunci nu mai jonglezi cu paradoxurile, atunci nu mai cumpăneşti frica de moarte cu lozinci puerile, atunci, în fine, pricepi groaznicul joc al nefiinţei, care, la început, se arată printr-o senzaţie de singurătate şi amorţire, şi chiar fără duşman în faţă îţi dai seama ce înseamnă războiul.

Aşa că la 4 dimineaţa, când a venit Burz să mă schimbe, m-am simţit fericit. Acum, fie ce-o fi, treceam în colibă, să mă trântesc la pământ. Aveam să dorm, să nu mai ştiu de lupi, să nu mă mai gândesc la război. Oboseala mea era atât de mare, încât din ce în ce mă încredinţam că moartea intră în firea lucrurilor. Şi odată trântit în mizerosul meu pat din colibă, am adormit cu gândul ferm că din somn voi trece de-a dreptul în moarte. A doua zi mi s-a părut chiar curios că mă trezesc, mi s-a părut şi mai curios că ceilalţi dorm. Uşa adăpostului – vorba vine, uşă – o înjghebare de nuiele, se prăbuşise. Zorile mijeau. Mă ridicai. Voiam să mă controlez, să-mi încerc ochii, pipăitul, auzul... să simt răceala aerului, să văd câmpia.

Văzduhul se liniştise. Nu mai viscolea, zăpada sta aşezată într-un strat uniform. Dar printre pomi, ce să-mi vadă ochii? La vreo douăzeci de paşi de mine, Burz, pe un pietroi, între trei lupi. Cu boturile întinse la el, animalele îl ascultau parcă cu atenţie, iar Burz le cânta mângâindu-le.

— Burz... strigai eu.

Burz se ridică şi începu să vie liniştit către mine. Lupii se luaseră după el.

— Burz –, făcui eu înfricoşat – eşti nebun?

— Ce s-a întâmplat? întrebă el cu toată liniştea lui sublimă.

— Lupii...

Burz venea între sălbăticiuni, ca un vânător între nişte câni credincioşi.

— Burz, – făcui eu încă o dată – şi ridicai arma.

— Ce e, dragă?... întrebă el iar, nedumerit.

Atunci n-am mai avut răbdare. Îndreptai arma între ochii unui animal, dar cu necazul din suflet aş fi ochit şi între ochii lui Burz. Un foc, şi una dintre sălbăticiuni se prăbuşi. Celelalte două o luară la fugă.

— De ce ai înfricat câinii?

— Nebunule, erau lupi... lupi...

Burz era orăşean şi în viaţa lui nu mai văzuse lupi, dar îi lipsea parcă şi intuiţia necesară ca să-i imagineze.

*

Primăvara a venit plutind parcă deasupra apelor, pe aripile zefirului, cu muguri puri în pădure, şi stele de iesle sfântă pe cer. Zvon de ape, zumzet de gâze, miresme de pajişti, şi în sufletul nostru sentimentul acesta de plutire. Singuri, nu cunoşteam singurătatea, şi laolaltă ne simţeam prieteni între noi şi înfrăţiţi cu natura reînviată. Toaca unei ciocănitori anunţa parcă noi cântece în văzduh, iar apariţia unei brânduşe era o explozie de culori în pajişti. Nicio incertitudine nu bântuia sufletele noastre: lacul era de cleştar, şi cerul, poleiul unei priviri de nimfă. Ne îmbătăm simţurile de exuberanta sănătate a lui Pan şi râdeam cu inocenţa şăgalnică a lui Echo. Un sentiment, de pace fericită ne îmbăta sufletele. Şi am fost sigur că secretul acestei idilice fericiri se trăgea de la muzicuţa lui Burz. Comandantul nostru găsise la un ostaş muzicuţa, i-o dăruise lui Burz şi acum el mai rău ca un copil, toată ziua, bună ziua, era cu ea la gură.

*

Pe cât a fost iarna de aspră şi primăvara de dulce, pe atât s-a arătat vara de distructivă. Pesemne, ziceau camarazii, războiul are nevoie, şi-n nimicire, şi-n refacere, de exagerarea tuturor puterilor naturii... Fiindcă după un ger de Siberie se aşezase o arşiţă de tropice, şi pădurea, redusă la o înfăţişare scheletică în timpul iernii, căpătase acum colorit de junglă. Vegetaţia era exuberantă, şi noi ne afundăm în inima pădurii prin galerii încheiate din împletituri de crengi şi coroane stufoase. Pe trunchiul pomilor, muşchiul spumega în mase compacte; peticele goale de pământ deschideau ochi enormi prin bureţii şi ciupercile intens colorate. Ierburile erau crescute cât jumătate de om. Natura avea ceva malefic şi în afară de pădure. În schimb, câmpia era, de focul arşiţei, ca şi văzduhul, atât de uscată. Respiram greu, ca şi când am fi tras aerul printr-o mască de gaze. Lacul se sleise, de i se vedea fundul, negru, ca de catran plesnit, şi în pânza metalică, subţire, de apă, peştii, înghesuiţi, stăteau cu boturile ridicate către suprafaţă. Mirosea a sărat şi a lut. Deasupra noastră, păsările, rare, săgetau văzduhul. Noi deveniserăm bronzaţi şi tutunul se prăfuise în tabachere. Toţi aruncam vina pe soartă, periodicitatea climaterică, turburările atmosferice, produse de canonadă, numai eu eram sigur că totul pornise de la trebuinţa mea de a cerceta şi verifica. Eu îngropasem muzicuţa lui Burz, în pădure, şi pesemne că puterea lui era incompletă fără cântec.

*

De bună seamă că mulţi ne invidiau soarta, poate unii or fi murmurat şi chiar protestat. Să nu faci altă treabă, decât să tai lemne, este o îndeletnicire scăpată de orice risc, într-un război atât de sângeros. Dar noi, printr-un consemn general, ne hotărâsem să facem pe proştii, n-aude – n-avede. În război e bine să ţi se piardă urma, să nu prea ai de-a face cu superiorii, fiindcă totdeauna se găsesc

nemulţumiţi, care să se socotească nedreptăţiţi de prea multe zile de front. Şi atunci urmează inevitabila înlocuire. Şi ăsta ar fi fost un prilej îngrijorător. Să tremuri pentru locul tău, să faci orice cu putinţă să ţi-l păstrezi, sunt preocupări care-ţi mobilizează puterile sufleteşti, te ţin într-o încordare perpetuă şi, în felul acesta, nu mai poţi avea o variaţie. Dar nouă, de silă şi slăbiciune, ne pierise orice sentiment de îngrijorare. Eram nişte salahori vlăguiţi, cărora le lipseau, la sfârşitul zilei, cârciuma, femeia şi muzica. Cu toţii ajunsesem pradă plictisului. Munca se făcea în neştire, fără poftă; odihna trecea greu, ne dobora acelaşi şi acelaşi tablou, prelungit parcă la infinit: căpitanul citind *Biblia,* Bruznican şi Chifor la ţintar, iar Burz privind în zare şi cântând.

Şi cum îi supravegheam pe toţi, aud la intrarea cortului un foşnet ciudat, ca şi cum s-ar fi frământat un puişor de pasăre rătăcit printre lăzi. Iată că ceva mişcă, depărtează o gazetă rătăcită, îşi face apariţia. Fără să spun nimic, îmi aţintesc privirea într-acolo. Parcă eram invidios pe privirea celorlalţi. Să nu-mi vatăme spectacolul. Şi ei sufereau ca şi mine de cumplitul rău. Erau geloşi însă de bucuria mea. Zgomotul se tot accentua, şi, după lada de campanie a căpitanului, un ghemotoc întunecat îşi făcu apariţia, ridicându-se şi scoborându-se apoi în gol. Mă cutremurai. Era un şarpe... Fiindcă groaza mea din toate timpurile au fost şerpii. Acum trecusem de la o extremă la cealaltă. Mi-era groaznic de frică şi totuşi nu puteam scoate niciun cuvânt. Ar fi trebuit să ţip, să dau alarma, şi totuşi nu voiam să vreau. Mă interesa ce avea să se întâmple. Hipnotizarea constă, pesemne, într-o plăcută senzaţie de suprimare a conştiinţei, însoţită de amorţire. Cu siguranţă că era o năpârcă. Prea avea înfăţişarea fioroasă, prea avea ochi de opal, prea îşi lărgea pupilă, iar când a deschis gura şi i-am văzut limba, n-a mai putut fi nicio îndoială. Avea limbă lungă, cu furcă în vârf, limbă de viperă. Acum reptila înainta şi eu o urmăream. Nimeni nu lua seama la oaspele nepoftit, numai eu, omul veşnic la pândă. Vedeam reptila înaintând către Burz. Acum în

gândul meu avu loc o speranţă criminală. Poate dădea Dumnezeu de-l muşca! Aveam, în fine, o distracţie. Dar tocmai atunci intră ordonanţa lui Burz şi numaidecât năpârca se retrase. Nici acum nimeni nu băgă de seamă. Foarte bine. Aveam un aliat la petrecerea de război, şi un aparat viu de verificare.

*

Într-o noapte, întorcându-mă din rond, am simţit nevoia să trec prin pădure. Deşi miezul nopţii, pământul era atât de încins, încât parcă uscase şi aerul de respirat. Luna, sub pâlpâirea unei lumini galbene, părea gura unui cuptor de platină incandescentă, şi stelele, picuri din metal topit. Un polei de sticlă acoperea pajiştea şi drumul. În arşiţa dogoritoare, umbrele pieriseră şi niciun fir de iarbă nu mişca. Numai greierii înţepau văzduhul cu strigătele lor ascuţite ca nişte ace. Mă apropiam de pădure, doritor de puţin aer pur, ca un muncitor ce iese dintr-o cameră de gaze. Aveam impresia că şi creierii mi se uscaseră, iar ochii, ca de sticlă, mi se prefăcuseră în aparate scoase de la un optician. Vedeam c-o precizie neumană. Şi iată, la marginea pădurii, tocmai în bătaia lunii, un joc ciudat de scânteieri. Erau razele lunii? Era un roi de licurici necunoscuţi? Nu... de bună seamă, o pilitură de oţel, în jurul unui formidabil magnet. Fiindcă aşa de mult mă simţeam atras. A fost o clipă de halucinantă realitate, când mi s-a dezmeticit sufletul. Poate climatul de junglă s-o fi înfăptuit, sau puterile nenaturale ale lui Burz... fiindcă sublocotenentul dormea cu capul pe o buturugă de lemn, şi în jurul lui roiau viperele. Viperele, care în loc să-l muşte, făceau de pază...

III

Sunt sigur. E ceva mai puternic decât însăşi frica de moarte. Dar, oare ce anume? Plictisul... sau trebuinţa de a afla? Fiindcă nici azi, când scriu aceste rânduri, nu sunt

dumirit, şi poate tocmai de aceea le scriu. În felul acesta voi aduce poate o rânduială în haosul gândurilor, şi cine ştie dacă nu voi găsi şi o explicaţie.

*

De nepătruns cu mintea era transformarea petrecută în sufletele noastre. Parcă fusesem blestemaţi sau ni se făcuseră farmece. Noaptea când se stingeau luminile în cort, mai aveam nădejdea visurilor, dar dimineaţa, când se făcea lumină, ne apuca o desperare fără putinţă de revoltă.

Câmpia strălucea sub un jar orbitor de lumină. Pe capetele noastre căldura apăsa ca nişte burdufuri cu aer comprimat, ne simţeam uscaţi, cu tâmplele strânse şi gura iască. Nu mai puteam dormi, nu mai puteam gândi, parc-am fi fost bolnavi de ftizie. Dar nu oftica ne topea făpturile, ci un rău tot atât de lânced şi de epuizant, plictiseala. Soldaţii, sleiţi de vlagă, abia mai răzbeau cu munca asta de nimic. Chifor şi Bruznican, cu chipurile uscate, priveau în gol la pietricelele de ţintar, căpitanul mormăia fără convingere filele *Bibliei.* Nici lupii nu ne mai vizitau, şi nici şerpii. Numai Burz nepăsător ca totdeauna, îşi construia un nai. Din parte-mi, eram convins că el era vinovatul, el ne ţinea în această prinsoare. Cu toată vlăguirea trupească şi sufletească, un dor de viaţă, de lume multă, de râs şi de petrecere, mijea în mintea mea intrată în toropeală. Un fel de delir mărunt tremura la suprafaţa minţii, parcă aş fi avut o febră tropicală, sau aş fi intrat în comă. Ştiam că dincolo se găseau tot oameni, şi că oamenii sunt proşti şi superficiali. Dar erau alţii... Ştiam că dincolo, mă aşteptau munci grele, dar orice muncă în afară de asta, a inutilei trândavii. Mai mult, acolo era războiul în toi, cu suferinţă şi moarte. Ei bine, preferam violenţa suferinţei, şi nefiinţa morţii, decât această lentă topire.

Şi cred că un acces de nebunie, grefat pe delirul meu, mi-a scos, peste vrerea mea, o vorbă atât de nelegiuită. Fiindcă eu îs un ins credincios, şi nicicând o răzvrătire atee n-a răbufnit în sufletul meu. Dar atunci un

nou val de căldură, care prefăcu pădurea în pustă, şi părea că lichefiază câmpia, mi-a topit orice frână morală. Şi cum stăteam în pat, cu privirea în tavanul bordeiului, am spus căpitanului, care, cu *Biblia* pe genunchi, se pierduse în depărtarea câmpiei;

— Eu cred că Iisus, în pustie, singur a chemat la sine pe Satana... Nu mai putea suporta plictiseala.

Superiorul meu a sărit ca muşcat de viperă, ceilalţi au râs, Burz continua să-şi meşterească naiul.

— Dragă Mătrăcarule, ai blasfemat... îmi spuse el. Trebuie să mergem la popă, să te dezlege, altcum suntem pierduţi.

Şi a doua zi am hotărât să mergem în oraş. Îmi venise, parcă, salvarea.

IV

Trebuie să întrebuinţez cuvintele de „amuzare” şi „a se amuza”, deşi ele sunt strict interzise de lexicul meu administrativ. Dar „a se amuza” nu e tot una „a petrece”. „*Le roi s'amuse*”... nu e bine tradus prin „Regele petrece”. Amuzarea conţine un element de capriciu, de fantezie, de joc... în care, obligat, intră, de o parte, plictisul, de cealaltă – femeia. Şi când am întâlnit-o pe Maria-Florentina, în vizita noastră, la oraş, am găsit parcă şi cealaltă componentă a amuzamentului.

*

— Blestemat suflet am, spunea Maria-Florentina. De bună seamă c-am să înfund iadul... Dar de asta nu-mi pasă.

Vorbele ei, mai blasfematoare decât cele pentru care trebuia să apelăm la asistenţa bisericii, nu-l turburară pe bigotul căpitan. Ne găseam în palatul ei, care, la începutul războiului, ne servise drept loc de întâlnire. Ne găseam tocmai la locurile noastre. Chifor şi cu Bruznican îşi tocmiseră un ţintar şi jucau laolaltă. Căpitanul era cu *Biblia.* Se nimerise şi teteristul Modoran, care făcea o

pasienţă. Lipsea numai Burz. Înadins potriviserăm lucrurile ca el să rămână la formaţie. Pentru verificarea ipotezei mele. În locul lui, la pian se găsea Maria-Florentina. Dar nu cânta, ci, întoarsă către mine, vorbea.

— Sunt oribilă... iertaţi-mă. Dar mi se pare că niciodată nu cunosc bine adevăratele intenţii ale omului. De aci, impresia că toată lumea vrea să mă înşele...

O paloare catifelată de crin, în contrast cu părul negru de smoală şi ochii verzi de smarald, dădeau făpturii ei un iz de febră şi de otravă. Şi vorba dulce, dar plină de mister, tulburase văzduhul din jurul nostru. Eram în război, şi parcă abia acum simţeam spectrul cimitirelor, şi, trăiţi atâta timp în luminile cerului, cunoşteam abia acum doliul unui astru prefăcut în cenuşă.

— Numai cine ar avea marea îndrăzneală să-mi spună: sunt gata să înfund iadul...

Şi atunci văzui cum căpitanului i se scoboară cartea sfântă, încet-încet. Da... părea un ins intoxicat. Mânile îi slăbiseră din încheieturi, fără voie, ca şi cum ar fi fost de plumb, gâtul i se înălţă, privirea căta fix mâinile, gata-gata, să pornească pe drumul blestematei chemări. Dar când să se ridice de pe scaun, un glonţ, zburând prin fereastra deschisă, l-a lovit drept în frunte. Căpitanul s-a prăbuşit, mort, la pământ. Abia atunci Chifor şi cu Bruznican se opriră din tâmpenia jocului lor.

*

Repet: este o stare care depăşeşte frica de moarte, e plictiseala, împotriva căreia nu răzbate decât amuzamentul, transcris, la unii oameni, ca de pildă la mine, cu trebuinţa de a afla şi de a cerceta. Rămas comandant în locul nenorocitului Istrate, firesc ar fi fost să continui starea de fericită indolenţă moştenită. Dar demonul curiozităţii mă îndemna să încep cercetările eu mine însumi. Pentru-că devenisem tiran, absurd şi nedrept, eu, omul paşnic şi modest de la birou? Prestigiul gradului mă schimbase? Sau puterea efectivă de comandant? Nu. Ci

un imbold meschin şi păcătos pentru obşte, grandios şi fatidic pentru mine: amuzamentul. Îmi era frică de moarte şi totuşi nu stăteam amorţit în bârlog, ci ca şarpele, căruia i s-a făcut de pieire, ieşeam, cu rost sau fără rost, la drum. De când auzisem glonţul vâjâind prin faţa mea, cătam senzaţii tari. Era ceva demenţial în purtarea mea, jonglam cu primejdiile şi mă ispitea moartea. Pentru mine, subalternii deveniseră nişte piese de şah, pe care le mutăm de colo până colo, doar să-mi satisfac această trebuinţă de amuzament. Dar înverşunarea mea se îndrepta mai cu seamă împotriva inocentului Burz. El era parcă responsabil de toată starea de haos din sufletul meu. El era o putere a naturii, el cu firea lui nepăsătoare, cu încrederea lui nefirească şi cu cântecul veşnic pe buze. Noroc că de altă parte găseam în Maria-Florentina contraponderea, antidotul în amărui al unei făpturi prea dulcege. Şi ipoteza mea, a celor două puteri puse faţă-n faţă, Burz şi Maria-Florentina, am izbutit s-o verific experimental, la rece, prin operaţii bine calculate şi bine conduse. Fiindcă eu i-am trimis, din propria-mi iniţiativă, pe Chifor şi pe Bruznican cu gestiunea spre verificare, la oraş, şi le-am ordonat să nu se întoarcă decât cu lucrarea întocmită, eu îl oprisem pe Burz la formaţie, şi tot eu îi furasem naiul, cu care cine ştie ce fluide oculte scotea din pomi sau sălbăticiuni. Tot eu rugasem pe Maria-Florentina să-i găzduiască pe cei doi ofiţeri. Şi, ca un savant în laboratorul lui, cu sufletul în ochi, aşteptam. Şi când mi s-au adus trupurile neînsufleţite ale celor doi, un sentiment de triumf îmi umplu sufletul. Eram mai victorios decât comandantul suprem al oştirii. Izbândisem. Nimeni nu-şi putea închipui cum doi tineri ofiţeri, buni prieteni, să se ia la harţă şi să se omoare de la o partidă de ţintar. Crima se înfăptuise chiar în faţa Mariei-Florentina. Pentru o moară făcută de Chifor, Bruznican a scos revolverul şi şi-a doborât prietenul. Pe urmă şi-a pus arma în tâmplă.

*

Succesul experienţei mele l-a vătămat medicul legist, care a găsit în creierul lui Bruznican, nu ştiu ce alterare a substanţei cenuşii. Deşi n-am crezut o iotă din afirmaţiile omului de ştiinţă, totuşi, siguranţa îmi fusese clintită. Iată o nouă forţă, îndoiala, mai tare decât amuzamentul. Îmi trebuia o nouă verificare, de data aceasta decisivă. Trebuia să-i pun faţă în faţă pe cei doi protagonişti, pe Burz şi pe Maria-Florentina. Şi a fost de-ajuns să-l trimit o singură dată la ea, ca tânărul sublocotenent să se înapoieze schimbat. În câteva zile se topise la trup şi la suflet. Chipul lui rotofei se uscase, râsul lui se prefăcuse într-o schimă dureroasă. Nu mai hoinărea prin pădure, fugea de la formaţie ca să se ducă în oraş. Eu îl observam strâns şi mă bucuram. Experienţa era decisivă.

— Domnule căpitan, mărturisi el într-o seară, sunt nefericit... iubesc.

— Iubeşti?... râsei eu. Păi, nimic mai uşor de rezolvat în război decât iubirea.

— Iubesc pe Maria-Florentina.

— E şi mai lesne. Conduita ei e o jucărie.

— Îmi cere să înfrunt iadul împreună...

— Ei şi?

— Mă tem.

Eu îl mustrai prieteneşte:

— Copil eşti, dragă. Atât te opreşte? Pleacă pe moment. Îţi ordon...

— Să nu mă tem?

— Pleacă... Îţi ordon... Şi mâne zi să-mi spui cum e iadul.

Burz a plecat. A doua zi nu s-a mai întors. Dar către seară a fost găsit în pădure sfârtecat de lupi. Şi pe trupul lui roiau năpârcile.

*

După moartea lui Burz, mare schimbare s-a petrecut. Formaţia a fost desfiinţată, soldaţii au fost vărsaţi pe la alte unităţi, iar eu trecut la dispoziţia comandamentului

superior, până la o nouă utilizare. Deci iată-mă instalat – pe temeiul prieteniei stabilite – chiar la casa Mariei-Florentina. La drept vorbind, nu mai puteam spune că eram acelaşi cu cel care, cu un an înainte, fusese găzduit tot acolo. Nu ştiu ce nebunie îmi aprindea ochii şi obrajii aşa de tare, că toate lucrurile şi sensurile căpătau forme şi proporţii fantastice. Şi cum s-a înlănţuit natura cu viaţa. Luna părea o gură de crater printre stane de gheaţă dărâmate, iar trupu-mi, din vârful unghiilor şi până-n pragul ochilor, era un tremur înfrigurat, ca o fulguire de chiciură. Ce hotărâri flămânde de nebunie o fi determinat iubirea noastră? Şi ce legi astrale necruţătoare i-or fi dat sentinţa? Când bătrânul servitor mi-a adus scrisoarea, eu priveam la capătul de frânghie atârnat de creanga cea groasă a copacului. Bătrânul m-a trezit din hipnoza în care mă ţinea... nu ştiu ce. Poate luna, poate creanga cea groasă cu capătul de frânghie legat de ea... sau, poate, amintirea trupului ei...

— Priveşte... îi arăt eu pe fereastră.

— E frânghia de la hamacul stăpânei.

Ciudat mi s-a părut răspunsul. Eu îi arătam luna, şi el mi-a amintit hamacul în care pentru prima oară o îmbrăţişam pe Maria-Florentina.

*

Citesc pentru a nu ştiu câta oară scrisoarea, şi sentimentul de inevitabil coboară asupră-mi. Parcă m-aş găsi sub trapa unui ascensor, şi-l simt cum se lasă, încet-încet, pe-ndelete, etaj cu etaj... până ce mă va face una cu pământul.

„Sunt abia câteva minute de când m-ai părăsit, şi te chem înapoi. Stau ascunsă pentru toţi oamenii şi număr clipele până te vei întoarce... fiindcă te vei întoarce. Trebuie să-mi dai iadul, după care trupul şi sufletul meu tânjesc. Fiindcă aşa cum pot eu îndura o umilinţă, nu mă ruşinez să-ţi spun că sunt o mare păcătoasă. Dar pe tine, iubitul meu, cel mai cinstit, socot, după inima mea

păcătoasă, nu te-am păcălit şi nu te-am înşelat în dragostea mea. Mi-e dor de tine, mi-e dor, ca şi când de mii de ani nu te-aş fi văzut... N-ai izbutit să mă duci decât până în prag, şi nu până dincolo. Iată că îmi închipui că eşti la dreapta mea, patul e încă fierbinte de trupul tău... dar eu nu sunt încă sclava înlănţuită de stăpânul ei. Şi apoi, tot orizontul e lângă trupurile noastre, lângă imaginile noastre. Prea m-ai făcut să visez, şi carnea ta a vibrat încă sub pâlpâirea unei reminiscenţe de ideal. În sufletul tău a mai rămas încă o rămăşiţă de iubire. Or, eu vreau numai adevărul dorinţei, şi defel minciuna sentimentală. Dacă poţi, crede în perfecta curăţenie a clipelor de iubire, sau în puterea de a alunga mirajul visului şi idealului... Nu vreau chinurile...”

*

Cu scrisoarea ei în mână, îmi simţeam creierul un imens bărăgan fierbinte, iar mintea gata să o ia razna prin coclaurile nebuniei. Era o comandă supranaturală. Sufletul meu devenise sclav. N-aş fi crezut să cad în hipnoză atât de uşor. Nu-mi mai slujeau la nimic ochii din cap şi urechile vizibile. Auzul şi văzul meu lăuntric mă îndreptau. Din nou m-am aplecat la fereastră. Frânghia strălucea în bătaia nopţii. Acum, asupra vieţii mele erau aţintite două chemări. Atunci mi-am dat seama că e ceva mai puternic decât frica de moarte. E frica de iad.

*

Ce să fac? Nu ştiu. Să fug, nu pot. Dacă voi şovăi şi bat drumul întors, destinul meu e pecetluit. Dacă voi fi tare, trebuie să cobor în curte şi să bag gâtul în lanţul salvator...

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

DEMONUL

Postumă, rămasă într-un manuscris datând din 1948.

Publicată prima oară în volumul *Ceartă oltenească,* 1973, p. 276-294.

Vorbind de calităţile nuvelei, Titus Bălaşa observa în prefaţa volumului din 1973: „Este polarizată simbolic şi atitudinea personajelor, de o parte luciditatea, ironia şi sarcasmul, de cealaltă parte – opusul lor. Vocaţia răului, a distrugerii (Mătrăcan, cel ce povesteşte, în *Demonul*) şi ingenuitatea, inocenţa, puritatea (simbolizate de Burz, căruia, pe alt plan, i se opune Maria-Florentina)” (*Ceartă oltenească,* p. XXIII).

Papilian, Victor - Lacrima (lipsă ''Amintiri din teatru'') -